

14-1661

EESTI LIULAUL

RUNOVÕRDLUSE KATSE

ELMAR PÄSS

MIT EINEM REFERAT:
DAS ESTNISCHE RODELLIED
EINE VERGLEICHENDE LIEDSTUDIE

TARTU 1933

*Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXXI.*₁.

532760851

TARTU ÜLIKOOI
RAAMATUKOGU

Saateks.

Eesti liulaul koosneb viiest laulujätkust. On küsitav, kas need eri laulujätkud kunagi on kujundanud ühise laulu. Praegu ei leidu ühtegi liulaulu teisendit, kus kõik need laulujätkud esineksid ühes laulus.

Esimene laulujätk kujutab vastelt „vistelikku-vastelikku“ kui isikut või poissi sõitmas vainu laiul lumiluhtadel või kükitamas küla vahel ja ootamas vastlaliu laskjaid kelgutajaid. Vastel on toredalt rõivastatud „kübaras-sadulas“, kirjud kindad käes ja oma ömmeldud lina ümber. Selliselt rõivastatuna laulab ta vainul vastlalaulu.

Teine osa laulust kujutab liulaskmist mäel või tasasel maal (vrd. kaart nr. 4). See komme ennustab head või halba lina-kasvu, selle järele kui pikk on liulaskmis-tee, kui kõrge on mägi ja kui kaua sõidetakse liumäge mööda (vrd. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat VI lk. 20jj.). Paigalscisjale ja kodu „kurunkurtajale“ (Vlg 1) ei jää üksi pakal, linaluu, vaid selle lina on lühike, kasvatab palju „vareskaeru“ ning rukis on lustes (VMa 1).

Kolmas liulaulu jätk kujutab oma ja võõra lina võrdlust. Oma lina kasvab „metsa pikkune“! Sel on kugar kui kuldne nops ja seeme kui siid (Krk 3). Vallal kasvab lina vaksapikkune, külal — küünrapikkune, „tõstrel“ (naabritalul) — tõlvapikkune, kuna mõisa lina on mulla all! Papil muutub lina pajupudsuks ja köstril — küüvitsaks.

Liulaulu neljas osa on lähedalt seotud kolmanda osaga. Laulujätkus võrreldakse omavahel vastlaliugleja ja sel päeval laiskleja linalootust. Kes liugleb lihaheitel, sel on lina meeleline, haljendab aia ääres ja kollendab koplis. Kes liuglema ei tule, sel lina jääb likku, mädaneb, kopitab kuhjas, hallitab talu all ja seenetab seina ääres.

Viimane, s. o. viies laulujätk kujutab vastlavannet. Kes lihaheitel ei tule mäelt liugu laskma, see hallitagu ahju ääres. Üksikud puud ja pöösad, nagu: kask, niinepuu, õunapuu, vaher, künnap (kürnap), remmelgas, pihlakas, kuusk, kadakas, kasvagu

laiskleja üksikutele kehaosadele. Ta jäägu mardini magama, ristipäevani ringutama.

Vähese ainestiku tõttu on deskriptiivselt käsitletud liulauluga kontamineeruvaid värssse „Tursa püügi“, „Paela punumise ja kudumise“ ning „Liuhobuse“ laulust. „Kaja ajamise“ laul, mis liulauluga ei kontamineeru, on sellest kirjutisest kõrvaldatud.

Välja arvatud Setumaa, esineb liulaul kõigis Eesti maakondades. Vastava järelepärimise peale on saadud Setust laulik Anne Vabarna'lt 260 rida pikk lihaheite-laul, milles leidub ainult 3—4 rida eesti liulaulust. Muu osa on lauliku poolt laulusse vabalt juurde põimitud. Setu-Vastseliina „lihahiite“-laulud on iseseisvad ja tavalistest vastlauludest pikemad, sisaldades ainult üksikuid liulaulu värssse. Ka Vastseliina piiril olevast Rõuge kihelkonnast ei ole isegi sealt järelepärimise puhul saadud liulaulu teisendeid (vrd. laulu esinemisala, kaart nr. 1).

Läänemaalt on liulaulu teisendeid kümnest kihelkonnast. Teisendite vähesust tuleb arvestada selle maakonna üldise võrdlemisi vähese kirjapandud rahvaluule ainestikuga. Hilisem järelkorjandus on toonud Läänemaaltki palju uut päevavalgele, kuid unustatud vanu laule pole enam suudetud päästa.

Teisendite nimestik.

Eesti.

Virumaa.

Nrv (JJa). Narva < Järva-Jaani, 1889. H II 13, 727 (4). Jaan Piiber. — *Vai 1*. Vaivara, 1888. H II 1, 35 (43). O. Kallas, M. Ostrov < Leena Kaev (60 a. v.). — *Vai 2*. Vaivara, Jaola v., Samokrassi k., 1901. E 40973 (4). F. Feldbach < Leena Saareleht (66 a. v.). — *Vai 3*. Vaivara, Joala v., Samokrassi k., 1928. E 62879/80 (2). F. Feldbach. — *Jõh 1*. Jõhvi, Puru k., 1888. H II 1, 255 (372). O. Kallas, M. Ostrov < Kai Pundi (40 a. v.). — *Jõh 2*. Jõhvi, Voka v., 1889. H III 1, 281 (14). Peeter Strömberg. — *Jõh 3*. Jõhvi, 1892. H III 12, 37 (11). M. M. Eljas. — *Jõh 4*. Jõhvi, 1907. EKNs c, 159 (5). J. Kullik < Jüri Tramberg. — *Jõh 5*. Jõhvi, Illuka v., Kaidma k., Kurtina vaestemaja, 1909. EÜS VI 986 (140). P. Penna, A. Sildnik < Mai Krasmann (69 a. v.). — *Jõh 6*. Jõhvi, Puru k. < Illuka v. Kõnnu k., 1922. A 1176 (4). Aliide Aunapuu (12 a. v.). — *Iis*. Iisaku, Tudulinna, 1926. E 57009 (66). M. Blum. — *VNg 1*. Viru-Nigula, 1878. EKS 4° 1, 134 (207). H. Krickmann. — *VNg 2*. Viru-Nigula, Malla v., 1890. H III 1, 764 (9). S. Talo. — *Hlj 1a*. Haljala, 1879. M. Weske, Eesti rahvalaulud I 85–86 (89). — *Hlj 1b*. Haljala, 1919. V. Ridala, Valik eesti rahvalaulusid lk. 120. — *Hlj 2a*. Haljala, Vihula v., Vergi k., 1889. H II 9, 384 (19). S. Noor < J(akob) N(oor). — *Hlj 2b*. Haljala, Vihula v., Vergi k., 1926. E 57654 (8). S. Noor < J(akob) N(oor). — *Hlj 3*. Haljala, Selja v., 1894. H I 5, 90 (275). J. Einmann, A. A. Langei, A. I. Langei < Ann Zimmermann. — *Hlj 4*. Haljala, Varangu v., Rutja k., 1912. SKS, Mark nr. 12. J. Mark < Eeva Bachblum. — *Hlj 5*. Haljala, Palmse v., 1917. EKlA, Eesti Kirjanduse Selts, Väikekogud, mapp 15, vihk 2, pag. 326–327. Joh. Sõster. — *Kad 1a*. Kadrina, — 1843 (?1822). ELG, F 232 a I 215 (182). A. F. Knüpffer. — *Kad 1b*. Kadrina, 1850. H. Neus, Ehstnische Volkslieder, lk. 98–99 (30). A. F. J. Knüpffer. — *Kad 1c*. Kadrina, 1919 ja 1922. A. Saaberk, Valitud eesti rahvalaulud koolidele, lk. 57 (26). — *Kad 1d*. Kadrina, 1919. K. Peterson, Eesti rahvalaulude antoloogia, lk. 65 (59). — *Kad 1e*. Kadrina, 1919. J. Aavik, Valik rahvalaule, lk. 12 (18). — *Kad 2*. Kadrina, — 1843 (?1822). ELG, F 232 a I 312 (269). A. F. J. Knüpffer. — *Kad 3*. Kadrina, — 1843 (?1822). ELG, F 232 a I 422 (320). A. F. J. Knüpffer < (J.) Glanström. — *Kad 4*. Kadrina, — 1843 (?1822). ELG, F 232 a II 23/4 (18). A. F. J. Knüpffer. — ? *Kad 5a*. Kadrina, 1883. M. Weske, Eesti rahvalaulud II 73 (72). M. Weske. — *Kad 5b*. Kadrina, 1919. V. Ridala, Valik eesti rahvalaulusid lk. 120. — *Kad 6*. Kadrina, Hõbeda, 1898. E 35812 (94). A. Kivi. — *Kad 7a*. Kadrina, Palmse v., 1898. E 36503 (11).

A. Seemann. — *Kad 7b*. Kadrina, Palmse, 1919. M. J. Eisen, Eesti rahvalaulud lk. 155. — *Rak (Hlj) 1*. Rakvere, Haljala, 1912. EÜS IX 1150 (127). W. Rosenstrauch < Maarja Privoi (82 a. v.). — *Rak 2*. Rakvere, 1928. E XII 18 (73). M. J. Eisen < Erna Männik. — *VJg 1*. Jaagupi, Põlula, 1879. EKS 4° 1, 327 (5). J. M. Sommer < Jaan Pikk. — *VJg 2*. Jaagupi, Rägavere v., 1889. H II 10, 555/6 (23). J. Ustallo. — *Sim 1a*. Simuna, Paasvere v., 1914. EÜS XI 1119 (45). W. Rosenstrauch, J. Sollmann < Mari Pütka (60 a. v.). — *Sim 1b*. Simuna, Paasvere v., 1914. EÜS XI 1089 (20). J. Sollmann. — *Sim 2*. Simuna, 1921. EVR VIII 129 (3). M. Jürna < Leena Grün. — *VMr 1*. Väike-Maarja, 1889. H II 11, 625 (9). K. Roost. — *VMr 2*. Väike-Maarja, 1890. H II 12, 19 (5). W. Lurich. — *VMr 3*. Väike-Maarja, 1892. H I 3, 40 (26). J. Önnmann. — *VMr 4*. Väike-Maarja, 1892. H I 3, 40 (30). J. Önnmann. — *VMr 5a*. Väike-Maarja, 1910. EÜS VII 2523/4 (506). P. Penna, W. Rosenstrauch. — *VMr 5b*. Väike-Maarja, 1910. EÜS VII 2600 (216). P. Penna, W. Rosenstrauch. — *VMr 6*. Väike-Maarja, Eipri k., 1912. EÜS VIII 62 (1). A. Sein < Kai Kukkur. — *VMr 7a*. Väike-Maarja, Porkuni v., 1915. EÜS XII 12 (13). J. Elken < Ann Süntal. — *VMr 7b*. Väike-Maarja, Porkuni v., 1915. EÜS XII 20 (8). J. Elken < Ann Süntal.

J ä r v a m a a.

Amb 1. Ambla, 1889. H II 14, 237 (42). J. Ney. — *Amb 2a*. Ambla, Lehtse v., Põrika k., Äpliku t., 1889. H II 14, 400 (3). J. Freimann. — *Amb 2b*. Ambla, Lehtse v., Põrika k., Äpliku t., 1893. E 7834 (12). J. Freymann. — *JJn*. Järva-Jaani, 1888. H I 1, 205 (46). M. Roosileht. — *Koe 1a*. Koeru, Vao v., 1887. EKS 4° 5, 430 (410). M. Leppik < Eeva Kramm. — *Koe 1b*. Koeru, Vao v., 1893. E 7153 (13). M. Leppik < Eeva Kramm. — *Koe 2*. Koeru, Väinjärve v., Kalitsa k., 1925. EVR XXVII 132 (6). A. V. Kõrv < Mati Grossberg (80 a. v.). — *Koe 3*. Koeru, 1925. ERA II 11, 201 (1). H. Mugasto < Ann Tahlberg (86 a. v.). — *Koe 4*. Koeru, Valila k., Uuetoa t., 1925. ERM etn. arh. nr. 45, 103. H. Mugasto < Marie Tammik (70 a. v.). — *Ann 1*. Anna, Eivere v., 1929. ERA II 14, 41 (2). R. Viidebaum < Leena Adams (üle 70 a. v.). — *Ann (JMd) 2*. Anna, Eivere k. < Järva-Madise, Seidla v., 1929. ERA II 14, 227 (15). R. Viidebaum < Anu Luik (76 a. v.). — *Tür 1*. Türi, Alliku v., Eiamaa k. < Tännasilma k., 1923. A 4449 (11). Juhannes Tavast (13 a. v.). — *Tür 2*. Türi, Väätsa v., Vissuvere k. > Paide, 1929. ERA II 14, 101/2 (7). R. Viidebaum < Eeva Usar (73 a. v.). — *Tür 3*. Türi, Vahastu v. ja k., Mäeotsa t., 1930. ERA II 24, 322 (44). R. Viidebaum < Eva Palm (83 a. v.). — *Tür 4*. Türi, Vahastu v. ja k., Laanemetsa t., 1930. ERA II 24, 387 (26). R. Viidebaum < Kai Palm (69 a. v.).

H a r j u m a a.

Kuu 1. Kuusalu, Kolga v., 1893. H IV 6, 128 (2). Joh. Esken. — *Kuu 2*. Kuusalu, Kiida v., 1895. E 18891 (2). Johannes Kuisk. — *Kuu 3a*. Kuusalu, Kõnnu v., Suurpää k., Häme t., 1911. EÜS VIII 1579 (75). W. Ro-

senstrauch, K. Wiljak < Anna Kallebron (64 a. v.). — *Kuu 3b.* Kuusalu, Kõnnu v., Suurpää k., Häme t., 1911. EÜS VIII 2536 (175). K. Wiljak < Anna Kallebron (64 a. v.). — *Jõe 1.* Jõelähtme, 1909. E 46358/9. G. Kaasik. — *Jõe 2.* Jõelähtme, 1909. E 46390 (5). G. Kaasik. — *HJn 1.* Harju-Jaani, Kambi v., 1889. H II 15, 563/4 (53). M. Neumann. — *HJn 2.* Harju-Jaani, Peningi v., 1889. H II 15, 769 (27). Heinrich Tiedermann. — *HJn 3.* Harju-Jaani, 1895. E 15648/9 (126). H. Pahlberg. — *HJn 4.* Harju-Jaani, Peningi v., Pikavere-Urvaste k., Looksu t., 1929. ERA II 18, 366 (8). R. Põldmäe < Marie Lõoke (57 a. v.). — *Tln 1.* Tallinna, 1890. H IV 1, 814 (14). G. Pulberg. — *Tln 2.* Tallinna, 1926. E 57387 (55). M. Sangbusch < Mari Pääsuke (61 a. v.). — *Jür 1.* Jüri, Nabala v., 1889. H III 3, 105 (30). J. Ruutopõld. — *Jür 2.* Jüri, Aruküla, 1891. H II 16, 818 (4). M. Petrow. — *Kos 1.* Kose, Ravila v., Palvere k., 1891. H II 16, 315 (6). Jüri Härg. — *Kos 2.* Kose, Tammiku v., 1892. H II 37, 466 (11). T. Wiedemann < Mari Rebina. — *Kos 3.* Kose, 1906. EKns 37, 15 (7). Hans Kanker. — *Kos 4.* Kose, Ravila vaestemaja, 1929. ERA II 19, 21 (1). R. Põldmäe < Madli Liivakant (64 a. v.). — *Rap 1.* Rapla, Järvakandi v., 1921. EVR XI 67 (3). L. Pärt. — *Rap 2.* Rapla, Järvakandi v., 1921. EVR XI 67/8 (3). L. Pärt. — *Rap 3.* Rapla, Rapla v., Palamulla k., Reivälja t., 1923. A 2433 (3). Elfriede Kildema (14 a. v.). — *Rap 4.* Rapla, Uudeküla, Nurme saun, 1928. ERA II 6, 334 (54). R. Viidebaum < Mai Leitrop (79 a. v.), Ann Vau (63 a. v.). — *Rap 5.* Rapla, Kabala, Suurküla, Uustalu t., 1928. ERA II 6, 576 (3). R. Viidebaum < Mart Uustalu (66 a. v.). — *Rap 6.* Rapla, Lipa k. < Mõisamaa m., 1928. ERA II 7, 259 (16). R. Viidebaum < Liisa Kont (53 a. v.). — *Nis.* Nissi, Riisipere v., Odolemma k., Lepiku t., 1930. ERA II 27, 484 (28). R. Põldmäe < Juhan Petofer (71 a. v.). — *Ris.* Risti, Kurksi k., 1929. ERA, Rootsi 1, 65 (18). P. Ariste < Katrina Gernet (67 a. v.).

L ä ä n e m a a.

Mär. Märjamaa, 1890. H II 16, 542/3 (5). A. B-n. — *Kul.* Kullamaa, Koluvere v., Väike-Kalju k., Tulgi saun, 1929. ERA II 16, 398 (3). H. Tampere < Liisu Kaussmann (80 a. v.). — *Vig 1.* Vigala, 1894. H III 18, 442 (10). M. Aitsam. — *Vig 2.* Vigala, 1928. E X 40 (206). H. Haliste. — *Var.* Varbla, Saulepi v., Kulli k., Nõmmeotsa t., 1931. ERA II 39, 287 (6). H. Tampere < Ann Väärtmann (75 a. v.). — *Han 1.* Hanila, Virtsu v., 1888. H III 4, 565 (9). Jaan Lambert. — *Han 2.* Hanila, 1892. H III 12, 666 (18). Priidik Einbluth. — *Han 3a.* Hanila, Voose v., 1896. EÜS VII 326/7 (94). — *Han 3b.* Hanila, Voose v., 1896. EÜS VII 447/8 (247). J. Sõster < Ann Rüütel. — *Han 4.* Hanila, 1925. E 64257 (32). V. Lao < Ann Rüütel (83 a. v.). — *Kse 1.* Karuse, Lihula v., Peanse k., Tõmmu t., 1929. ERA II 16, 165 (20). H. Tampere < Miina Kala (65 a. v.). — *Kse 2.* Karuse, Paatsalu v., Lõo k., Niitvälja saun, 1929. ERA II 16, 201/2 (22). H. Tampere < Aadu Aumann (74 a. v.). — *Kse 3.* Karuse, Massu v., Poantse k., Rätsepa t., 1929. ERA II 16, 258 (3). H. Tampere < keegi eit (65 a. v.). — *Lih.* Lihula, Äärenurga k., Soolepa t., 1929. ERA II 16, 298 (7). H. Tampere < Mari Mägi (87 a. v.). — *Kir.* Kirbla, Pagasi k., Kari-

aadu t., 1929. ERA II 16, 369 (11). H. Tampere < Miina Ankur (73 a. v.). — *Rid (Phl)*. Ridala, Ungru < Pühalepa, 1888. H II 41, 198 (7). G. Tikerpuu. — *Phl*. Pühalepa, 1889. H II 41, 71/2 (6). J. Mey < vanematelt ja muudelt.

Saaremaa.

Krj 1. Karja, 1879. H mapp 92. C. Allas. — *Krj 2*. Karja, 1888. EKS 4° 5, 152 (3). W. Mägi. — *Mus*. Mustjala, Ninase k., 1926. E 57089 (35). V. Klauren < M. Leeber (60 a. v.). — *Khk*. Kihelkonna, Kotlandi k., 1926. EVR XXXIX 182/3 (9). M. Tooms < Mari Valvas. — *Kär 1*. Kärla, 1888. H II 18, 753 (2). J. Mändmets. — *Kär 2*. Kärla, 1886. H IV 2, 284 (13). T. Undritz < J. Jõgi. — *Kär 3*. Kärla, 1929. ERA I 2, 220 (17). J. Tarkpea. — *Jäm 1*. Jämaja, 1896. E 24822 (131). A. Kuldsaar. — *Jäm 2a*. Jämaja, Sörve, 1896. E 25253 (137). A. Kuldsaar. — *Jäm 2b*. Jämaja, Sörve, 1929. E 63415 (5). A. Kuldsaar. — *Jäm 3*. Jämaja, Sörve, 1897. H II 58, 370 (13). M. Lemmerkänd (? 1875. a. J. Hurda Vana Kandle järele). — *Jäm 4*. Jämaja, 1929. E 63415/6 (6). A. Kuldsaar. — *Jäm 5*. Jämaja, Sörve, Torgu v., 1931. E 76566/7 (4). A. Kuldsaar. — *Kaa*. Kaarma, Praakli v., 1889. H II 18, 637/8 (22). Johann Kappel. — *Pha 1*. Püha, Pihtla v., 1929. ERA I 2, 194 (17a). Joh. Völma. — *Pha 2*. Püha, Pihtla v., 1929. ERA I 2, 194 (17c). Joh. Völma. — *Pha 3*. Püha, Pihtla v., 1929. ERA I 2, 194 (17d). Joh. Völma. — *Põi*. Põide, 1889. H III 5, 11 (4). August Kampf. — *Muh*. Muhu, 1888. H II 41, 540. A. Pallasma.

Pärnumaa.

Khn 1. Kihnu, 1929. E 64275 (7). V. Lao. — *Khn 2*. Kihnu, Rootsi k., Matsu-Peetri t., 1929. ERA II 16, 311 (9). H. Tampere < Liisu Laasen (69 a. v.). — *Khn 3*. Kihnu, Lemsik k., 1929. ERA II 17, 207/8 (140). E. Treu < Liis Alas („Aiavana“, „Kuraga Liis“). — *Khn 4*. Kihnu, Lina k., 1929. ERA II 17, 251 (170). E. Treu < Reet Sutt („Tara Reet“, 64 a. v.). — *Khn 5*. Kihnu, Mõisaküla, 1933. ERA II 56, 193 (1). H. Tampere < Mõisaküla naised. — *Khn 6*. Kihnu, Lemsik k., 1933. Ariste, Kihnu pag. 85 (120). P. Ariste < Liis Alas (82 a. v.). — *Tõs 1*. Tõstamaa, Pootsi v., 1896. E 23893/4 (4). Otto Schantz. — *Tõs 2*. Tõstamaa, Pootsi v., 1896. E 23894/5 (5). Otto Schantz. — *Tõs 3*. Tõstamaa, Liu k., 1921. EVR I 49 (81). S. Lind < Olga Juhanson. — *Tõs 4*. Tõstamaa, Kiraste k., Pori t., 1931. ERA II 39, 67 (6). H. Tampere < Liisa Vilgats (86 a. v.). — *Aud*. Audru, 1895. E 16825 (1). Johann Kukrus. — *PJg 1*. Pärnu-Jaagupi, Enge v., Anelema k., Luudearu saun, 1928. ERA II 5, 371 (4). V. Erm < Mari Annusson (80 a. v.). — *PJg (Vän) 2*. Pärnu-Jaagupi, Enge v., Eametsa k., Tammelõuka t. < Vändra, 1929. ERA II 17, 142 (85). E. Treu < Madis Kontson (67 a. v.). — *Vän 1*. Vändra, 1869. EKS 4° 2, 619 (16). J. Peterson. — *Vän 2*. Vändra, Kadaka t., 1888. H II 20, 529 (6). J. Peterson. — *Vän 3*. Vändra, 1888. H III 5, 424 (41). T. Reier. — *Vän 4*. Vändra, 1889. H II 20, 724 (42). J. Erm. — *Vän 5*. Vändra, 1893. H II 47, 663 (23). J. Peterson. — *Vän 6*. Vändra, Kaisma vaestemaja, 1933. E 82446/7 (2). H. Jaanson < Kai Koch (70 a. v.), Riina Kraan (74 a. v.). — *Vän 7*. Vändra, 1933.

E 82742 (5). L. Mägi < Johann Neiland (65 a. v.). — *Tor 1.* Tori, 1888. H II 21, 597 (3). J. Juurikas. — *Tor 2.* Tori, Veskepeal, 1888. H III 5, 519 (4). Chr. Tults. — *Pär.* Pärnu, Surju v., 1898. E 36751 (5). Jakob Mikkelson. — *Hää.* Häädemeeste, 1907. H II 24, 640 (3). J. Aru, J. Sitska < Kadri Mass (64 a. v.). — *Hls (Krk) 1.* Halliste (Karksi), 1868. H Kase 95b. L. Kase. — *Hls 2a.* Halliste, Abja v., 1888. H II 22, 245/6 (5). Jaan Jung. — *Hls 2b.* Halliste, Abja v., 1872. ERM 114, 19/20. Jaan Jung. — *Hls 3.* Halliste, 1889. H II 22, 408 (14). J. Meomuttel. — *Hls 4.* Halliste, 1893. H III 13, 767/8 (21). Ernst Kitzberg. — *Krk 1.* Karksi, Karksi v., 1889. H II 23, 25/6 (1). Juhan Kuusik. — *Krk 2.* Karksi, 1889. H R 5, 33 (3). J. Kivisäk. — *Krk 3.* Karksi, Polli v., 1890. H II 23, 463 (1). M. Kõeva. — *Krk 4.* Karksi¹⁾, Karksi v., Bauksi t., 1909. TEM 4a, 51 (122). H. Paju < Ann Pill (55 a. v.).

Viljandimaa.

Hel 1. Helme, Jõgeveste v., 1887—1889. H II 24, 195/6 (129). J. Einer < E. Einer. — *Hel 2.* Helme, Taagepera v., 1890. H II 25, 173 (51). Matt Tomp. — *Hel 3.* Helme, Koorküla v., 1895. H III 25, 21 (12). J. Sulsenberg. — *Hel 4.* Helme, Taagepera v., 1930. E 71444 (4). V. Nõu < L. Lillemägi (78 a. v.). — *Trv 1.* Tarvastu, Kägara t., 1889. H II 25, 320 (28). Jaak Käger. — *Trv 2.* Tarvastu, 1892—1893. E 1453 (18). A. Parts. — *Trv 3.* Tarvastu, Vooru v., 1898. E 37445a (2). J. J. Kala < Liis Üprus (73 a. v.). — *Trv 4.* Tarvastu, Vooru v., 1901. H II 66, 687 (326). J. J. Kala. — *Trv 5.* Tarvastu, 1902. E 43818 (40). Joh. Vaine. — *Trv 6a.* Tarvastu, Mustla alev, 1924. A 6617 (1). Hilda Kärblane (10 a. v.). — *Trv 6b.* Tarvastu, Mustla alev, 1929. M. Nurmik, Teine lugemik (3. tr.) lk. 167 (113). — *Pst 1.* Paistu, 1893. H Gr. Qu. I 316 (10). Jaak Reevits. — *Pst 2.* Paistu, Holstre v., 1913. EÜS X 207 (4)²⁾. J. Müür < Mari Peet. — *Pst 3.* Paistu, Kaarli v., 1914—1915. EÜS XII 1373/5 (124). Juhan Ilus. — *Pst 4.* Paistu, Holstre v., 1931. E 76388 (3). H. Kast < Liisa Kristal (42 a. v.). — *Vil 1.* Viljandi, 1890. E 105a (163). H. Pihlap. — *Vil 2a.* Viljandi, Ruudi k., Kõöra t. < Viljandi v., Saarde-Paavli t., 1912. EÜS IX 293 (41). J. Müür < Kadri Pink (58 a. v.). — *Vil 2b.* Viljandi, 1912. EÜS IX 357 (10). J. Müür < Kadri Pink (58 a. v.). — *Vil 3.* Viljandi, Kõöra t., 1929. ERA II 21, 282/3 (138) ja ERA VK I, 159 (117). V. Koch, H. Paukson < Kadri Pink (74 a. v.). — *Vln 1.* Viljandi linn, Kivistiku erakool, 1891. H III 7, 158 (32). J. Karus. — *Vln (Hiiu) 2.* Viljandi I. (Hiiu), 1898. H I 9, 432 (57). A. Suurkask < Aadu Paju. — *Kõp.* Kõpu, 1896. H III 25, 622 (19). J. Laarmann < Liisu Pello. — *SJn 1.* Suure-Jaani, 1888. H II 26, 262 (19). J. Mein. — *SJn 2.* Suure-Jaani, 1889. H II 26, 444/5 (12). K. Köstner. — *SJn 3.* Suure-Jaani, 1890. H II 26, 834 (12). J. Böhr. — *SJn 4.* Suure-Jaani, Vastemois, 1893. H II 49, 416 (6). P. Johansson. — *SJn 5.* Suure-Jaani, 1894. H II 49, 639 (34). H. Raid < ühelt eidelt. — *KJn 1.* Kolga-Jaani, 1875. J. Hurt, Vana kannel II 246 (350). V. Teder < Ell Larm (86 a. v.). —

¹⁾ Kohaandmete tõepärasust kinnitab veel prof. A. Saareste kirjaliku teate järgi murdesõnade „loets, rapits“ põhjal.

²⁾ EÜS X 29 ja 30 lhk. sõnade käsikiri kadunud.

KJn 2. Kolga-Jaani, Päovere m., 1927. E 60903 (16). V. Teder < Ell Larm (86 a. v.). — *KJn* 3. Kolga-Jaani, Võisiku v., 1929. ERA II 21, 210 (55) ja ERA, VK 1, 140 (41). V. Koch, H. Paukson < Anu Tikk (55 a. v.). — *Pil* 1. Pilstvere, Rästna t., 1928. ERA II 40, 382 (7). A. Künnapuu < Loviisa Räpp. — *Pil* 2. Pilstvere, Imavere v., Väike-Puiatu k., 1929. ERA II 10, 653 (16). K. Leichter < Mari Leichter (70 a. v.). — *Plt* 1. Põltsamaa, 1888. H III 7, 466 (5). T. Sander. — *Plt* 2. Põltsamaa, 1889. H I 2, 259 (12). Joosep Raukas. — *Plt* 3. Põltsamaa 1., 1912. A 2075 (3). Margot Tõnisson (10 a. v.). — *Plt* 4. Põltsamaa, Pajusi v., 1922. ERM 88, 5 (17). A. Trully (Annus) < Krõõt Lepp. — *Plt* 5. Põltsamaa, Kurista v., 1931 (?1891). ERA II 31, 515/16 (2). K. E. Sööt < vana naine.

Tartumaa.

Ksi 1. Kursi, 1894. H III 21, 262/4 (4). J. Sturm. — *Ksi* 2. Kursi, 1894. H III 21, 275 (1). A. Sturm. — *Ksi* 3. Kursi, Laeva v., Väänikvere k., 1926. EVR XXXIV 41 (10). P. Berg (Ariste) < Pauline Subets (47 a. v.). — *Lai* 1. Laiuse, Sootaga k., 1887. H Asper 49 (77 III). H. Asper. — *Lai* 2. Laiuse, Vaimastvere v., Rohe k., 1931. E 71338 (1). E. Voimann < Mart Voimann (76 a. v.). — *Pal* 1. Palamuse, Kuremaa v., 1890. E 52178. H. Maasen. — *Pal* 2. Palamuse, 1898. H IV 8, 708/10 (4). H. Karu. — *Pal* 3. Palamuse, Kuremaa v., Raadvere k., Madise t., 1922. A 278 (9). Meinhard Reinberg (15 a. v.). — *Trm* 1. Torma, 1850. GEG, DH 80, 234 (1). G. Schultz-Bertram. — *Trm* 2. Torma, Lohusuu v., 1902. E 42667 (50). Aleksander Kask. — *Trm* 3. Torma, Kasepää v. ja k., 1929. ERA II 14, 606 (27). P. Ariste < Susanna Oja (57 a. v.). — *Äks.* Äksi, 1894. H II 50, 683 (12). J. Millert. — *MMg.* Maarja-Magdaleena, 1931. E 71169 (4). R. Ers. — *TMr* 1. Tartu-Maarja, Ilmatsalu v., 1895. H II 56, 552/3 (7a). K. E. Sööt < Mari Meos („Suur Mari“). — *TMr (Trt)* 2. Tartu-Maarja, Tammistu v. < Tartu, 1885. H II 56, 565 (4). K. E. Sööt < < ühelt naiselt. — *TMr* 3. Tartu-Maarja, Raadi v., Lombi t., 1933. E 83800 (4). E. Näkk < Marie Näkk (46 a. v.). — *Trt* 1. Tartu, 1924. A 6547 (11). Gerta Herm (13 a. v.). — *Trt* 2. Tartu < Laiuse-Tähkvere v., Sadala k., Totsi t., 1927. A 9513 (25). E. Jürgenson < emalt. — *Trt* 3. Tartu, 1927. ARS I 868 (4). Martha Jürgenson. — *Trt* 4. Tartu, 1931. E 71510/11 (4). A. Kuusik < < Evald Paulson (10 a. v.). — *Võn* 1. Võnnu, Kurista k., 1885. A 5797 (53). P. Rootslane. — *Võn* 2. Võnnu, Kastre v., 1888. H III 10, 305 (8). J. Suits. — *Võn* 3. Võnnu, 1896. E 23574 (35). P. Rootslane. — *Võn* 4. Võnnu, Savimäe k., 1932. E 80152 (1). Anete Piir (51 a. v.). — *Puh* 1. Puhja, Suure-Kongota v., 1889. H II 30, 17 (6). Jaan Loskit. — *Puh* 2. Puhja, Kavilda v., Saare k., Peebu t., 1933. E 82044. L. Kivi < Miina Uiho. — *Ran* 1. Rannu, Valguta v., Ranna k., 1889. H II 30, 547 (8). August Tattar. — *Ran* 2. Rannu, Uniküla, 1921. EVR IV 26 (1). E. Ahas < Jaan Väegese. — *Rõn* 1. Rõngu, 1890. H II 30, 795 (15). Hann Urb. — *Rõn* 2. Rõngu, Aakre v., Pühaste k., 1905. EÜS II 36 (14). P. Kurg. — *Rõn* 3. Rõngu, 1920. ERM 21, 26 (32). Eduard Ahas. — *Ote* 1. Otepää, Ilmjärve, 1874. EKS 8° 3, 128 (34). Rossmann < A. Asor. — *Ote* 2. Otepää, 1889. H II 31, 512 (12). J. Birkenbaum, J. Kivisaar. — *San* 1. Sangaste, Laatre v., 1888.

H II 31, 772 (11). Kristjan Gross. — *San* 2. Sangaste, 1890. H III 10, 540/1 (4). Otto Koolmeister.

Võrumaa.

Kan 1. Kanepi, 1877. EKS 8° 3, 182 (19). J. Erlemann. — *Kan* 2. Kanepi, Vana-Piigaste v., 1889. H II 32, 473 (43). J. Wäggi. — *Kan* 3. Kanepi, 1896. H I 7, 656 (15). G. Loodus. — *Urv* a. Urvaste, Vana-Antsla ja Karula piiril, Haanja t., 1910. EÜS VII 1039/40 (89). M. Pehka, R. Tamm < Krõõt Luik (60 a. v.). — *Urv* b. Urvaste, 1910. EÜS VII 875 (13). — *Urv* c. Urvaste, 1910. EÜS VII 1284 (89). — *Krl* 1. Karula, Vana-Antsla v., Möisamäe t., 1924. A 5348 (3). Alma Lust (15 a. v.). — *Krl* 2. Karula, Kaagjärve v., 1930. E 68348. L. Lukin < Jüri Tuvikene (84 a. v.). — *Har*. Hargla, Mõniste v., 1889. H II 32, 164 (134). Jaan Pähn. — *Rõu* 1. Rõuge, 1930. E 70716 (2). J. Gutwes. — *Plv* (*Räp*) 1. Põlva (*Räpina*) ¹⁾, 1889. E 29561 (44). A. Suurkask. — *Plv* 2. Põlva, Timo v., Rosma k., 1890. H III 11, 576 (44). Joosep Tobre. — *Räp* 1. Räpina, Kõnnu, 1877. EKS 8° 4, 330 (29) ja H, SL II n:o 1379. J. Jaagomann. — *Räp* 2. Räpina, 1889. H II 32, 612 (50). J. Poolakess. — *Räp* 3. Räpina, Rahumäe m., 1892. H III 15, 513 (9). E. Undritz. — *Räp* 4. Räpina, Tooste k., Päkä t., 1928. A 10023 (1). P. Voolaine < Miina Toodesk (60 a. v.). — *Vas* a. Vastseliina, 1872. Weske 2, 1/2 (158) ja Weske 4, 230/3 (150). — *Vas* b. Vastseliina, 1872. H II 62, 681/2 (34) ja H, SL II n:o 1369 A—B.

Valga linn.

Vlg 1. Valga, 1889. H III 10, 643/4 (16). Ernst Kornel. — *Vlg* 2. Valga, 1895. H I 7, 163/4 (3). J. Reimann.

Setumaa.

Lobodka vald²⁾.

Lob 1. Toon'ä, 1877. H, SL II n:o 1371. Joh. Hurt < Palaga. — *Lob* 2. Varesmäe, 1926. S 318/19 (4). E. Rimmel < Anna Ilomets (44 a. v.). — *Lob* 3. Toon'ä, 1928. ERA II 10, 21/34 (1). Anne Vabarna poeg < Anne Vabarn. — *Lob* 4. Lobodka, 1928. S 7459/61 (7). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 5. Lobodka, 1928. S 7461/3 (8). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 6. Lobodka, 1928. S 7463/6 (8a). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 7. Lobodka, 1928. S 7469/75 (10). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 8. Lobodka, 1928. S 7475/82 (11). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 9. Lobodka, 1928. S 7503/7 (15). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 10. Lobodka, 1928. S 7527/30 (27). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 11. Lobodka, 1928. S 7530/1 (28). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe. — *Lob* 12. Suure-Rõсна, 1928. S 7877/9 (49). N. Nurmetu < Tatjana Lagjakivi. — *Lob* 13. Suure-Rõсна, 1929. S 10029/31 (8). N. Nurmetu < Marfa Lagjakivi. — *Lob* 14. Suure-Puravitsa, 1929. S 10323/7 (9). P. Toomeorg < Ode Mõtsaveer. — *Lob* 15. Suure-Rõсна < Võpalsova,

¹⁾ Kohaandmed ühe lahtise lehe märkuse põhjal.

²⁾ Valdade järjekord Setus ja külade jaotus valdadesse J. Hurt'i järgi, vrd. „Setukesta laulud“ I, lk. XII—XXX.

1930. S 18839/44 (27). N. Nurmetu < Anna Nurmetu (56 a. v.). — *Lob 16.* Velnä, 1930. S 20439/41 (9). N. Nurmetu < M. Sillamets. — *Lob 17.* Velnä, 1930. S 20464/7 (17). N. Nurmetu < M. Sillamets. — *Lob 18.* Velnä, 1930. S 21433/6 (10). A. Sillamets < A. Nurmetu. — *Lob 19.* Väike-Rõsna, 1930. S 28863/8 (3). J. Ojaveri < Matõ Raudla. — *Lob 20.* Väike-Rõsna, 1930. S 28869/72 (4). J. Ojaveri < Matõ Raudla. — *Lob 21.* Väike-Rõsna, 1930. S 28873/80 (5). J. Ojaveri < Matõ Raudla. — *Lob 22.* Väike-Rõsna, 1930. S 28881 (6). J. Ojaveri < Matõ Raudla. — *Lob 23.* Võõpsu, 1931. S 33534/6 (35). N. Sõrmus < Marie Kütte. — *Lob 24.* Suure-Rõsna, 1932. S 35657/9 (23). A. Nurmetu < Iirina Aurik. — *Lob 25.* Väike-Rõsna, 1932. S 36710/4 (13). J. Ojaveri < Matõ Raudla. — *Lob 26.* Võõpsu, 1932. S 37161/2 (1). N. Sõrmus < Marie Kütte. — *Lob 27.* Väike-Rõsna, 1932. S 37766/88 (13). J. Ojaveri < Matõ Raudla. — *Lob 28.* Suure-Rõsna, 1932. S 39569/71 (4). A. Nurmetu < Maria Kadastik. — *Lob 29.* Lobodka, 1932. S 43540/65 (1). J. Ojaveri < Maarä Talmar. — *Lob 30.* Lobodka, 1932. S 43606/11 (12). J. Ojaveri < Maarä Talmar. — *Lob 31.* Lobodka, 1932. S 43617/20 (15). J. Ojaveri < Maarä Talmar.

Petseri vald.

Pet 1. Hel'bi, 1903. H, SL II n:o 1373. Jak. Hurt < Miku Od'e. — *Pet 2a.* Hel'bi, 1903. H, SL II n:o 1374. Jak. Hurt < Miku Od'e. — *Pet 2b (Lob).* Popovitsa < Lobodka, 1928. S 7483/90 (12). J. Ojaveri < Marõ Tõllimäe¹⁾. — *Pet 3.* Kolovinna, 1903. H, SL II n:o 1372. Jak. Hurt < Martini Ir'o. — *Pet 4.* Küllätüvä, 1903. H, SL II n:o 1376. Jak. Hurt < Kul'to, Ivani naine. — *Pet 5.* Unkavitsa („Umkonitsa“), 1924. EVR 25, 35/8 (5). K. Siilivask < Iirina Kala (60 a. v.). — *Pet 6.* Serga < Helbi, 1927. S 542 (40). E. Põlula < Anne Kõiv (40 a. v.). — *Pet 7.* Molkina, 1929. S 11490/2 (70). V. Ruusamägi < M. Laanetalu. — *Pet 8 (Irb).* Molkina < Pokoldova, 1930. S 26138/41 (46). V. Ruusamägi < Taarka Papitalo (61 a. v.) < oma isalt õppinud. — *Pet 9.* Molnika, 1930. ERA II 31, 275/7 (2). E. Päss < Kul'to Ruusamägi (55 a. v.). — *Pet 10.* Sagorje-Mitkovitsi < Olohova, 1930. S 26849/58 (60). A. Tammeorg < Tatjana Rendla (27 a. v.). — *Pet 11.* Makarova < Tränne, 1930. S 27324/7 (5). T. Uiboed < Varu Uiboed (40 a. v.). — *Pet 12.* Unkavitsa, 1930. S 28373/6 (10). A. Põhi < Maria Krüüts. — *Pet 13.* Unkavitsa, 1930. S 29826/32 (3). A. Põhi < Maria Krüüts. — *Pet 14.* Molnika, 1931. S 30380/91 (57). V. Ruusamägi < Akuliina Ruusamägi. — *Pet 15.* Sagorje-Mitkovitsi, 1931. S 34372/4 (16). A. Tammeorg < Olga Tammeorg. — *Pet 16.* Molnika, 1932. S 36470/8 (16). V. Ruusamägi < Akuliina Ruusamägi. — *Pet 17.* Raakva, 1932. S 37403/5 (14). T. Uiboed < Hökla Havvõ. — *Pet 18.* Unkavitsa, 1932. S 37994/9 (11). A. Põhi < Maria Krüüts. — *Pet 19.* Sagorje-Mitkovitsi, 1932. S 38140/1 (16). J. Palu-

¹⁾ Tõllimäe teisendis puuduvad Od'e teisendi 10., 98. ja 106. värss, kuna juurde on lisatud Od'e 17. ja 38. värsi järele: „noorõkõsõ nõrgakõsõ“, 79. v. järele: „noorõkõist ja nõrgakõist“, 119. v. järele: „noorõkõista nõrgakõista“, 96. v. järele: „Uma meele poolõstõni“ ja 97. v. järele: „Uma ime marakõnõ“.

ots < Anne Paluots. — *Pet 20.* Sagorje-Mitkovitsi < Uusvatä, 1932. S 38643/7 (19). N. Oinas < Maria Lootalu (48 a. v.). — *Pet 21.* Unkavitsa, 1932. S 39149/59 (8). A. Põhi < Maria Krüüts. — *Pet 22.* Sagorje-Mitkovitsi, 1932. S 39297/308 (16). A. Tammeorg < Tatjana Rendla. — *Pet 23.* Molnika, 1932. S 40999 (7). V. Ruusamägi < Nati Laanetalu. — *Pet 24.* Sagorje-Mitkovitsi, 1932. S 41953/9 (27). N. Oinas < Maria Sootalu. — *Pet 25.* Unkavitsa, 1932. S 42199/203 (3). A. Põhi < Maria Krüüts. — *Pet 26.* Sagorje-Mitkovitsi, 1932. S 42483/7 (26). A. Tammeorg < Tatjana Rendla. — *Pet 27.* Sagorje-Mitkovitsi, 1932. S 43265/8 (16). N. Oinas < Maria Sootalu. — *Pet 28.* Molnika, 1932. S 44658/64 (4). V. Ruusamägi < Usta Lohk. — *Pet 29.* Molnika, 1932. S 49496/505 (13). V. Ruusamägi < Usta Lohk. — *Pet 30.* Sagorje-Mitkovitsi, 1932. S 49840/53 (29). A. Põhi < Tatjana Rendla.

Pangevitsa vald.

Pan 1. Kran'tsova, 1884. H, SL II n:o 1375. Jak. Hurt < Dar'ja Petrovna. — *Pan 2.* Teaste, 1884. H, SL II n:o 1377. Jak. Hurt < Teaste Saava. — *Pan 3.* Vil'o, 1886. H, SL II n:o 1370. Jak. Hurt < An'n'i. — *Pan 4.* Ugareva, 1886. H, SL II n:o 1378. Jak. Hurt < Kriisa Kati. — *Pan 5.* Vil'o, 1931. S 31886/9 (15). A. Põhi < Maria Krüüts. — *Pan 6.* Vil'o, 1932. S 39730/41 (14). A. Põhi < Agasina Lepistik. — *Pan 7.* Kran'tsova, 1932. S 48426/38 (6). A. Põhi < Odö Illusaar.

Irboska vald.

Irb. Kosselka, 1927. ARS I 512 (2). P. Berg < Annõ Leht (60 a. v.).

Asundused.

As 1. Lutsi, Nerza v., Mäe k. < Greeki k., 1894. O. Kallas, Lutsi maarahvas lk. 93 (49). O. Kallas < Rooza Bul' (54 a. v.). — *As 2a—2b.* Lutsi, Nerza v., Mäglise k., 1894. O. Kallas, Lutsi maarahvas lk. 94 (50). O. Kallas < Punga Anõ (55 a. v.). — *As 3.* Poolamaa < ? Lõuna-Eesti, 1890. EÜS IV 194 (226). J. Schmidt. — *As 4.* Lutsi, Põlda v., Kirbani k., 1931. ERA II 31, 591 (1). P. Voolaine < Põlda v. Kirbani k. poistelt. — *As 5.* Lutsi, Põlda vald, Kirbani k., 1931. ERA II 31, 591 (2). P. Voolaine < Agata Jakimenko (80 a. v.). — *As 6.* Lutsi, 1931. Postimees, nr. 56, 26 II 1931, lk. 3, v. 4—5. „Lihahiitest“, paastust ja patust. P. Voolaine < ?.

Ingeri.

Lääne-Ingeri.

LIn 1. Narvusi, Kallivieri, 1891. SKVR III₂ n:o 1804. V. Alava. — *LIn 2.* Kullank., 1892. SKVR III₃ n:o 4606. V. Alava < Anni Reiju. — *LIn 3.* Soikkola, 1910. SKVR III₃ n:o 4632. J. Lukkarinen.

Kesk-Ingeri.

KIn 1. (Gubanitsa?), 1859. SKVR IV₁ n:o 766. A. Törneröos. — *KIn 2.* (Gubanitsa?), 1859. SKVR IV₁ n:o 767. A. Törneröos. — *KIn 3.* (Moloskovitsa — Tyrö), 1859. SKVR IV₁ n:o 1234. Törneröos ja Tallqvist. — *KIn 4.* (Moloskovitsa — Tyrö), 1859. SKVR IV₁ n:o 1236. Törneröos ja Tallqvist. — *KIn 5.* (Moloskovitsa — Tyrö), 1859. SKVR IV₁ n:o 1237. Törneröos ja Tallqvist. — *KIn 6.* Hevaa, Väskylä, 1861. SKVR IV₁ n:o 1502. O. Groundstroem. — *KIn 7.* Spankkova, Rönölä, 1893. SKVR IV₂ n:o 2358. E. Saarinen < Rikon Sonja. — *KIn 8.* Moloskovitsa, Bryyhkovitsa, 1901. SKVR IV₃ n:o 2772. J. Fr. Ruotsalainen < Helena Ruusunen. — *KIn 9.* Moloskovitsa, Bryyhkovitsa, 1901. SKVR IV₃ n:o 2777. J. Fr. Ruotsalainen < Kapitalina Vasiljevna. — *KIn 10.* Moloskovitsa, Nierovitsa, 1901. SKVR IV₃ n:o 2815. J. Fr. Ruotsalainen < Ani. — *KIn 11.* Kubanitsa, Pien-Kikkeri, 1901. SKVR IV₃ n:o 2945. J. Fr. Ruotsalainen < Kati Mutanen. — *KIn 12.* Kubanitsa, Kirkonkylä, 1901. SKVR IV₃ n:o 3017. J. Fr. Ruotsalainen < Anna Maria Myyry. — *KIn 13.* Koprina, Saapru, ? 1907. SKVR IV₃ n:o 3460. A. Kupri < Joosep Mikkelinpoika Juonalainen. — *KIn 14.* Liissilä, Kivikkola, 1907. SKVR IV₃ n:o 3580. F. Kärki < Anni Tarassu (65 a. v.).

Ida- ja Põhja-Ingeri.

IPIIn 1. Keltto, Vanhak. < Tyrö, 1894. SKVR V₂ n:o 1727. V. Alava < Anni Viholainen. — *IPIIn 2.* Lempaala, Nenim., 1917. SKVR V₂ n:o 1728. Räikkönen < Fetjka Feodorovitsch (60 a. v.). — *IPIIn 3.* Lempaala, Nenim., 1917. SKVR V₂ n:o 1729. Räikkönen < Fetjka Feodorovitsch (60 a. v.). — *IPIIn 4.* Lempaala, Nenim., 1917. SKVR V₂ n:o 1730. Räikkönen < (Heikki =) Fetjka Feodorovitsch (60 a. v.). — *IPIIn 5.* Lempaala, Naakk., 1917. SKVR V₂ n:o 1731. Räikkönen < Tarja Valkonen (65 a. v.). — *IPIIn 6.* Lempaala, Hovimäki, 1877. SKVR V₂ n:o 1732. Borenus < Mattilan Oute (umbes 52 a. v.). — *IPIIn 7.* Lempaala, Mäkienkylä, 1894. SKVR V₂ n:o 1733. V. Alava < Vas's'an Varpu (43 a. v.). — *IPIIn 8.* Lempaala, Mäkienkylä, 1894. SKVR V₂ n:o 1734. V. Alava < Vas's'an Varpu (43 a. v.). — *IPIIn 9.* Lempaala, Mäkienkylä, 1908. SKVR V₂ n:o 1735. V. Salminen < Tarja. — *IPIIn 10.* Lempaala, Mäkienkylä, 1908. SKVR V₂ n:o 1736. V. Salminen < Tarja. — *IPIIn 11.* Lempaala, Mikittala, 1908. SKVR V₂ n:o 1737. V. Salminen. — *IPIIn 12.* Vuole, Sohvola, 1889. SKVR V₂ n:o 1738. Borenus < Riku Vas's'a, Melnikova (umbes 58 a. v.). — *IPIIn 13.* Vuole, Sohvola, 1895. SKVR V₂ n:o 1739. Pajula < Lukeri Melnikova (38 a. v.). — *IPIIn 14.* Vuole, Sohvola, 1896. SKVR V₂ n:o 1740. K. Krohn < Ontropi. — *IPIIn 15.* Vuole, Sohvola, 1908. SKVR V₂ n:o 1741. V. Salminen < Larissa. — *IPIIn 16.* Vuole, Sohvola, 1908. SKVR V₂ n:o 1742. V. Salminen < (Ontropo).

Vadja.

Va 1. Kattila, 1861. SKVR IV₃ n:o 4662. O. Groundstroem. — *Va 2.* (Kattila, Korvettula), 1861. SKVR IV₃ n:o 4671. O. Groundstroem. — *Va 3.* (Kattila, Korvettula), 1861. SKVR IV₃ n:o 4672. O. Groundstroem.

— *Va 4.* (Kattila), 1861. SKVR IV₃ n : o 4677. O. Groundstroem. — *Va 5.* Kattila, 1877. SKVR IV₃ n : o 4691. A. A. Borenus < Šašu St'opana naine (Petra tütar, umbes 50 a. v.). — *Va 6.* (Kattila), 1901. SKVR IV₃ n : o 4751. V. Alava. — *Va 7.* Kattila, Jarve < Pien-Otsa, 1901. SKVR IV₃ n : o 4775. V. Alava Haritinja (63 a. v.). — *Va 8.* Kattila, Jarve < Pien-Otsa, 1901. SKVR IV₃ n : o 4776. V. Alava < Haritinja (63 a. v.). — *Va 9.* Kattila, 1906. SKVR IV₃ n : o 4787. V. Salminen < Paro. — *Va 10.* Kattila, 1906. SKVR IV₃ n : o 4788. V. Salminen < Paro. — *Va 11.* Kattila, Pummala < Pihlaala, 1914. SKVR IV₃ n : o 4797. L. Kettunen¹⁾ < Katja Kosova (73 a. v.). — *Va 12.* Kattila, Pummala, 1914. SKVR IV₃ n : o 4798. L. Kettunen < Katja Kosova (73 a. v.). — *Va 13.* Kattila, Pummala < Lempola, 1914. SKVR IV₃ n : o 4803. L. Kettunen < Ol'oo Nasto (vana eit).

Soome.

Varsinais-Soome.

VS 1. Perniö, 1885. SKVR VIII n : o 545. G. E. Hjorth. — *VS 2.* Perniö < Muurla, 1913. SKVR VIII n : o 546. V. Saariluoma < Juho Airike. — *VS 3.* Perniö, 1915. SKVR VIII n : o 547. V. Myrsky. — *VS 4.* Kisko, ? 1835—1842. SKVR VIII n : o 548. Reinholm. — *VS 5.* Kisko, — 1910. SKVR VIII n : o 549. Kaaperi Kivialho. Kotiseutu 1910, lk. 40. — *VS 6.* Suomusjärvi, 1913. SKVR VIII n : o 550. V. Saariluoma < Juho Lindfors. — *VS 7.* Suomusjärvi, Lahnajärvi, 1913. SKVR VIII n : o 551. V. Saariluoma < Juho Lindfors. — *VS 8.* Kiikala, — 1910. SKVR VIII n : o 552. Armas Aavikko. Kotiseutu 1910, lk. 171. — *VS 9.* Kiikala, Rekjoki < Uskela, 1913. SKVR VIII n : o 553. V. J. Kallio < Vilhelmiina Nygren < kuulnud isalt. — *VS 10.* Kiikala < Salo, 1914. SKVR VIII n : o 554. Niilo Kallio < Eeva Eskolin. — *VS 11.* Angelniemi, Kokkiä Kanamäki, 1914. SKVR VIII n : o 555. Niilo Kallio < Kustaa Tulonen. — *VS 12.* Angelniemi, 1914. SKVR VIII n : o 556. Niilo Kallio < Hilda Viik. — *VS 13.* Uskela, ? 1869. SKVR VIII n : o 557. Reinholm. — *VS 14.* Uskela, 1912. SKVR VIII n : o 558. V. J. Kallio < Ida Heinonen. — *VS 15.* Uskela, 1911. SKVR VIII n : o 559. V. J. Kallio < Ida Heinonen. — *VS 16.* Uskela, 1913. SKVR VIII n : o 560. V. J. Kallio < Olga Kotisalmi. — *VS 17.* Uskela, 1913. SKVR VIII n : o 561. V. J. Kallio < Sofia Tammelin. — *VS 18.* Uskela, 1913. SKVR VIII n : o 562. V. J. Kallio < Kalle Heikkilä. — *VS 19.* Uskela, 1913. SKVR VIII n : o 563. V. J. Kallio < pime Frans Himberg < emalt (1853 a.). — *VS 20.* Uskela < Helsingi, 1910. SKVR VIII n : o 564. Tikkanen, Tilk, Antti Valve < Maria Wallin. — *VS 21.* Uskela, Moisio rahvakool, 1913. SKVR VIII n : o 565. Sanni Linturi. — *VS 22.* Muurla, 1912. SKVR VIII n : o 566. V. Saariluoma. — *VS 23.* Muurla, 1913. SKVR VIII n : o 567. V. Saari-luoma. — *VS 24.* Muurla, 1912. SKVR VIII n : o 568. V. Saariluoma < Maria Saariluoma. — *VS 25.* Muurla, 1912. SKVR VIII n : o 569. V. Saari-

¹⁾ Selle „Oma küla ülistusruno“ on laulik pidanud „tšihlago nätäli!“ lauldavaks lauluks.

luoma. — VS 26. Halikko < Uskela, 1912. SKVR VIII n : o 570. Niilo Kallio < Ida Heinonen. — VS 27. Halikko < Uskela, 1913. SKVR VIII n : o 571. V. J. Kallio < Ida Heinonen. — VS 28. Halikko 1913. SKVR VIII n : o 572. V. J. Kallio < Viktor Lehto. — VS 29. Pertteli, Vihmalo, 1914. SKVR VIII n : o 573. Niilo Kallio < Manda Laine. — VS 30. Pikkiö, Niemenkulma, 1914. SKVR VIII n : o 574. Niilo Kallio < Gustava Pavén. — VS 31. Pikkiö, Niemenkulma, 1914. SKVR VIII n : o 575. Niilo Kallio < Anna Finnby. — VS 32. Paimio < Pöytyä, 1910. SKVR VIII n : o 576. E. Vihervaara < Juho Tuominen. — VS 33. Paimio, 1914. SKVR VIII n : o 577. Niilo Kallio < Amanda Grönland. — VS 34. Paimio < Uskela 1913. SKVR VIII n : o 578. Niilo Kallio < Eeva Lindström. — VS 35. Paimio, 1914. SKVR VIII n : o 579. Niilo Kallio < Amanda Snellmann. — VS 36. Paimio, 1914. SKVR VIII n : o 580. Niilo Kallio < Maria Kajander. — VS 37. Lieto, 1914. SKVR VIII n : o 581. V. Saariluoma < Miina Heinonen. — VS 38. Paattinen, 1909. SKVR VIII n : o 582. E. A. Saarimaa. — VS 39. Koski, 1892. SKVR VIII n : o 583. J. E. Nurmi. — VS 40. Koski < Muurla, 1913. SKVR VIII n : o 584. V. Saariluoma < Kustaa Lehtinen. — VS 41. Karinainen < Koski, 1907. SKVR VIII n : o 585. Eelis Kesälä < Anna Kattelus. — VS 42. Pöytyä (Pappila maakond), 1909. SKVR VIII n : o 586. E. Vihervaara < Justiina Stenvall. — VS 43. Pöytyä, Kolkkinen, 1912. SKVR VIII n : o 587. E. Vihervaara < Antti Kujala. — VS 44. Pöytyä, Himainen, 1912. SKVR VIII n : o 588. E. Vihervaara < Liisä Himaissuo. — VS 45. Pöytyä, Karhunoja, 1912. SKVR VIII n : o 589. E. Vihervaara < Matti Nummela. — VS 46. Pöytyä, Kolkkinen, 1912. SKVR VIII n : o 590. E. Vihervaara < Amalia Sätilä. — VS 47. Pöytyä, Mustanoja, 1912. SKVR VIII n : o 591. E. Vihervaara < Kaarlo Keskitalo. — VS 48. Pöytyä, Mustanoja, 1912. SKVR VIII n : o 592. E. Vihervaara < Kaarlo Keskitalo. — VS 49. Pöytyä, Himainen, 1912. SKVR VIII n : o 593. E. Vihervaara < Maria Karlin. — VS 50. Pöytyä (Pappila maakond), 1912. SKVR VIII n : o 594. E. Vihervaara < Maria Mäenpää. — VS 51. Pöytyä (Pappila maakond), 1912. SKVR VIII n : o 595. E. Vihervaara < Maria Mäenpää. — VS 52. Yläne < Pöytyä, 1909. SKVR VIII n : o 596. E. Vihervaara < Gabriel Lääkinoja. — VS 53. Yläne, 1913. SKVR VIII n : o 597. Varma Rantasalo < „Kosken mamma“. — VS 54. Yläne, Rantala, 1914. SKVR VIII n : o 598. Laina Hänninen. — VS 55. Yläne, Kulmala, 1914. SKVR VIII n : o 599. Laina Hänninen. — VS 56. Yläne, Kulmala, 1914. SKVR VIII n : o 600. Laina Hänninen. — VS 57. Yläne, Peltola, 1914. SKVR VIII n : o 601. Laina Hänninen. — VS 58. Rymättylä, 1913. SKVR VIII n : o 602. Eemil Ketolainen < Johan Heikinpoika. — VS 59. Merimaksu, 1914. SKVR VIII n : o 603. Saima Kärnä < Robert Efraiminpoika. — VS 60. Rusko, 1914. SKVR VIII n : o 604. V. Saariluoma < Sandra Alhonen. — VS 61. Rusko, 1914. SKVR VIII n : o 605. V. Saariluoma < Sofia Takala. — VS 62. Askainen, 1911. SKVR VIII n : o 606. J. Jaatinen. — VS 63. Askainen, 1913. SKVR VIII n : o 607. V. J. Kallio < Juhanna Veräjänkorva. — VS 64. Askainen, 1913. SKVR VIII n : o 608. V. J. Kallio < Kustaava Julin. — VS 65. Lemu, 1913. SKVR VIII n : o 609. V. J. Kallio < Arttur Mannerjärvi. — VS 66. Lemu, 1913. SKVR VIII n : o 610. V. J. Kallio < Arttur Mannerjärvi. —

Mannerjärvi. — VS 66. Lemu, 1913. SKVR VIII n:o 610. V. J. Kallio < Arttur Mannerjärvi. — VS 67. Vahto < Pöytyä, 1909. SKVR VIII n:o 611. E. Vihervaara < A. Parikka. — VS 68. Vahto < Pöytyä, 1910. SKVR VIII n:o 612. E. Vihervaara < A. Parikka. — VS 69. Vahto < Pöytyä, 1910. SKVR VIII n:o 613. E. Vihervaara < A. Parikka. — VS 70. Velkua, Vähämaa, 1914. SKVR VIII n:o 614. Niilo Kallio < Matti Lundstedt. — VS 71. Velkua, Palva, Kuustenperä, 1914. SKVR VIII n:o 615. Niilo Kallio < Gustava Gustafsson. — VS 72. Kustavi, 1914. SKVR VIII n:o 616. Niilo Kallio < Ülatoa vanalt emandalt. — VS 73. Taivassalo < Kustavi, 1914. SKVR VIII n:o 617. Niilo Kallio < Viktor Grönroos. — VS 74. Mynämäki, 1908—1909. SKVR VIII n:o 618. E. A. Saarimaa. — VS 75. Mynämäki, 1909. SKVR VIII n:o 619. E. A. Saarimaa < Fredrik Rosvall. — VS 76. Uusikirkko, Siivola, 1915. SKVR VIII n:o 620. Juho Aalto < Miina Nyblom. — VS 77. Laitila, 1911. SKVR VIII n:o 621. Hilda Vuorenpää. — VS 78. Kisko, 1916. SKVR VIII n:o 4534. Yrjö Toivonen < Miina Hammar. — VS 79. Karuna, 1913. SKVR VIII n:o 4535. Bertel Tuominen. — VS 80. Karuna, 1913. SKVR VIII n:o 4536. Bertel Tuominen. — VS 81. Sauvo, 1913. SKVR VIII n:o 4537. Bertel Tuominen. — VS 82. Halikko, 1919. SKVR VIII n:o 4538. E. Vihervaara < Maria Aalto. — VS 83. Uskela, 1921—1922. SKVR VIII n:o 4539. Ingrid Lang < Ulrik Olenius. — VS 84. Maaria, 1913. SKVR VIII n:o 4540. Laina Hänninen < A. Andersson. — VS 85. Pöytyä, Mustanoja, 1919. SKVR VIII n:o 4541. E. Vihervaara < Alma Nurmi. — VS 86. Pöytyä (Pappila maakond), 1915. SKVR VIII n:o 4542. E. Vihervaara < Maria Fagerroos. — VS 87. Pöytyä, 1913 (?). SKVR VIII n:o 4543. E. Vihervaara. — VS 88. Taivassalo, 1913. SKVR VIII n:o 4544. Laina Hänninen. — VS 89. Lokalahti, Varanpää, 1913. SKVR VIII n:o 4545. Laina Hänninen. — VS 90. Lokalahti, 1913. SKVR VIII n:o 4546. Laina Hänninen. — VS 91. Lokalahti, 1913. SKVR VIII n:o 4547. Laina Hänninen. — VS 92. Lokalahti, 1913. SKVR VIII n:o 4548. Laina Hänninen. — VS 93. Lokalahti ?, 1913. SKVR VIII n:o 4549. Laina Hänninen. — VS 94. Vehmaa, 1913. SKVR VIII n:o 4550. Laina Hänninen. — VS 95. Laitila ? < Mynämäki, 1917. SKVR VIII n:o 4551. Jalo Numminen < Samu Paavola. — VS 96. Pyhämaa, 1928. SKVR VIII n:o 4552. Iina Seppänen < Adolfina Valtonen. — VS 97. Pyhäranta, Valkamaa, 1928. SKVR VIII n:o 4553. Lauri Koskinen < Juho Karru. — VS 98. Pyhäranta, Rohdainen, 1928. SKVR VIII n:o 4554. Lauri Koskinen < Ville Tättilä. — VS 99. Marttila, 1932. SS merkipäivät. Toivo Alho. — VS 100. Kisko, 1932. SS merkipäivät. G. Kivialho.

Satakunta.

Sat 1. Alastaro, Ylhäinen, 1911. SKVR X₁ n:o 228. Vihervaara < Miina Paukkio (55 a. v.). — Sat 2. Nakkila, 1924. SKS: i arhiiv. Pori Tyttölyseo n:o 1010. Elna Pinkkilä < Sanndra Spinkkilä (70 a. v.). — Sat 3. Kauvatsa, Piilijoki, 1924. SKS: i arhiiv. Pori Tyttölyseo n:o 1182. Lahja Vainio. — Sat 4. Harjavalta, 1924. SKS: i arhiiv. Pori Tyttölyseo n:o 1187. Sointu Valli-Jaakkola < Ida Corell (60 a. v.). — Sat 5. Orivesi, 1924. SKS: i

arhiiv. Pori Tyttölyseo n:o 1214. Siiri Vesterlund < Henrika Grönroos (67 a. v.). — *Sat 6.* Kauvatsa, Kivikoski, a.? SKS:i arhiiv. Maria Ruuttu 6115, n:o 230. — *Sat 7.* Kauvatsa, Piilijoki, a.? SKS:i arhiiv. Maria Ruuttu 6115, n:o 231. — *Sat 8.* Kauvatsa, Jalonoja, a.? SKS:i arhiiv. Maria Ruuttu 6115, n:o 232. — *Sat 9.* Kauvatsa, Työtilä, a.? SKS:i arhiiv. Maria Ruuttu 6115, n:o 233. — *Sat 10.* Heinola, 1928. SS merkkipäivät. Antti Holstila. — *Sat 11.* Heinola, 1928. SS merkkipäivät. Antti Holstila. — *Sat 12.* Heinola, 1928. SS merkkipäivät. Antti Holstila. — *Sat 13.* Suoniemi, 1928. SS merkkipäivät. Hilja Kuusi. — *Sat 14.* Teisko, 1928. SS merkkipäivät. Kustaa Viitanen. — *Sat 15.* Rauma, Lappi, Eva, 1928 (?). SS merkkipäivät. Väinö Toivonen. — *Sat 16.* Tyrvää < Parikkala, Hyppyti, 1929. SS merkkipäivät. Tauno Soikkeli. — *Sat 17.* Lempäälä, 1929. SS merkkipäivät. Hilma Ritva. — *Sat 18.* Kokemäki, Karkkulainen, 1932. SS merkkipäivät. Marja Hyyti < Alfred Nirha (51 a. v.). — *Sat 19.* Loimaa, Kauvatsa, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40. — *Sat 20.* Kankaanpää, — 1912. Antto Laiho: „Wanhan kansan Merkkipäivät“ Turku 1912, lk. 33 > A. V. Koskimies: „Kokoelma Suomen kansan sananlaskuja“. — *Sat 21.* Kokemäki, — 1912. Antto Laiho: „Wanhan kansan Merkkipäivät“ Turku 1912, lk. 33—34 > A. V. Koskimies: „Kokoelma Suomen kansan sananlaskuja.

U s i m a a.

Uus 1. Nurmjärvi, a.? SMMY: Reinholm 70, lk. 31. — *Uus 2.* Kymi, 1924. SKS:i arhiiv. Pori Tyttölyseo n:o 1213. Siiri Vesterlund. — *Uus 3.* Sippola, 1928. SS merkkipäivät. Vilho Mänttari. — *Uus 4.* Lohja, Muijala k., 1929. SS merkkipäivät. Maria Österberg. — *Uus 5.* Artjärvi, 1933. SS merkkipäivät. Edv. Eerola. — *Uus 6.* Elimäki (Rautalampi, Karttula), — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40.

L õ u n a - j a K e s k - H ä m e.

EKHä 1. Somerniemi, 1910. SKVR IX₃ n:o 1287. Viherv. — *EKHä 2.* Somern., 1910. SKVR IX₃ n:o 1288. Viherv. — *EKHä 3.* Somern., 1910. SKVR IX₃ n:o 1289. Viherv. — *EKHä 4.* Somern., 1910. SKVR IX₃ n:o 1290. Viherv. — *EKHä 5.* Somern., Härjänoja, 1910. SKVR IX₃ n:o 1291. Viherv. < Verkkola vana perenaine (70 a.v.). — *EKHä 6.* Somern., Härjänoja, 1910. SKVR IX₃ n:o 1292. Viherv. < Vilhelmiina Tegerstedt (63 a. v.). — *EKHä 7.* Somern., Härjänoja, 1910. SKVR IX₃ n:o 1293. Viherv. < Manda Kauppi (69 a. v.). — *EKHä 8.* Somern., Vesanoja, 1910. SKVR IX₃ n:o 1294. Viherv. < Jussi Hakala (52 a. v.). — *EKHä 9.* Somero < Somerniemi, 1910. SKVR IX₃ n:o 1295. Viherv. < Kustaa Johnsson (41 a. v.). — *EKHä 10.* Somero, 1910. SKVR IX₃ n:o 1296. Viherv. — *EKHä 11.* Somero, Kultela < Perttula (praegu Ypäjäl), 1913. SKVR IX₃ n:o 1297. E. Vihervaara < Maijastina Kulmala (67 a. v.). — *EKHä 12.* Somero, Kultela, 1913. SKVR IX₃ n:o 1298. E. Vihervaara < V. Lukumies (55 a. v.). — *EKHä 13.* Somero, Palta k., 1913. SKVR IX₃ n:o 1299.

E. Vihervaara < umbes 65 a. meholt. — *EKHä* 14. Ypjäjä < Pöytyä, 1909. SKVR IX₃ n:o 1300. Viherv. < Aina Mäkila (22 a. v.). — *EKHä* 15. Jokioin, Jänhijoki, 1913. SKVR IX₃ n:o 1301. S. Nikula < Hilda Aaltonen. — *EKHä* 16. Jokioin, Latovainio, 1909. SKVR IX₃ n:o 1302. Viherv. < Juho Tuomola (24 a. v.). — *EKHä* 17. Jokioin, Minkiö, 1913. SKVR IX₃ n:o 1303. Aaltonen < Juho Klemola (73 a. v.). — *EKHä* 18. Jokioin, Rehtijärvi < Tammela, Linikkala, 1910. SKVR IX₃ n:o 1304. Viherv. < Amanda Rinta (61 a. v.). — *EKHä* 19. Tammela, 1912. SKVR IX₃ n:o 1305. Aaltonen. — *EKHä* 20. Tammela, 1912. SKVR IX₃ n:o 1306. Aaltonen. — *EKHä* 21. Tammela, Haudankorva < Jokioisten Vaulammin k., 1913. SKVR IX₃ n: 1307. E. Vihervaara < Karolina Nyholm (58 a. v.). — *EKHä* 22. Tammela, Hykkilä, 1913. IX₃ n:o 1308. E. Vihervaara < Justina Heikkilä (92 a. v.). — *EKHä* 23. Tammela, Kaukijärvi, 1913. SKVR IX₃ n:o 1309. E. Vihervaara < Emma Lax (56 a. v.). — *EKHä* 24. Tammela, Lunkaan k., 1913. SKVR IX₃ n:o 1310. E. Vihervaara < Maria Grönfors (70 a. v.). — *EKHä* 25. Tammela, Portaank., 1913. SKVR IX₃ n:o 1311. E. Vihervaara < Tilda Gustafsson (60 a. v.). — *EKHä* 26. Tammela, Riihivalkama, 1913. SKVR IX₃ n:o 1312. Mattila < K. Mikkola (43 a. v.) < emalt (samast külast). — *EKHä* 27. Tammela ja Urjala, 1887. SKVR IX₃ n:o 1313. Lindqvist < 60—70 a. eitedelt. — *EKHä* 28. Urjala, 1907. SKVR IX₃ n:o 1314. Perho. — *EKHä* 29. Urjala, 1913. SKVR IX₃, lisa n:o 1314a. A. A. Koskenjaakko. — *EKHä* 30. Urjala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1315. V. Hakala < Kustaa Robert Setälä (75 a. v.). — *EKHä* 31. Sääksm., Rirvala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1316. A. Salo < Hauran Eriika (Eriika Haudanmäki, 85 a. v.). — *EKHä* 32. Sääksm., Rirvala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1317. A. Salo < Serafia Led (74 a. v.). — *EKHä* 33. Tyrväntö, Anomaa, 1913. SKVR IX₃ n:o 1318. A. Salo < Alpreeti Ihämäki (54 a. v.). — *EKHä* 34. Tyrväntö, Anomaa, 1913. SKVR IX₃ n:o 1319. A. Salo < Alpreeti Ihämäki (54 a. v.). — *EKHä* 35. Tyrväntö, Kirkonkylä, 1913. SKVR IX₃ n:o 1320. A. Salo < Ulla Innala (74 a. v.). — *EKHä* 36. Tyrväntö, Kirkonkylä < Sääksmäki, Rilvala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1321. A. Salo < Rajakorven Henna (Henna Andersson, 80 a. v.). — *EKHä* 37. Tyrväntö, Retula, 1913. SKVR IX₃ n:o 1322. A. Salo < Heikki Salo (52 a. v.). — *EKHä* 38. Tyrväntö, Uskila, 1913. SKVR IX₃ n:o 1323. A. Salo < Emma Johansson (65 a. v.). — *EKHä* 39. Hattula, 1913. SKVR IX₃ n:o 1324. Salo < Kustaa Rajala (77 a. v.). — *EKHä* 40. Hattula, 1914. SKVR IX₃ n:o 1325. Salo < Elli Ahonen (14 a. v.). — *EKHä* 41. Hattula, 1914. SKVR IX₃ n:o 1326. Salo < Hilja Nieminen (12 a. v.). — *EKHä* 42. Hattula, 1914. SKVR IX₃ n:o 1327. Salo < Hilma Laakso (12 a. v.). — *EKHä* 43. Hattula, 1914. SKVR IX₃ n:o 1328. Salo < Elsa Rantanen (11 a. v.). — *EKHä* 44. Hattula, 1914. SKVR IX₃ n:o 1329. Salo < Ida Enkvist (10 a. v.). — *EKHä* 45. Hattula, 1914. SKVR IX₃ n:o 1330. Salo < Kalle Enkvist (10 a. v.). — *EKHä* 46. Hattula, Kerilahti < Lopen Ourajoki, 1913. SKVR IX₃ n:o 1331. A. Salo < Kusta Kerilahti (55 a. v.). — *EKHä* 47. Hattula, Kivijoki, 1913. SKVR IX₃ n:o 1332. A. Salo < Lauri Pietilä (10 a. v.). — *EKHä* 48. Hattula, Mervi, 1913. SKVR IX₃ n:o 1333. A. Salo < Eriika

Ahtila (63 a. v.). — *EKHä* 49. Hattula, Rahkoila < Hauholla, 1913. SKVR IX₃ n:o 1334. A. Salo < Heleena Sipilä (70 a. v.). — *EKHä* 50. Hattula, Sattula < Tyrvääntö, Suontausta k., 1913. SKVR IX₃ n:o 1335. A. Salo < Eeva Säteri (72 a. v.). — *EKHä* 51. Hämeenlinna, 1904. SKVR IX₃ n:o 1336. Jaakkola. — *EKHä* 52. Vanaja, Äikäälä, 1913. SKVR IX₃ n:o 1337. A. Salo < Amanda Lindholm (74 a. v.). — *EKHä* 53. Renko, 1903. SKVR IX₃ n:o 1338. Domander. — *EKHä* 54. Renko, 1911. SKVR IX₃ n:o 1339. Jokela. — *EKHä* 55. (Janakk.), 1890. SKVR IX₃ n:o 1340. K. Kallio. — *EKHä* 56. Janakk., Hiisi möis, 1914. SKVR IX₃ n:o 1341. E. Aaltonen < Matilda Eriksson (75 a. v.). — *EKHä* 57. Janakk., Hiisi möis, 1914. SKVR IX₃ n:o 1342. E. Aaltonen < Matilda Eriksson (75 a. v.). — *EKHä* 58. Janakk., Turenki < Jämsä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1343. Vaara < Maria Paturi (60 a. v.). — *EKHä* 59. Janakk., Turenki, 1914. SKVR IX₃ n:o 1344. E. Aaltonen < Heta Sillanpää (84 a. v.). — *EKHä* 60. Janakk., Turenki, 1914. SKVR IX₃ n:o 1345. E. Aaltonen < Maria Turein (72 a. v.). — *EKHä* 61. Janakk., Turenki, 1914. SKVR IX₃ n:o 1346. E. Aaltonen < Anna Nieminen (62 a. v.). — *EKHä* 62. Janakk., Turenki, 1914. SKVR IX₃ n:o 1347. E. Aaltonen < Anna Nieminen (62 a. v.). — *EKHä* 63. Janakk., Virala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1348. A. Salo < Ulla Kovero (62 a. v.). — *EKHä* 64. Janakk., Vähikkälä < Hyvikkälä k., 1914. SKVR IX₃ n:o 1349. E. Aaltonen < Lovisa Anttila (76 a. v.). — *EKHä* 65. Janakk., Vähikkälä < Hyvikkälä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1350. E. Aaltonen < Lovisa Anttila (76 a. v.). — *EKHä* 66. Loppi, 1913. SKVR IX₃ n:o 1351. E. Viher-vaara < keegi 50 a. Loppila mees. — *EKHä* 67. Loppi, Launonen, 1914. SKVR IX₃ n:o 1352. E. Aaltonen < Amalia Vuorinen (62 a. v.). — *EKHä* 68. Loppi, Lyyliäinen, 1914. SKVR IX₃ n:o 1353. E. Aaltonen < Helmi Mäensyrjä (23 a. v.). — *EKHä* 69. Loppi, Räyskälä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1354. E. Aaltonen < Alina Stenholm (33 a. v.). — *EKHä* 70. Loppi, Vojakkala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1355. E. Aaltonen < Juha Stenholm-Hernemäki (80 a. v.). — *EKHä* 71. Loppi, Vojakkala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1356. E. Aaltonen < Juha Stenholm-Hernemäki (80 a. v.). — *EKHä* 72. Loppi, Vojakkala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1357. E. Aaltonen < Maija Pihlajisto (71 a. v.). — *EKHä* 72a. Hausj., 1913. SKVR IX₃ lisa n:o 1357a. A. A. Koskenjaakko. — *EKHä* 73. Hausj., Hikiä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1358. E. Aaltonen < Manasse Tuominen (59 a. v.). — *EKHä* 74. Hausj., Kirkonkylä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1359. E. Aaltonen < Fredrika Lepomäki (84 a. v.). — *EKHä* 75. Hausj., Selän-
oja, 1914. SKVR IX₃ n:o 1360. E. Aaltonen < Olga Nokkala (33 a. v.). — *EKHä* 76. Hausj., Vantaa, 1914. SKVR IX₃ n:o 1361. E. Aaltonen < Juha Vuori (13 a. v.). — *EKHä* 77. Hausj., Vantaa, 1914. SKVR IX₃ n:o 1362. E. Aaltonen < Hanna Salo (28 a. v.). — *EKHä* 78. Hausj., Vantaa, 1914. SKVR IX₃ n:o 1363. E. Aaltonen < Hanna Salo (28 a. v.). — *EKHä* 79. Koski, Etola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1364. E. Aaltonen < Sofia Ruoppila (64 a. v.). — *EKHä* 80. Koski, Huljala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1365. E. Aaltonen < Eedla Koskinen (65 a. v.). — *EKHä* 81. Koski, Huljala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1366. E. Aaltonen < Eedla Koskinen (65 a.

v.). — *EKHä 82.* Koski, Huljala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1367. E. Aaltonen < Eedla Koskinen (65 a. v.). — *EKHä 83.* Lammi, 1914. SKVR IX₃ n:o 1368. E. Aaltonen < Kustaava Kaivola (63 a. v.). — *EKHä 84.* Lammi, 1914. SKVR IX₃ n:o 1369. E. Aaltonen < Kustaava Kaivola (63 a. v.). — *EKHä 85.* Lammi, 1914. SKVR IX₃ n:o 1370. E. Aaltonen < Kustaava Kaivola (63 a. v.). — *EKHä 86.* Tuulos < Hauholla (?), 1914. SKVR IX₃ n:o 1371. E. Keskitalo < Hilma Mäkinen (laulu kuulnud 1895 a.). — *EKHä 87.* Tuulos < Turku, 1914. SKVR IX₃ n:o 1372. Toivonen < A. Toivonen (52 a. v.). — *EKHä 88.* Tuulos, Pohjoinen, 1914. SKVR IX₃ n:o 1373. E. Aaltonen < Elina Marjanen (45 a. v.). — *EKHä 89.* Tuulos, Pohjoinen, 1914. SKVR IX₃ n:o 1374. E. Aaltonen < Elina Marjanen (45 a. v.). — *EKHä 90.* Tuulos, Syrjäntaka, 1914. SKVR IX₃ n:o 1375. E. Aaltonen < Hilma Peltonen (37 a. v.). — *EKHä 91.* Tuulos, Syrjäntaka, 1914. SKVR IX₃ n:o 1376. E. Aaltonen < Hilma Peltonen (37 a. v.). — *EKHä 92.* Tuulos, Syrjäntaka, 1914. SKVR IX₃ n:o 1377. E. Aaltonen < Miina Laaksonen (35 a. v.). — *EKHä 93.* Tuulos, Syrjäntaka, 1914. SKVR IX₃ n:o 1378. E. Aaltonen < Miina Laaksonen (35 a. v.). — *EKHä 94.* Tuulos, Syrjäntaka, 1914. SKVR IX₃ n:o 1379. E. Aaltonen < Miina Laaksonen (35 a. v.). — *EKHä 95.* Tuulos, Syrjäntaka, 1914. SKVR IX₃ n:o 1380. E. Aaltonen < Miina Laaksonen (35 a. v.). — *EKHä 96.* Tuulos, Toivaala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1381. E. Aaltonen < Ali-Eerola perenaine. — *EKHä 97.* Tuulos, Toivaala, 1915. SKVR IX₃ n:o 1382. T. I. Roos < Karoliina Engman (66 a. v.). — *EKHä 98.* Tuulos, Toivaala, 1915. SKVR IX₃ n:o 1383. T. I. Roos < Karoliina Engman (66 a. v.). — *EKHä 99.* Hauho, 1914. SKVR IX₃ n:o 1384. E. Keskitalo. — *EKHä 100.* Hauho, 1914. SKVR IX₃ n:o 1385. K. K. Toivonen < M. Pildi. — *EKHä 101.* Hauho, 1914. SKVR IX₃ n:o 1386. K. K. Toivonen < M. Pildi. — *EKHä 102.* Hauho, 1914. SKVR IX₃ n:o 1387. K. K. Toivonen. — *EKHä 103.* Hauho, Eteläinen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1388. A. Salo < Maria Mattson (75 a. v.). — *EKHä 104.* Hauho, Eteläinen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1389. A. Salo < Maria Mattson (75 a. v.). — *EKHä 105.* Hauho, Eteläinen, 1914. SKVR IX₃ n:o 1390. E. Aaltonen < Manta Peltola (66 a. v.). — *EKHä 106.* Hauho, Hyömäki < Hattula Kivijoen k., 1913. SKVR IX₃ n:o 1391. K. K. Toivonen < Amanda Alitalo (74 a. v.). — *EKHä 107.* Hauho, Kelkkanen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1392. K. K. Toivonen < Naimi Färm (22 a. v.). — *EKHä 108.* Hauho, Lehtelä, 1913. SKVR IX₃ n:o 1393. K. K. Toivonen < Amalia Helenius (68 a. v.). — *EKHä 109.* Hauho, Porras, 1913. SKVR IX₃ n:o 1394. K. K. Toivonen < Väinö Jultti (15 a. v.). — *EKHä 110.* Hauho, Tuittula, 1913. SKVR IX₃ n:o 1395. K. K. Toivonen < Selma Sinén (78 a. v.). — *EKHä 111.* Pälkäne, Onkkaala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1396. E. Anttila. — *EKHä 112.* Pälkäne, Onkkaala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1397. E. Anttila. — *EKHä 113.* Pälkäne, Onkkaala, 1913. SKVR IX₃ n:o 1398. E. Anttila. — *EKHä 114.* Padasj. (Hämeenl.), 1912. SKVR IX₃ n:o 1399. A. Th. Böök. — *EKHä 115.* Padasj., Nyystölä (vaestemaja), 1915. SKVR IX₃ n:o 1400. M. Rapola < Sehva (82 a. v.) ja Riika (Raski lesk, 86 a. v.). — *EKHä 116.* Asikk., 1913. SKVR IX₃

n:o 1401. H. Vanamo < 70 a. etteütlejalt. — *EKHä* 117. Assikk., 1914. SKVR IX₃ n:o 1402. K. Groundstroem < Eliina Mattila (31 a. v.). — *EKHä* 118. Asikk., Kalkkinen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1403. H. Vanamo. — *EKHä* 119. Asikk., Kalkkinen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1404. H. Vanamo. — *EKHä* 120. Asikk., Kalkkinen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1405. H. Vanamo. — *EKHä* 121. Asikk., Kirkonkylä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1406. E. Aaltonen < Erik Juhonpoika Mikkola (77 a. v.). — *EKHä* 122. Asikk., Paakkola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1407. E. Aaltonen < Karoliina Huovila (65 a. v.). — *EKHä* 123. Asikk., Paakkola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1408. E. Aaltonen < Karoliina Huovila (65 a. v.). — *EKHä* 124. Asikk., Paakkola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1409. E. Aaltonen < Karoliina Huovila (65 a. v.). — *EKHä* 125. Asikk., Paakkola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1410. E. Aaltonen < Karoliina Huovila (65 a. v.). — *EKHä* 126. Asikk., Paakkola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1411. E. Aaltonen < Karoliina Huovila (65 a. v.). — *EKHä* 127. Asikk., Viitaila, 1914. SKVR IX₃ n:o 1412. E. Aaltonen < Amanda Kiikkilä (55 a. v.). — *EKHä* 128. Hollola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1413. E. Keskitalo. — *EKHä* 129. Hollola, Toivola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1414. E. Aaltonen < Aleksiiina Pere (70 a. v.). — *EKHä* 130. Hollola, Toivola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1415. E. Aaltonen < Aleksiiina Pere (70 a. v.). — *EKHä* 131. Hollola, Toivola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1416. E. Aaltonen < Aleksiiina Pere (70 a. v.). — *EKHä* 132. Hollola, Untila, 1914. SKVR IX₃ n:o 1417. E. Aaltonen < Anna Sofia Annantytär (79 a. v.). — *EKHä* 133. Hollola, Untila, 1914. SKVR IX₃ n:o 1418. E. Aaltonen < Anna Sofia Annantytär (79 a. v.). — *EKHä* 134. Hollola, Untila, 1914. SKVR IX₃ n:o 1419. E. Aaltonen < Anna Sofia Annantytär (79 a. v.). — *EKHä* 135. Hollola, Untila, 1914. SKVR IX₃ n:o 1420. E. Aaltonen < Anna Sofia Annantytär (79 a. v.). — *EKHä* 136. Orimatt., 1914. SKVR IX₃ n:o 1421. K. Groundstroem < Amalia Koivisto (62 a. v.). — *EKHä* 137. Orimatt., 1914. SKVR IX₃ n:o 1422. K. Groundstroem < Maria Kallentytär (82 a. v.). — *EKHä* 138. Nastola, Uusikylä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1423. K. Groundstroem < Elias Kuuri (72 a. v.). — *EKHä* 139. Nastola, Uusikylä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1424. K. Groundstroem < Anna Lehtinen (60 a. v.). — *EKHä* 140. Iitti, Kirkonkylä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1425. K. Groundstroem < Sohvi Honnin (59 a. v.). — *EKHä* 141. Iitti, Lyöttilä, 1914. SKVR IX₃ n:o 1426. K. Groundstroem < Herman Taavinpoika Nikula (76 a. v.). — *EKHä* 142. Iitti, (vaestemaja), 1914. SKVR IX₃ n:o 1427. K. Groundstroem < Tuomas Aatamsson (70 a. v.). — *EKHä* 143. Jaala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1428. K. Groundstroem < Sulansalmen Marja (54 a. v.). — *EKHä* 144. Jaala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1429. K. Groundstroem < Sulansalmen Marja (54 a. v.). — *EKHä* 145. Jaala, 1914. SKVR IX₃ n:o 1430. K. Groundstroem < Robert Rosberg (75 a. v.). — *EKHä* 146. Heinola, 1913. SKVR IX₃ n:o 1431. Kekkonen. — *EKHä* 147. Heinola, 1913. SKVR IX₃ n:o 1432. H. Vanamo < 60 a. jutustajalt. — *EKHä* 148. Heinola, 1913. SKVR IX₃ n:o 1433. H. Vanamo < 60 a. jutustajalt. — *EKHä* 149. Heinola, 1913. SKVR IX₃ n:o 1434. H. Vanamo < 60 a. jutustajalt. — *EKHä* 150. Heinola, Kankaa onn, 1914. SKVR IX₃ n:o

1435. K. Groundstroem < Santra Niemelä. — *EKHä* 151. Heinola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1436. K. Groundstroem < Antti Vanhala (71 a. v.). — *EKHä* 152. Heinola, 1914. SKVR IX₃ n:o 1437. K. Groundstroem < Juhana Vorsanter (74 a. v.). — *EKHä* 153. Sysmä, Karilanmaa, 1914. SKVR IX₃ n:o 1438. K. Groundstroem < Nestor Geitel (48 a. v.). — *EKHä* 154. Sysmä, Nuoramoinen, 1914. SKVR IX₃ n:o 1439. K. Groundstroem < Juho Laatonen (42 a. v.). — *EKHä* 155. Hartola, 1911. SKVR IX₃ n:o 1440. Rossander. — *EKHä* 155 A. Hartola, 1914. SKVR IX₃, lisa n:o 1440a. A. A. Koskenjaakko < Amalia Heinonen. — *EKHä* 156. Jousa, Rourasmäki, 1914. SKVR IX₃ n:o 1441. K. Groundstroem < Kalle Siljanter (52 a. v.). — *EKHä* 157. Längelm., Vinkii, 1891. SKVR IX₃ n:o 1442. E. A. Ekman < Keskisen Jooseppi (umbes 40 a. v.). — *EKHä* 158. Kuorehv., Joensuu, 1913. SKVR IX₃ n:o 1443. A. E. Mäkelä < „Särkän Petteri“ (Petteri Lindholm, umb. 70 a. v.). — *EKHä* 159. Kuorehv., Lahdenkylä, 1913. SKVR IX₃ n:o 1444. A. E. Mäkelä < A. E. Mäkelä. — *EKHä* 160. Korpil. (?) ¹⁾, 1908. SKVR IX₃ n:o 1445. Kotikoski. — *EKHä* 161. Korpil. < Uurainen, 1913. SKVR IX₃ n:o 1446. T. Kaukoranta < Nikolai Lindfors. — *EKHä* 162. Vanaja, 1927. J. Lukkarise käsikirjade kogu n:o 342. Alma Aarni. — *EKHä* 163. Iitti, Kausala k., 1928. SS merkipäivät. Maria Salpala. — *EKHä* 164. Urjala, 1928. SS merkipäivät. Hannes Mäkelä. — *EKHä* 165. Hausjärvi, 1928. SS merkipäivät. C. Lindberg. — *EKHä* 166. Urjala, 1928. SS merkipäivät. Väinö Hemilä. — *EKHä* 167. Humpilla, 1929. SS merkipäivät. Oskari Värri. — *EKHä* 168. Jousa, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40. — *EKHä* 169. Hausjärvi, Vantaa, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40. — *EKHä* 170. Jokioinen, Forssa, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40.

Põhja-Häme.

PHä 1. Kongink. < Sumiainen, 1913. SKVR IX₄ n:o 1426. A. A. Koskenjaakko < Niko Sällinen (60 a. v.). — *PHä* 2. Kongink., Lapinkangas, 1913. SKVR IX₄ n:o 1427. T. Kaukoranta. — *PHä* 3. Saarij., Pylvälä, 1913. SKVR IX₄ n:o 1428. A. A. Koskenjaakko < pylväläiselt (üle 80 a. v.). — *PHä* 4. Saarij., Kolkanlahti, 1913. SKVR IX₄ n:o 1429. T. Kaukoranta. — *PHä* 5. Saarij., Kolkanlahti, 1913. SKVR IX₄ n:o 1430. T. Kaukoranta. — *PHä* 6. Saarij., Likopelto, 1913. SKVR IX₄ n:o 1431. A. A. Koskenjaakko. — *PHä* 7. Kivij., Kinnula, 1884. SKVR IX₄ n:o 1432. K. Krohn < Heikki Niemi (34 a. v.). — *PHä* 8. Hankas, Hänniskylä, 1892. SKVR IX₄ n:o 1433. Oksanen < Johan Savolainen (67 a. v.). — *PHä* 9. Rautal < Suonenjoki, 1886. SKVR IX₄ n:o 1434. Laitinen < Anni Hänninen (63 a. v.).

Lõuna-Savo.

ES 1. Heinävesi, 1924. SKS : i arhiiv. Pori Tyttölyseo n:o 1212. Siiri Vesterlund < Matti Vesterlund (54 a. v.). — *ES* 2. Suomenniemi, 1927. SS

¹⁾ Töenäoliselt mitte Korpilahdelt vaid Punkalaitumelt.

merkkipäivät. Juho Kuukku. — *ES* 3. Makkila, 1928. SS merkkipäivät. Paavo Virtanen < Vihtori Grönroos. — *ES* 4. Sulkava, 1928. SS merkkipäivät. Otto Reponen. — *ES* 5. Taipalsaari, 1928. SS merkkipäivät. Antti Suikka. — *ES* 6. Savo (?), — 1878. „Uusi Suometar“ 1878, n:o 20. — *ES* 7. Hirvensalmi, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40. — *ES* 8. Mäntyharju, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40. — *ES* 9. Mäntyharju, 1913. „Kantele“ n:o 204.

P ö h j a - S a v o.

PS. Karttula, — 1896. „Uusi Suomi“ 1896, n:o 40.

L ö u n a - K a r j a l a.

EK 1. Sakkula, 1910. SKS:i arhiiv. Ad. Neovius, 021, n:o 12. — *EK* 2. Parikkala, 1928. SS merkkipäivät. Ida Nokelainen. — *EK* 3. Kärkijoki, 1928. SS merkkipäivät. Toivo Heinonen. — *EK* 4. Rautjärvi, — 1879. „Suomi“ II 13, lk. 153. O. A. Lönnbohm. — *EK* 5. Jaakkima, — 1912. Antto Laiho: „Wanhan kansan Merkkipäivät“ Turku 1912, lk. 34.

P ö h j a - K a r j a l a.

PK. Tohmajärvi, 1928. SS merkkipäivät. Elli Laine.

L ö u n a - P ö h j a m a a.

EP 1. Lappajärvi, 1928. SS merkkipäivät. J. Loukola. — *EP* 2. Laihia, 1928. SS merkkipäivät. Santeri Leppälä. — *EP* 3. Töysä, 1929. SS merkkipäivät. Erkki Peltonen.

Vastel.

Motiiv vastlapoisi sõidust vainul moodustab liulaulu algosa.

Kavand nr. 1.

Lä 1	Ha 1	Jä 1	Vi 14		
Sa 0	Pä 1	Vl 3	Ta 7		
			Võ 0	Se 0	

See liulaulu jätk esineb 28 teisendis: Jõh 5, Hlj 2, Hlj 4—5, Kad 1—2, Kad 5, Kad 7, Sim 1, VMr 1, VMr 3, VMr 5—7, Tür 1, Rap 3, Han 3, Hää (ainult üks segane värss), Trv 6, Pil 2, Plt 3, Ksi 1—2, Pal 3, MMg, Trt 1, ja Trt 3—4. Mingeid teateid ei ole selle liulaulu jätku esinemisest Sa, Pä (väljaarvatud üks segane värss), Vlg, Se (viimasest puuduvad teated liulaulust üldse, peale ühe kahtlase teisendi Põhja-Setust: Se 13) ja As piirkonnas. Suurem rühm vastlalaule leidub Virumaa läänepoolses osas geograafiliselt ühendatud neljas kihelkonnas: Haljala, Kadrina, Väike-Maarja ja Simuna — kokku 13 teisendit; 1 teisend põlvneb Virumaa idapoolsest osast: Jõhvi kihelkonnast; Järva- ja Harjumaa teisendid moodustavad ühise piirkonna: Türi ja Rapla khk. 2 teis.; Põltsamaa ja Palamuse kihelkonna teisendid võivad kujutada veel mingit kaudset sidet Viljandi ja Tartu vahel; ise omaette jäävad geograafiliselt teistest lahus olevad Tartu 5 teis., Hanila 1 teis., Häädemeeste 1 teis., Tarvastu 1 teis. Kõik need teisendid on üles kirjutatud 1822. ja 1927. a. vahel. Vanem A. Fr. J. Knüppfer'i üleskirjutatud teisend koosneb 8 järgmisest värsist (Kad 1 ja Kad 2):

Vistel, vastel poisiken(n)e
 Ei vastel toassa seis(s)a
 Vastel sõidab vainiulla
 Tin(n)asella telgidella

Kaskisella ka(a)rikulla
 Külma kindaad käessa
 Külma kirjad kinnastessa
 Vastel laulab vainiulla:

Kõrvutatagu see teisend ühe hilisema sama laulu kirja-
 panuga (Trt 4):

Vitsel, Vatsel poisikene,
 Ei Vatsel toassa seisa,
 Vatsel sõidab vainiulla,
 Laiulla lumiluhilla,

Külma kinda'ad käessa,
 Külma kirjad kinnastessa.
 Vatsel laulab vainiulla:

Kui üksikuid ridu lähemalt võrrelda, siis on märgatavad
 mõnesugused erinevused. Juba esimesest värsist lähevad lahku
 kaks pea liiki:

- A. Vistel, Vastel (~ vatsel) poisikene (poisikenne) — Hlj 2, Kad 1—2,
 Kad 5, Kad 7, VMr 1, Rap 3, Han 3, Trv 6, Plt 3, Pal 3, Trt 4.
 A a. Vitsel, Vatsel poisikene — Trt 3.
 A b. Vastal,vastal poisikene — Pil 2.
 A c. Vastal valge poisikene — Ksi 1—2.
 B. Vistelik(k)u vastelik(k)u — Hlj 2, Sim 1, VMr 5, VMr 7.
 B a. Täna on meie (meil) vistliku (visteli),
 Homme on meil vastliku (vasteli),
 Tuna (h)omme tuhka päeva.
 Vistel vastel vennike(ne),
 Pistel pastel (postel) poisike(ne) — Jõh 5 (ainult viimne värss),
 VMr 3, VMr 6, MMg.
 B b. Vissa vassa vasta latti — Hää.

Lokaalredaktsiooni B keskuseks on Väike-Maarja kihel-
 kond, kus näiteks Ba teisendid on kirjutatud 1892.—1912. aastal
 (arvestamata üherealist p algusega Jõh 5 teisendit). Esialgne
 lahkuminek on alanud A esinduse „Pistel pastel (postel) poisi-
 kene“ kordvärsist: „Vistel vastel vennikene“. Vünd ja poiss
 on hüljatud ja seda kadu on korvanud üksik värsirida: „viste-
 liku (p-) vasteliku!“

Rooma vastlapidu koosnes kolmest paastu-eelsest päevast
 (muinasladina keeli carnisprivium), millest olid tähtsamad
 vastlapüha (ladina keeli quinquagesima) ja vastla-neljapäev.

Võimalik on, et lasti vastlaliugu mitmel eri päeval.

B-redaktsioon on võrdlemisi vana eriarendus. Vanim tei-
 send on kirjutatud (Hlj 2) 1889. aastal. Nii on kirjutatud tei-
 send (Hlj 2) veel vanem kui vanim teisend Ba-sarjas. Sama
 mõtet taotleb Ingeris tüdrukute poolt sõidul lauldav liulaul
 (LIn 3):

...Aja, aja ainuein,
Aja aino veljyein jne.

...Sõida, sõida ainukene,
Sõida ainus vennakene jne.

Kui lähemalt vaadelda B-sarja moodustavaid teisendeid, leidub seal Sim 1, VMr 5, mis on vastlajätku käsitluses puudulikke teisendeid, kuna Hlj 2 ja VMr 6 erinevad ka muis selle laulu värssides tavalistest vastlavärssidest.

Eelvärss „Täna on meil vistiliku“ on mõjunud Häa teisendi segasesse värssi red. Bb, kus „vissa vassa“ on lühendus „vistel vastel“ sõnadest ja „vasta latti“ on moonutatud vastla sõnast „vast(a)lavent“¹⁾. Vastav värsirida on tuntud ka Võrumaal, Vastseliina kihelkonnas (Vas b):

Täämbä lina maslenits!

A sari on rohkem ühtlane, kuigi esineb siin üksikuid teiseindeid tavalisest vähema värsside arvuga. See põhjustab arvamist, et vastla osa liulaulus on kadumisel, kuna kõige täielisemal kujul tuntakse neid värssse veel Lääne-Virumaal. Kõige enam on teiseinenud vastla-sõna ise, mis kujutab siin isikut, näit. vistel, vastel, visteli vasteli, vistiliku vasliku, vistelik(k)u, vasteli(k)ku, vastal vastal, vitsel vatsel, vissa vassa, pistel pastel, pistel postel, vistel vaestel jne.

Aa-sarjas on metateetiline arenemine vistel > vitsel ja vastel > vatsel puhtkeeleline nähtus, millele leidub palju paralleele eriti kooliõpilaste keeles. Eelnimetatud teisend kuulub ka õpilase vaba kirjapanu hulka (Tartu Tehnikagümnaasiumist). Vastal ~ vastel sõna peetakse ala-saksa laenuks meie keelde. Soome on sama sõna kandunud Rootsi kaudu. Soome vastlapäeva vanem nimi, nagu tähendab Eerik Sorolainen, oli paastonlaskiainen < roots. fastlags²⁾-tüvest, tähenduses 'vastla seadus'.

Ühele Pilistverest pärit olevale puudulikule teisendile, mis on kolmerealine katkend, järgneb kaks tundmatut värssi (Pil 2):

Suits tuli suurele hoole

Viiekümnele voole (väele).

Mis suitsu all mõeldakse, kas ehk vastlapoisi sõidust kerkivat

¹⁾ Vastlävent (< fastelabend) vrd. Wiedemann, EWb; Vilberg, Endised tähtpäevad Kolga rannas, Eesti Kultuura II lk. 271/2 ja AES:i murdesõnade kogud Kuusalu kihelkonnast. Samal viisil kutsuvad taanlased ja hollandlased vastlapäeva.

²⁾ Setälä, Bibl. verz., lk. 57.

lumetuisku, see on ebamäärane ja küsitav. Muis teisendeis neid värssse ei leidu.

Teine värsirida teiseneb järgmiselt:

- A. Ei Vastel (vastel, vaestel, pastel, Vatsel) toassa (tuassa, toasse) seisa — Jõh 5, Kad 1—2, Kad 5, TÜR 1, Rap 3, Trv 6, Plt 3, Pal 3, MMg, Trt 1, Trt 3—4.
- A a. Ei vistel toassa (tuassa) seisa — VMr 3, VMr 6.
- B. Ei vistel toassa veere — Hlj 2.
- C. Ega vastel tuas ei tantsi — VMr 7.
- C a. Ei vastel koduje tantsi — VMr 1.
- D. Ei vistel toassa istu — Kad 7.
- D a. Ei vastel tuassa istu — Hlj 4—5, Han 3.

Eelmistest kirjum on vastlalaulu kolmas värss:

- A. Vastel (Vatsel, vaestel) sõidab (soidab) vainiulla (vainiula, vainulla, vainula) — Kad 1—2, Trv 6, Plt 3, Pal 3, MMg, Trt 4.
- B. Vistel veereb vainiulla — Hlj 2.
- C. Vastel tantsib vainuella (vainulla) — VMr 1, VMr 7.
- D. Vastel hulkus vainulla — Sim 1.
- E. Vastel (Pastel) jookseb vainu'ella — Jõh 5, Rap 3.
- F. Vastel (Pistel) seisab vainijulla (vainula, vainulla, vainijula) — Kad 5, VMr 3, VMr 6, MMg, Trt 4.
- G. Vistel istub vainijul(1)a — Hlj 5, Kad 7.
- H. Vastel vahib vainijulla (vainiulla) — Hlj 4.

Kuna kogu liulaul põhjeneb vastlasõidul, siis ei ole kahtlust algupärase kuju määramisel. Sõitmisele on lähedad *vee rema*, *jook sma*, *hulkuma* verbi hiljemini asetatud tähendused. F-redaktsiooni areng põhjeneb värsipaari eelmisel real ja selle mõjustusel on nähtavasti tekkinud teisi vastlapoisi vainul paigalseismist kujutavaid värssse: *istu b*, *vahib*, jne. Vastlapoisi tantsu kujutavad värsiread vastavad täpsalt eelmistele värsipaaridele samus teisendeis. Iseloomult on need värssid juhuslikud. Vastlapoisi sõidule vainul liitub mitu tüüpi kordvärssse:

- A. Laiulla lumiluhilla — Trv 6, Trt 3.
- B. Lume valgella väljalla (väljala) — Pil 2, Trt 4.
- C. Valge lume väljala — MMg.

Esimese kordvärssi (A) teisendid on kirjutatud 1924—27. a., teine kordvärss (B) on pärit 1883. a. kirjutatud teisendist. Kolmas kordvärss (C) erineb teisest (B) ainult esimeste sõnade ümberasetuse poolest. Need kordvärssid on samasisulised, põlvnedes eri maakonnast, mis osutab võrdlemisi pika-ajalist tekkmisvõimalust.

Hlj 4 teisendis liitub vastlatalaul õllekiituse laulu järgmise kahe väärsiga:

Otsib olle kañeeida, Vahib viina vaatisiida jne.

Need väärsid näivad pärit olevat õllekiituse laulust.

Vastlapoisi sõidukist leidub paar väärsi ainult ühes vanimas teisendis Kadrina kihelkonnast (Kad 2):

Tin(n)asella telgidella, Kaskisella ka[a]rikulla.

Mõlemad väärsid on hilisematest teisenditest kadunud. Järgmised kaks väärsi kirjeldavad vastlapoisi riidetust:

- A. Külma kinda'ad (kindad) kaessa (käes, käesta) — Jõh 5, Kad 1, Trv 6, Plt 3, Pal 3, MMg, Trt 3.
- B. Valged kindaad (kindad) käessa — VMr 3, VMr 6.
- C. Kirjud kindad käessa — VMr 1.
- C a. Kirjud kápikud käessa — Sim 1.
- D. Kenad kindaad käessa — VMr 7.
- E. Kübarassa kindaassa ¹⁾,
Sadulassa saapaassa ²⁾,
Oma õmmeldud linaassa — Hlj 2.

Vastlapoisi riidetuse teises väärsis on ainult kaks liiki:

- A. Külma (Külmad) kirjad kinnastessa (kinastessa, kingastessa) — Jõh 5, Kad 1, Trv 6, Plt 3, MMg, Trt 3.
- B. Kenad kirjad kinnastessa — VMa 1, VMa 7.

Kinnastest ja kinda-kirjadest leidub rohkesti paralleele teistes lauludes. Samad väärsid esinevad näiteks „Peretütar ja vaeselaps'e“ laulus:

Peretütar, neitsikene, Ilu kindad ta käessa,
Istub seal ilu mäella. Ilu kiri kinnastessa ³⁾.

Võrreldagu paralleele mitmesugustest kinnastest ja kinda-kirjadest:

Kulda-kindaad käesse, Hõbbe-kirjad kinnastesse ⁵⁾.
Kulda-kirjad kinnastesse ⁴⁾. Vaski-kindaad käesse,
Hõbbe-kindaad käesse, Vaski-kirjad kinnastesse ⁶⁾.

¹⁾ Vrd. H II 34, 183 (49) < Kuusalu (1892): Kübaraila kindaaila (v. 2).

²⁾ Vrd. H II 3, 621 (203) < Lügánuse (1890): Kübariie, kindaaiie, Saduliie, saapaaiie (v. 3—4).

³⁾ H II 15, 658 (79) < Harju-Jaani (1890) ja H II 12, 677 < Väike-Maarja (1890).

⁴⁾ Neus, EV, nr. 35, v. 11—12; vrd. veel Mustonen, nr. 27, v. 33—34.

⁵⁾ Neus, EV, nr. 35, v. 22—23; vrd. veel Mustonen, nr. 27, v. 22—23.

⁶⁾ Neus, EV, nr. 35, v. 33—34; vrd. veel Mustonen, nr. 27, v. 11—12.

Mure kindaad käessa,
Mure kiri kinnastessa ¹⁾.

Kosja kindad sull käessa,
Kosja kiri kinnastessa ²⁾.

Esitatud paralleelid näitavad nende laulude analoogilist arengut ³⁾.

A esinduse algupärasust teisendite rohkearvulisuse kõrval tõestab veel loomulikkuse-põhimõte. Kinda värv, ilu või kiri ei ole nõnda mõõduandev kui nende kandmise aeg.

Samu võrdlusi kinnaste ja kindakirjade vahel leiame vadja lauludes:

Pēnet tšintāt tšäezä,

Pēnet tširjat tšintaiza ⁴⁾.

Ka Ingeri lihaheite-lauludes esinevad analoogilised värsid (KIn 9, 12, IPIIn 3, 5—6, 15—16):

Hyvä hattu miehen peäs,
Hyvät rukkaset keäjes.

s. o. Hää kübar mehe peas,
Hääd kindad käes.

Esimese värsirea E-redaktsioon Haljalast on nähtavasti laenatud ja moonutatud kolmikvärss „Sõjalaulust“.

Võrdle näiteks:

Sõsara silm vele tundis,
Tundis vele kübarasta,
Tugev käesta, kindaasta,
Sadulasta, saapaasta...

Oma kootut särgikene,
Oma ömmeldut amekene,
Oma pandut paunakene ⁵⁾.

Ilma viimase värsirea analoogiata esineb see motiiv samuti laulus „Kuri ja hüva mees“:

Külap tunnub hüva meesi
Ja tunnub hüva me'e naine
Kübarasta, kinda'asta,
Sadulasta, saapa'asta.

Kui tuleb kõrtsista koduje,
Üles tõstab teki sõrva,
Arutab palaka sõrva jne. ⁶⁾.

Kui võrrelda mõlemaid teiseid, leiduvad esimeses näites lühidalt ja muudetud kujul täieliselt kõik need värsid, mis esi-

¹⁾ Eisen, ER, nr. 62, v. 17—18.

²⁾ Weske, ER I 56, v. 69—70.

³⁾ Kirjukinda kõrval esinevad Ingeris iseseisvalt selles laulus kiriku-kindad. Rantasalo, Tytärten surmaaja, Suomi V jakso, 9. osa, lk. 12—13.

⁴⁾ Salminen, Vattjalaisten runojen alkuperästä, lk. 80, nr. 20, v. 5—6.

⁵⁾ Neus, EV, nr. 92 A, v. 152—155 ja 158—160.

⁶⁾ Weske, ER II 64, 31—37.

nevad Hlj 2 teisendeis, ainult Põhja-Eestis tundmata „amme“-sõna asemel esineb „lina“¹⁾).

Täiesti iseseisvalt on arenenud järgmised kaks Kadrina ja Haljala teisendid. Kad 7:

Vistel, vastel poisikene!	Kükitab küla vahela,
Ei vistel toassa istu,	Ootab liu laskejaida,
Vistel istub vainijula,	Kelgu peale istujaida.

Vrd. Hlj 5:

Vistel-Vastel, poisikene!	Ootab liuu laskijada,
Ei Vastel toassa istu, —	Kelgu peale istujada,
Vastel istub vainijulla,	Tahab tagatõukajada!

Sellele värsirakendusele ei ole paralleele leidnud teistest lauludest. Arvatavasti kujutab see iseseisva Haljala-Kadrina kihelkonna eriarengu.

Vastla jätku lõppvärss on ühtlane:

A. Vastel (Vatsel, Vaestel, Pastel) laulab vainiulla (vainulla, vainula) — Jõh 5, Kad 1, TÜR 1, Trv 6, Plt 3, Trt 4.

Eelmise põhjal kujuneb liulaulu vastlaosa arvatav algupärane jätk järgmiseks (sulgudesse on paigutatud iseseisvad lokaalredaktsioonid):

(Täna on meie vistiliku,	(Tin(n)asella telgidella,
Homme on meil vas(te)liku,	Kaskisella ka[a]rikulla,)
Tuna homme tuhka päeva.)	Külma kinda'ad käessa,
Vistel vastel (vennikene,	Külma kirjad kinnastessa.
Pistel pastel) poisikene,	(Kükitab küla vahel(l)a,
Ei vastel tuassa seisa:	Ootab liu(u) laskejaida,
Vastel sõidab vainijulla,	Kelgu peale istujaida.)
Laiulla lumiluhilla,	Vastel laulab vainijulla.

Vastlajätku asetus liulaulus on mitmesugune. Üksikuna esineb vastlajätk 7 eri teisendis VMr 3, VMr 5—6, Pil 2, Pal 3, MMr, Trt 1; ühenduses liulauluga 12 teisendis Jõh 5, Hlj 2, Kad 1, Kad 5, Sim 1, TÜR 1, Rap 3, Hää; ühenduses linaleotuse-lauluga 3 teisendis Hlj 5, Kad 7, Han 3; ühenduses õllekiituse-lauluga 1 teisendis (Hlj 4); ühenduses oma ja võõra lina võrdluse lauluga 1 teisendis (VMr 1), ja ühenduses vastlasajatuse-lauluga 4 teisendis (Kad 2, VMr 7, Ksi 1—2).

¹⁾ Ingeriski: „Satuloin, saappahoin“. Rantasalo, Tytärten surmaa- ja, Suomi V jakso, 9. osa, lk. 15 ja 165.

Märkides vastlajätku A-ga, liulasku B-ga, oma ja võõra lina võrdlust C-ga, linaloetust D-ga, sajatust E-ga ja õllekiituse-laulu F-ga, saame vastlalaulu asetusest järgmise kujutise:

Kavand nr. 2.

A							
A	B						
A	B	C					
A	B	?D	E				
A	B	E					
A	B	E	C				
A	C	B					
A	C	B	D				
A	C	B	D	E			
A	C	—	—	E			
B	D	A	—	—	—	—	F
	E	A					

Kombinatsioonide järgi kuuluvad teisendid:

A: VMr 3, VMr 5—6, Pil 2, Pal 3, MMg, Trt 1.

A + B: Jõh 5, Kad 1, Kad 5, Sim 1, TÜR 1, Rap 3, Trv 6, Plt 3, Trt 3—4.

A + B + C: Hlj 2, Hää.

A + B + ?D + E: Hlj 5.

A + B + E: Ksi 2.

A + B + E + C: Ksi 1.

A + C + B: VMr 1.

A + C + B + D: Han 3.

A + C + B + D + E: Kad 7.

A + C + E: VMr 7.

B + D + A + F: Hlj 4.

E + A: Kad 2.

Nagu eelmisest kavandist selgub, on kõige täielisemad vastlalaulu teisendid ühendatud liulauluga, kuna oma ja võõra

lina võrdluse lauluga ühendatud vastlalaaulud ning vastlalaaulud omaette moodustavad vähemuse (vrd. kaart nr. 2). Võrreldes Virumaa vanemat teisendit (Kad 1) a. 1822 maakonna värske-
mate teisenditega (VMr 6—7) üleskirjutatud 1912.—1915. aastal
või Kadrina kihelkonna hilisema teisendiga 1898. a. (Kad 7) on
konstateeritav, et selle aja vältel on kuuest värsist vaevalt pooled
järele jäänud ja needki muudetud kujul, kuna endiste stroofide
asemele on tulnud uusi värsse juurde. Huvitaval viisil on Tartu
üks teisend (Trt 3) kõige enam säilitanud tolleaegseid vanu
värsse.

Liulask.

Võrreldes teiste liulauludega varieerub liulasku kujutav laulujätk kõige rohkem. See laul kujutab lihaheite liusõitu ja liulaskmisest saadavat viljaõnne.

Kavand nr. 3.

Lä 16	Ha 25	Jä 13	Vi 35	LIn 2
Sa 18	Pä 31	VI 32	Ta 28	Va 5
			Vlg 1	Võ 7
				Se 0
				As 2

Laulujätku teisendeid leidub: Nrv, Vai 1—3, Jõh 1—4, Jõh 6, Iis, VN_g 1—2, Hlj 1—5, Kad 1—2 (viimases teisendis 1 värss), Kad 3—7, Rak 1—2, VJ_g 1—2, Sim 1—2, VM_r 1—2, VM_r 4—5, VM_r 7, Amb 1—2, JJ_n, Koe 1—4, Ann 1—2, TÜR 1—4, Kuu 1—3, Jõe 1—2, HJ_n 1—4, Tln 1—2, Jür 1—2, Kos 1—4, Rap 1—6, Nis, Ris, Mär, Kul, Vig 1—2, Var, Han 1—4, Kse 1—2, Lih, Kir, Rid, Hps, Phl, Krj 1—2, Mus, Khk, Kär 1—3, Jäm 1—5¹⁾, Kaa, Pha 1—3, Pöi, Muh, Khn 1—6, Tõs 1—4, Aud, PJ_g 1—2, Vän 1—7, Tor 1—2, Pär, Hää, Hls 1—4, Krk 2—4, Hel 1—4, Trv 2—6, Pst 1—3, Vil 1—3, Vln 1—2, Kõp, SJ_n 1—5, KJ_n 1—3, Pil 1, Plt 1—5, VI x 1, Ksi 1—3, Lai 1—2, Pal 1—2, Trm 1—2, MM_g, Äks, TM_r 1—3, Trt 2—4, Vön 1—3, Puh 1, Ran 1—2, Rõn 1—3, Ote 1—2, Kan 2—3, Plv 1—2, Röp 1—3, Vlg 1, As 1, As 3, LIn 1—2, Va 1—2, Va 5—7. Kokku 215 teisendit.

Eelmise vastlalaulu lõppvärstile: „vastel laulab vainiulla“ järgneb liulaulus: „lähme liugu laskemaie“. See värss, välja arvatud Häädemeeste kihelkonna üks rudimentaalne teisend

¹⁾ Jäm 3 < KJ_n 1.

(Hää), pole jäänud ühendusse vastlauluga praegustes kirjanudes. Värss on liulaulu tõeline kuju, mida kinnitab laulurea esinemine peaaegu alaliselt liulaulu alul. Laulurea esinemisala on järgmine:

A. Lähme (läheme, lääme, läämi) liugu (liugo) laskemaie (laskema jne.): Kad 3, Koe 1, Jäm 3, Tõst 1—2, Hää, Hls 4—5, Pst 2, Vil 1—3, KJn 1, Ran 1.

A a. Lahme liugu laskemaie: Trm 1.

A b. Lähen liugu laskemaie: HJn 3.

A c. Tulge, tulge liugu laskma: TMr 1.

Muutusi on võrdlemisi vähe.

Mõnel teisendil on arenenud veel lisaks iseseisev kordvärss (Tõs 2):

Küla aga poisid ellad vennad, Lähme liugu laskema!

Poiste asemel kutsutakse õdesid liuguma (Hää):

Küla õed linnukesed, Lähme liugu laskemaie!

Häädemeeste variant (Hää) sarnaneb vadja lina leotuslaulu algridadega (Va 1):

Kylä tüttäret sesaret,

Liukuga, laskeega!

Kylä poisit puolet vellot,

Sõnade liugu ~ laugu vahetusest on tekkinud paar eri kordvärssi (TMr 1, Trm 1):

Tulge, tulge liugu laskma, Liugu laskma, laugu laskma!

Või:

Lahme liugu laskemaie,

Luigo laugo laskemaie!

Tõstamaa ühes teisendis on riimitud kõnesoleva värsiga pooleldi sisutu refrääni taoline paarisvärss (Tõs 1):

Allalla ja vallalla,

Lähme liugu laskema!

Eelmised kordvärssid viitavad „lähme liugu laskemaie“ värsi endist ühtekuuluvust liulauluga. See liulaulu värss esineb juba vanimas A. F. J. Knüpffer'i kogust pärit olevas Chr. J. Glanström'i teisendis (Kad 3) enne a. 1843, kuna nüüdsetesse kirjanudesse on värss jäänud ainult 15 teisendisse¹⁾. Ülejäänud kahesajas teisendis esinevad liulaulu algusread kuuluvad kolme eri redaktsiooni: A. refrään-algus: Liugu, laugu! jne.; B. Virumaa redaktsioon kahes peavariatsioonis: a. Linad pitkad liugu-

¹⁾ Värsinimestikus küsimärgiga (?) on tähendatud ka teiseid, mille värsid pärit kas liulaulust või oma ja võõra lina võrdluse laulust.

jalle ja b. Liugu, laugu laskejalle; linad pitkad liugujalle; C. Üldesinev redaktsioon: Lina liugu pitka kiudu; lina liugu laskijalle! Võrreldagu eraldi kolme ülalmainitud liulaulu-algusrida.

A - redaktsioon.

Refrään-algusvärss esineb liulaulus samuti kui oma ja võõra lina võrdluse laulus. Liulaulu refrään esineb nii värsirea lõpul refräänina kui laulu alul iseseisva värsireana järgmisel kujul:

- A. Liugu (liuugu, liuge, liuge, liugo, lingo) laugu (lauugu, lauge, lauge, laugo, lingu): Vai 1—2, Jõh 1—2, Tln 2, Vig 1, Hls 1, Hls 5, Trv 2, Trv 5, Pst 1, SJn 1—3, KJn 3, Lai 1, Pal 1, Trm 2—3, Trt 2, Vön 2, Puh, Ran 1—2, Ote 1—2, San 1—2, Vlg 1.¹⁾
- A a. Liugu ja laugu: Vai 2, Jõh 3, Kad 5, Plt 4.²⁾
- A b. Lingu, langu: Hel 1.
- B. Liugu, liugu: Rak 2, Sim 2, Jür 2.
- B a. Liugu ja liugu: Ann 2.
- C. Kiudu, liugu!: Plt 1.
- D. Liugu! (Liuugu!; Lingu!): Pär, Hls 3—4, Hel 2, Vil 1—3, Vln 1.
- E. Kaske, kaske! (Kaski, kaski; kaešške, kaasikee, kaasike): Rap 2, Khn 1, Khn 3—6, Tõs 1—3, PJg 2, Vän 1—3, KJn 2, Plt 2, As 3.
- F. Kaasike liugu laugu: Rõn 2.
- G. Vallule vallule: Kõp.

Viljandimaal esinev refrään „Vallule“, nagu teisendi märkusest selgub, tähendab „rutemale, valjule“, ja seda refrääni on lauldud kõrtsisõidu puhul. Tagasitulekul kõrtsist on lauldud taas: „liuge, lauge!“

On teada, et liugu laskma mindi siis, kui oli sooritatud tembud seajalgadega³⁾. Ühe refräänile järgneva värsipaari järgi tundub, nagu oleks sõites seajalgu kaasa võetud (Kad 7):

Liugu ja laugu!

Sia jalad ja vastla jalad!

Liugu, laugu laste jalad,

Kuna teisi paralleele ei leidu, on selle ainukese laulukatke järgi raske seajalgade sõidule kaasa võtmise küsimust otsustada⁴⁾.

¹⁾ Vrd. trükitud teisendit: M. Kampmann, Uus aabits, lk. 107. Tartu, 1929.

²⁾ Vrd. trükitud teisendit: Meie Maa 5. II 1921, nr. 10, lk. 2.

³⁾ H IV 6, 127/8 (15) < Kuusalu, H IV 8, 708/10 (4) < Palamuse, EKnS 48 IV, 61 (5) < Palamuse.

⁴⁾ Pärnu- ja Viljandimaal on liugu sõites mõnikord küll „urriluu“ resp. „seajalalu“ pandud istme alla või hoiti sõites hammaste vahel. Vrd.: „Lihaheide Eestis“, E. R. M. aastar. VI, lk. 26. Laulus seda toiminigut lähemalt ei mainita.

B-redaktsioon.

Refrään-värsiga koos ja eraldi esineb liulaulu Viru-redaktsioon järgmiste muutustega:

- A. Linad pitkad (pikkad, pikad) liugujalle (liugujale, liugejalle, liugutelle): Vai 1—2, Jõh 1—2, Iis, VN_g 1—2, Hlj 1—4, Rak 1, VJ_g 2¹⁾, Jäm 5.
- A a. Liinat pitkät liukujalle: LIn 1.
- A b. Pitkät linat liukujalle: LIn 2.
- A c. Linad on pikad liugujalle: VJa 1.
- ? A d. Lina (linad, linäd) pikkaks (pikkas, pikäks, pika) liuge lauge: Puh 1, Plv 2.
- ? A e. Liuge (liugu) lauge (laugu) lina (linad) pikä (pikad, pikäse): Trm 2, Ran 1, Rõn 2, Plv 1, Röp 1.²⁾
- ? A f. Liugu ja laugu linäd pikkäks: Jõh 2.
- ? A g. Liss liugu, linad pikaks: Tor 2.
- B. Lina kubu saab linngujale: Hää.

„Linad pikad liugujalle“ värsiga kõrvu esineb ka Vadja liulaulus sama laulurida ühenduses laulja lina võrdlusega (Va 7):

Liukujeilee linad piäd, Laulajeilee lahte valkead.
Pärnumaa (Hää) teisend omab veel järgmist kordvärssi:
Lina kubu saab linngujale, Hõle kubu kuulajale!

Kordväršina on see ainuesinev juhtum, kus lina asemel tuleb „lina kubu“ ja selle analoogial „hõle kubu“ mitteliugujale „kuulajale“.

Enam kui üksikjuhuna esineb mitte värsi järel, vaid värsi eel Virumaal teine kordvärss:

- A. Liu lau laskijalle: Hlj 1, Hlj 3—4, Kuu 3.
- A a. Liugu laugu laskejalle: Hlj 2.
- B. Livvu livvu laskiaine: LIn 1.

Virumaa kaksikvärsi esinemine B-redaktsiooni kujul on analoogiline Ingeri esindusega.

C-redaktsioon.

Ülemaaliselt esinev C-redaktsioon koosneb kahest värsist. Esimese värsi muutused:

¹⁾ Vrd. trükitud teisendit: Päevaleht 13. II 1929, nr. 43, lk. 7, v. 1—2.

²⁾ Vrd. Lutsi teisendit: „Kasva' lina', kasva' pikä'!“ Postimees 26. II 1931, nr. 56, lk. 3, v. 4—5.

- A. Lina (linna, ljõna, linad) liugu (liugu, liugu, liugu, liugu, lieugu, liugu, ljõugu, liuude, liu) pitka (pitka, pitkä, pitkat, pikad, pikad, pikka, pika, pikkä, pikä) kiudu (kiudu, kiudu, kiugu, kiuudu, kiuudu, giuudu, kiuudu, kiuude, kjõudu, keuda, kiu): Nrv, Hlj 5, VMr 4, Amb 1—2, JJn, Koe 1—4, TÜR 2—4, Kuu 1—2, Jõe 1, HJn 1—4, Jür 1, Kos 1—2, Kos 3 (+ eriarend), Rap 6, Nis, Var, Han 1, Han 4, Kse 1, Kir, Hps, Khk, Kaa, Pha 1—2, Põi, Muh, Khn 1—6, Tõs 4, Aud, PJg 1—2, Vän 1—3, Vän 5—7, Pär, Hls 2, Krk 3, Hel 1, Hel 3, KJn 2, Pal 2, Röp 2.
- A a. Lina aga liugu pika kiudu: Tõs 1.
- A b. Lina, lina liugu, pikka kiudu: Rap 2.
- A c. Lina lindu (lingu) ja pikka (pitka) kiugu: Mär, Kul.
- A d. Linad liugu pikkad kiule: Tln 2.
- A e. Lina liugu ja pika kiuga: Kos 4.
- A f. Lina liugu, pikka liudu: Tõs 3.
- A g. Lina liugu pitka keudu: Krj 2.
- A h. Linaliugu, linaliugu, pikkakiudu: Kär 3.
- A i. (Hõisa) lina liugu,
(Hääd) pitka kiudu: Jäm 2.
- A j. Nüüd liugu ja laugu (Liugu ja laugu; Liugu ja liugu)
Lina (linad) pitka (pikka) kaudu: VMr 1, VMr 6, Ann 2.
- A k. Siis liugu ja lina pika kiudu: VMr 2.
- A l. Pikka siu, lina kiu: Kär 2.
- A m. Tis leu, lina keu: Krj 1.
- A n. Liugu, lina kiudu: Jõe 2.
- A o. Lina liugu linadele kiudu:
- A p. Lina liugu (liuku, liuku) pakla pauku: Trv 3—4.
- A q. Laugu, laugu, linadelle (linadele, lina) kiuude (kiudu): VJg 2, Krk 1, Trv 2.
- A r. Liugu laugu meie linadele kiudu: Ran 1.
- A s. Liugu, liugu linadele kiudu: Sim 2, Jür 2.

Ülalesitatud C-redaktsiooni esimese värsi variatsioonides on suur ühtlus. Ainult lauluvärsi viimane jalg on kõikumine hakanud Sa, Pä ja Vi piirkonnas, kus „pitka kiudu“ asemel esineb „pikka liudu“ (Af), „pitka seugu“ (Ag), „pakla pauku“ (Ap). Vi, Jä ja Sa piirkonnas on arenenud värss kaheks reaks, kus selline poolitus on toonud uusi sõnu värssi: „siis“, „nüüd“, „hõis(s)a“, „hääd“ jne. (Ai, Aj, Ak).

C-redaktsiooni esimesel värsil on ühes Saaremaa teisendis (Krj 2) kordvärss:

Lina liugu pitka seugu,

Lina liugu pitka keudu!

See värsi eel käiv kordvärss on arvatavasti hilisem, riimides kordvärsi seugu - sõna kiudu- või keudu - sõnaga.

Suurepäraast linakasvu kujutab 1906. a. Kose kihelkonnast saadud kordvärss (Kos 3):

(Lina liuude pika kiuude) + Kuue kämbla kõrgusella.
Viie vaksa pikusella,

Viimasel ajal (1929) saadud liulaulu-katkendeis Pühast (Pha 2—3) leidub haruldane kordvärss:

A. (Lina liugu, pitka kiudu),
Takutorti tagaks! — Pha 2.

B. Takutort oli taga otsas! — Pha 3.

Kui „kanepi-värss“ on liulaulus millalgi esinenud, siis on selle asekoht olnud C-redaktsiooni algvärsi järel (vrd. Koe 1, Mär). Kanepi-värsi muutused on:

A. Kanepille kiudu! — Koe 1.

Aa. Liugu, liugu, kanepile kiudu — Rak 2.

B. Kanepid kahe võrrada — Mär.

C. Kea karas, tool kanebi'
Me kargzi, me kanebi'! — As 1.

D. Kazuge kodo kanebi! — As 2a

Da. Kazu mä kodo kanebi'! — As 2b.

E. Kanäpäd köhölä kokkojälä — Phl.

F. Lähme liugu laskma, liugu-uu,
Vanakurrat kanepile — kiudu-uu; — Pil 1.

C—Da kanepivärsid on põimitud oma ja vööra lina võrdluse laulust. Vanemad liulaulu kanepivärsi üleskirjutised (Koe 1, Mär) on 1887.—89. aastast. Et vanemais Kad 1—4 teisendeis kanepivärss puudub, siis on arvatav, et see värss on liulaulus hili-semal ajal ununud.

Soome vastlallaulus esineb kanep pea alaliselt kõrva linaga. Võrreldagu näiteks alljärgnevaid värsse (VS 12):

Simmossi hampui ku silkin suani,

s. t. selliseid kanepeid kui siidi sooni (nööre), või (VS 37, VS 41, VS 43, VS 45—49, VS 52—54, VS 57—58, VS 60, VS 63—64, VS 67—68, VS 72—79):

Pitkii (~ -ja, ~ -i) pellavii (~ -ia, ~ -i),

Hia (~ -e) noi (~ -ja, ~ -o) hampui (~ -ja, ~ -u)!

s. t. pikki linu, peeni kanepeid; ka transkriptsioonis:

Pitki peläui, hianoj hampui!

Ühes teiseendis on lina ja kanep ühendatud ja : ga (VS 42):

Pitkii pellavii ja hienoi hampui.

Mõnel pool on see värss kujunenud mitmesuguseks hüüdeks, mida soomlased karjusid mäest alla sõites (VS 51):

Hei, hei, hienoja hamppuja,

Pitkiä pellavia!

või (VS 55—56):

Hianoj hampui, pitki peläui!

ja (VS 38, VS 71):

Hiano (~ -oi) hampui, pitki (~ -kii) pellavi (~ vii)!

või lihtsalt (VS 44):

Hianoj hampui!

Leidub ka pikemaid laulujätke, nagu kolmerealine (VS 74):

Liina ku liuska,

Pellavi kum pitki miähi.

Hamppu ku halvoi,

s. t. linu kui ribu, kanepid kui halge, linu kui pikki mehi. Samuti võrreldakse kanepit (VS 76):

Semmossi hampu ko halvo.

s. t. selline kanep kui halg (halu paksune), samuti (VS 39, VS 99, Sat 4, Sat 13, Sat 15, EKHä 15, EKHä 17—19, EKHä 23, EKHä 25, EKHä 167):

Hampui (Happuja) kuin (kun) hailavii (~ -via ~haivaleita),
Pellavii kuin silkinsuonii!

Hamppuja kun taponsalkoja — EKHä 24.

Vrd. ka: „Pellavia kun silkkiä

Hamppuja kun!“ — EKHä 87.

ja (VS 40):

Hamput kun haravavarsii, Pellat kun silkin suonii!

s. t. kanepid kui reha varsi, linad kui siidisooned; kohati linu soovitakse nii pikki kui kanep (VS 61, VS 77):

Pitki pellavi kuin (~ ku) hampui!

Veel esineb Põhjamaal värss, kus soovitakse pikki linu ja häid kanepid (EP 3):

Pitkiä pellavia, hyviä hamppuja!

Eeltoodust selgub, kuivõrt tavaline on kanepi-värss soome liulaulus, kus see on olnud nii rohkesti muutuv värsirida. Kanepi võrdlus siidi soontega on nähtavasti lina võrdluse analoogial tekkinud, kuna võrdlus siidisoonetega on identne kummaski värsis (VS 12 ja VS 39—40). Kui siidisoonete all on mõeldud kanepikiudu, siis on see värss eesti kanepivärsile kõige lähemal, kuna puuhalu, reha, mehe, pikkade linade ja üldiselt Soomes esineva peene 'hieno' sõnaga pole eesti kanepit liulaulu värssides võrreldud.

Tagasi pöördudes liulaulu C-redaktsiooni esimese värsi juurde näeme, et üksikute uute sõnade juurdelisamine Vi, Jä, Sa piirkonnas (Ai, Aj, Ak) on venitanud värsi liiga pikaks ja ebamääraselt skandeeritavaks (vrd. näit. Ak!).

Veel vähem varieerub C-redaktsiooni teine värss:

- A. Lina (linad, linna, linnad, liinad, ljõnad) liu (leu, leo, lu, liuu, liiu, liud, liugu, liügu, liügu, liugo, lingu, ligu, ljõugu, leugi, liugõ, livvu, livvi, liuerro, linu) laskijalle (liulaskijalle, leolaskijalle, liulaskijale, livvulaskijale, liujaskijalle, laskialle, laskiale, laskijala, lasgialle, lasgijale, laskiaale, laškijalle, laskijile, laškijalle, laskijallõ, laskijatel', laskjale, laskijale, laskjalle, laskjallõ, laskejalle, laskejale, laskejale, laskajale, laskõjallõ) — Nrv, Vai 3, Jõh 6, Hlj 5, Kad 1—5, Rak 2, Sim 1, VMr 2, VMr 5, Amb 1—2, JJn, Koe 1—2, Ann 1—2, TÜR 1, TÜR 3, Kuu 1—2, HJn 1, HJn 3, Tln 1—2, Kos 1—2, Kos 4, Rap 1, Rap 3 (kontamineeritud vastlaulu „vastel jookseb“ viimase värssiga), Rap 4, Nis, Vig 2, Var, Han 2, Han 4, Kse 1, Kir, Rid, Hps, Phl, Krj 2, Mus, Kär 1, Jäm 3, Muh, Khn 1—2, Khn 5—6, Aud, PJg 2, Vän 1, Vän 3—7, Tor 2, Pär, Hls 1—4, Krk 4, Hel 2—3, Trv 3—6, Pst 1, Vil 1—3, Vln 1—2, Kõp, SJn 1—3, SJn 5, KJn 1—3, Plt 2—5, Vl x 1, Ksi 1—3, Lai 1—2, Pal 1—2, Trm 1, MMg, Äks, TMr 1, TMr 3, Trt 2—4, Vön 1—3, Rak 2, Rõn 1—3, Ote 1—2, Kan 2, Vlg 1, As 3.¹⁾
- Aa. Lina liud leo laskijalle — Koe 3—4.
- Ab. Linad aga liugu laskijale — Ris, Jäm 2.
- Ac. Linad saavad liu laskijalle (laskejale) — HJn 2, Han 3, Lih.
- Ad. Lina kasvab liu laskejale — Pst 3.

Üldisest redaktsioonist (A—Ab) erineb siin ainult kaks lahku minevat värssi, mis tuntud Ha ja Lä piirkonnas. Vanim selline variant (HJn 2) on kirjutatud Harju-Jaanis 1889. aastal.

Kordväršina esineb (Han 3, samuti Hlj 5) järgmine rida:

Linad saavad liu laskijalle

Kelgu peale istujalle!

See kordvärss on tingitud samas teisendis esinevast vastlaulust, kus Vastel:

Ootab liiu laskijaida,

Kelgu peale istujaida!

C-redaktsiooni teisel värsil esineb veel järgmine kordvärss (Kir):

Linad liu laskijale

Pikad kiud kiskujale!

¹⁾ Sama värssi vrd. Eestim. rahv. Kal. 1838, lk. 41—45, ja Boecler-Kreutzwald, abergl. Gebr., lk. 79.

Sama uskumus, mille järgi „kiskujale“ ennustati laulus veel pikemakiulisi linu, esineb Soomes. Et valgeid kanepaid ja siidsoonelisi linu saada, selleks tuli liugu lastes (VS 39):

Pari kol kertaa kuperii!

s. t. kaks-kolm korda kukerpalli lasta.

Virumaal esineb ühes Vi-Jaagupi teisendis (VJg 1) veel üksikjuhuna erilaadiline küsimust taotlev liulaulu algus:

Kes lääh liugu laskemaie,

Kes ei lähä liugu laskemaie?

Esimene rida on laenatud linaleotuse-, teine sajatuselaulust ning mõlemad värsid on koos liulaulu ette asetatud.

* *

*

Milline kolmest eelesitatud liulaulu algvärsside redaktsioonist on algupärane? A-redaktsioon on küll hilisem esindus, kus refrään on asetatud ununud värsside asemele laulu algusse. Sama refrään esineb iga värsi järel laulu üldrefraänina, kust see on hiljemini siirdunud laulu algusse.

Sisuliselt ütleb B-redaktsioon ühes kordvärssiga sama, mis liulaulu C-redaktsioon. Kui on linad pikad, järjekult peavad olema ka kiud pikad!

Esineks Virumaal kas või piiratud alal ainult B-redaktsioonis laulu algus, siis võiks oletada, et algupäraselt juba Ingeriski sellisena tuntud värss „Linad pitkad liugujalle“, saades ettehiitva kordvärsi „Liu lau laskijalle“, arenes hiljemini ülemaaliselt „Lina liugu pitka kiudu“ ja „Lina liu laskijalle“ kahevärsiliseks redaktsiooniks. Eelmistes nii B- kui C-redaktsioonides esineb juba refrääni „liugu laugu“ ja „lina liugu“ vaheldus teineteisega. Uus element oleks ainult „kiudu“-sõna, mis B-redaktsioonis puudub. — Tõepoolest sellist geograafilist piirkonda ei ole. Jääb võimalus, et mõlemad laulu algusredaktsioonid (B, C) on tekkinud paralleelselt.

Millal on B- ja C-redaktsioon tekkinud? Virumaalt põlvnevais kõige vanemais teistendeks (Kad 1—4) B-redaktsiooni ei leidu. B-redaktsiooni vanuse usaldatavaks tõestiseks ei saa pidada ka Ingeri varianti (LIn 1), kuna teisend on ainus kirjapanu Eesti-Ingerist Kallivere külast, kuhu ta võis sattuda Virumaa liulaulu algusredaktsiooni kaudu. Huvitav on, et B-redaktsiooni ees esinev kordvärss „liu-lau laskijalle“ esineb ka Soomes:

- A. Liu lau laskiaist (laskjaissii, lasskiaist luisuu!).¹⁾
- B. Liuku, lauku laskiaist.²⁾
- C. Liusu lausu laskiaista.³⁾
- D. Liuvu, liuvu laskiaista (~ laskiaist).⁴⁾
- E. Liko liko liinoja.⁵⁾
- F. Luju luju laskiaist.⁶⁾
- Fa. Luija luija laskiaista.⁷⁾

B-redaktsiooni teist värssi Soomes sel kujul ei esine.

Kas Soome teisendi värsil on B-redaktsiooniga ühist, kus sõnale laskjaissii ~ laskiaist vastaks siin laskijalle, seda on kahe teisendi varal raske otsustada.

C-redaktsiooni mõlemad värsiread esinevad alati kõrvuti (vrd. Nrv, VMr 2, VMr 4, Amb 1—2, JJn, Koe 1, Koe 2—3, Ann 2, Tür 3, Kuu 1—2, HJn 1—2, Kos 1—2, Kos 4, Nis, Han 4, Kse 1, Kir, Hps, Krj 2, Jäm 2, Khn 1—4, Aud, PJg 2, Vän 1, Vän 3, Vän 5—6, Tor 2, Pär, Hls 2, Hel 3, Trv 3—4, KJn 2, Lai 1, Pal 2), välja arvatud Koe 1, kus kanepi-värss vahele on kiilutud, Nis, kus juhuline taku-värss vahele on kiilutud, ja Trv 3, KJn 2, kus esimeses 2, teises teisendis 3 värssi vahele on kiilutud „oma ja võõra lina võrdluse laulust“. Kõigil puhkudel on värsside omavaheline järjekord nii, kuis see eespool on esitatud.

Selle kõrval esineb rohkesti teisendeid, kus on püsima jäänud ainult üks värss. Nii esineb ainult „Lina liugu pitka kiudu“ värss üksikult: Sim 2, Ann 2, Tür 2, Tür 4, Jõe 1—2, Rap 2, Ris, Mär, Kul, Vig 1, Han 1—2, Krj 1, Khk, Kär 2—3, Kaa 1—2, Pha 1—3, Pöi, Tõs 1, Tõs 3, PJg 1, Vän 2, Tor 1, Krk 3, Hel 1, Trv 2 ja Pst 1 — s. o. 33 teisendis. Kõige vanemaist teisendeist on see värss välja jäänud. —

C-redaktsiooni teine värss „Lina liu laskijalle“ esineb üksikult: Vai 3, Jõh 5, Kad 1, Kad 3—5, Rak 2, Sim 1, VMr 1, VMr 5, Ann 1, Tür 1, Tln 1—2, Jür 1, Kos 3, Rap 1, Rap 3, Rap 5, Vig 2, Lih, Mus, Kär 1, Jäm 3, Vän 4, Hls 1, Hls 3—4, Krk 4, Hel 2, Trv 4—6, Pst 1, Pst 3, Vil 1—3, Vln 1—2, Kõp, SJn 1—2, KJn 1, KJn 3, Plt 2—5, Ksi 1—3, Lai 2, Pal 1, Trm 1, MMg, TMr 1, Trt 2—4, Vön 1—3, Ran 2, Rõn 1—3, Ote 1—2, Kan 2, Vlg 1, As 3, s. o. 72 teisendis. See värss esineb juba vanimais Virumaa teisendeis Kad 1, Kad 3—4 ja Trm 1, mis on üles kirjutatud enne 1843. a. Vanem trükitud teisend, mis esineb: „Eesti-ma rahva

¹⁾ EKHä 139, VS 39—40, VS 48. — ²⁾ EKHä 140. — ³⁾ EKHä 24. —

⁴⁾ EKHä 143, EKHä 147. — ⁵⁾ EKHä 142. ⁶⁾ EKHä 141. — ⁷⁾ EKHä 145.

Kalender ehk Täht-ramat 1838. aasta peale, pärrast meie Is-sanda Jesusse Kristusse sündimist“ peatükis „Vastla ja tuhka-päevast“, lk. 41—45, sisaldab samuti vastava värsirea. Nende teisendite põhjal võib oletada, et „Lina liugu pitka kiudu“ on C-redaktsiooni tekkinud läinud sajandi teisel poolel.

* *
*
* *

Palju selgekujulisemad kui liulaulu algusvärsid on selle lõpp-värsid. Need kujutavad sisult üksikuid linasaadusi liuglemisase-tuse ja mitteliugleja seisukohalt. Liulaulus ongi liuglejale kohe vastakuti seatud to a s - i s t u j a :

- A. Tutrad (tuttrad, tutred, tudrid, tudred, dudred, tuddrad, tudred, tudrad, tudra, todra) toassa (tua, toa, toaa, duaa, tuas, toas, tuan) istujalle (istujale, isstujalle, istjale, istujal, istujallõ, tua-istujalle) — Vai 1—3, Jõh 1, Jõh 3, VNg 2, Hlj 1—5, Kad 1, Kad 3—5, Kad 7, Rak 1—2, VJg 1—2, Sim 1, VMr 2, VMr 4—5, Amb 1—2, Koe 3—5, Kuu 2—3, HJn 1—4, Tln 1, Kos 3, Rap 1, Rap 4—6, Ris, Vig 2, Var, Han 2, Kse 2, Hps, Rid, Krj 2, Mus, Kär 1, Jäm 2, Jäm 5, Pha 1, Muh, Khn 2, Tõs 1, Tõs 3—4, Aud, PJg 2, Vän 1—4, Vän 6—7, Tor 2, Hää, Hls 2, Krk 3, Trv 3—4, Trv 6, SJn 1, KJn 2, Plt 3—4, Ksi 2, Pal 2, MMg, Trt 4.
- Aa. Turdad toassa istujalle — Trt 3.
- Ab. Tutid tuas istujalle — Vön 1.
- ?B. Odra ri istujel — Krk 3.
- C. Tudrad (tutrad) toas (tuas) tukkujale (tukkujalle)—Kos 1, SJn 5.
- D. Judrad tua tuskurile — Hää.
- E. Tutrad tua ukse taha — Jür 1.

To a s t u k k u j a (C) on analoogiline taku-värsis esinevale t a r e s t u k k u j a l e (Koe 2, Vil 4).

Tudra kordvärsina esineb (Pha 1) :

Tudred toas istujale, Pebred rehepeksijale!

Tudra värsi järgi esineb veel teine kordvärss (VMr 1) :

Tudrad tua istujale Lusted tupa luusijale!

Selle järgi sai rehepeksja ja tuppahiilija pebred ja lusted, nagu oma ja võõra lina võrdluse laulus mitteliuguja (KJn 1, Jäm 3) :

Rukid lustisse ludigu!

Tudra-sõna esineb tuttavas Jaani-laulus, mil puhul visati

põllult korjatud umbrohtu tulle. Sel korral hüpati üle jaanitule ¹⁾ ja lauldi:

Tuttrad tulesse, Linad minu põllule! ²⁾
Kasteheinad kesale,

Järgmised kaks ebeme- ja taku-värssi ennustavad linasaadusi liuglemisasendi järgi. Ebeme-värsi muutused on:

- A. Hebemed (ebemed, ebbemed) eestvedajalle (eesta-, iäs-, eestvedajale, eestveddajalle, eestveddajale, eest vädajale, eest veddajal, eest vidajal, eest vedäjäl, iest-vedäjäl, heest vedajalle, eesvedajalle, eesvedajale, ees vedajale, ees vedajal) — Nrv, Jõh 5, Iis, VNg 1—2, Hlj 4, Kad 1, Kad 3—7, Rak 1, VMr 2, VMr 4, Amb 2, JJn, Koe 1—3, Ann 2, Tür 2, Tür 4, Kuu 1—2, HJn 3—4, Tln 1, Kos 1—2, Rap 3—4, Vig 2, Han 2—4, Jäm 3, Vän 1, KJn 1, KJn 3, Plt 2—4, Ksi 1—2, Lai 1—2, Pal 1, Trm 1, Trt 2, Trt 4, Vön 3.
- Aa. Ebened eestvedajale — Hää.
- Ab. Helbed (elbed, ellbed) eesta (eest) vedajalle (vedajale, vidajalle, vidajale) — Ann 1, Var, Tõs 1, Tõs 3, Aud, Pär, SJn 1—4.
- Ac. Elved saavad eestvedajale — Lih.
- Ad. Helmed eest vedajale — PJg 1.
- Ae. Ebo iist vidajalle — Vln 2.
- Af. Ebemed eest vedagu (eesvedajalle) — Koe 4, Trm 2.
- Ag. Ihu tak iist vid[a]jal — Vän 5.
- Ah. Eest vedajal edenema — Krk 2.
- B. Erne eest vedäjel — Krk 3.
- C. Ebemed eest tõmbajal — Kos 4.
- Ca. Peened linad tõmbajale — Rap 2.
- D. Ebemed ees ajajalle — Sim 1.
- E. Kes ees need ebemed — Sim 2.
- F. Ebemed ehtijalle — Trt 3.
- G. Ebemed ehitajalle — Trv 6.
- H. Hebemeid asemel magajale — SJn 2.
- J. Ebemed Eska Juhanile — Plt 5, TMr 2.

Herne ja helme on kõlaliselt sarnane ebe-sõnale ja nähtavasti juhuliselt eelmisega vahetatud. Sisuliselt ühendatav on eestvedaja asemele tulnud eestajaja, tähenduses eestsõitja. Murdeti esineb näiteks väljendis „küll tema ajas“ tähenduses: kiiresti sõitis, kihutas.

Peened linad pro ebemed ja eest-tõmbaja pro eestvedaja on samast värsist arenenud. Alliteratsiooni pärast ebeme-sõnaga on

¹⁾ E 69321 (1) < Pärnu-Jaagupi, 1930.

²⁾ E 69224 (1) < Harjumaa, 1930.

valitud hilisemal ajal ehtija ja ehitaja (F—G), millised teisendid on koolides 1924. ja 1927. a. üles kirjutatud. Asemel magaja konstruktsioon (H) on laenatud eri väärsist; vrd. Lutsi teisendit (As 1):

Magahjal madala',

ja samuti Ingeris (LIn 1):

Matalaiset makkaajalle!

Madala', matalaiset on siin algupäraselt kuulunud väärsi, kuna ebemed oma ja võõra lina võrdluse laulust pärit olevasse stroofi on liidetud.

Ühes teisendis (J) Põltsamaalt esineb ebemete saajana Eska Juhan. Esko nimesid esineb mitmeid (näit. Mihkli k., Rainvere k., Reblase ja Veltsa; Kirbla-Lihula, Vanamõisa), samuti Esku (Juuru k., Kaiu; Ojasuu, Tuhala; Harju-Jaani, Peningi; Jüri, Roe; Rapla). Eelmainitud Eska esineb talunimena Tartu-Maarja kihelkonnas endises Pilka vallas, mis nüüd on ühendatud Tammistu vallaga. J esinduse eel on käinud kordväärs (TMr 2):

Sidemed Siska Märdile!

Ebeme-väärsil on veel teine kordväärs (Vän 5):

Ihu tak iist vid[a]jal

Odsa tak kohe oõdijal!

Teises kohas on korratud uuesti kõiki eelnenud väärsse, nagu (Võn 2) teisendis:

Linad liu laskijale,

Takkud taga tõukajale,

Ebemed eest vedajale. —

Kes laseb liuu, sellel linad,

Kes tõukab tagand, sellel takud,

Kes'se laiskleb sellel liud.

Eeloleva põhjal peeti kelgu eestvedajat laisklejaks, kellele jäid järele ainult liid!

Vanemais Virumaa teiseis on ebeme-väärsi järel esinenud lühikeste linade väärs:

A. Lühikesed (lühhikessed) linad (linnad) lemmel (lämmel) — Jõh 5, Kad 1, Pil 2.

?B. Tuul (tollel) lina lemmikeis — Har.

B-redaktsioon, millel on kordväärs: „Paiju-pudsus pakalõis“, on pärit oma ja võõra lina võrdluse laulust, mis siia ei kuulu. Et vanemas Virumaa variandis (Kad 1) see väärs esineb (ühes võrdleva lisandiga: „naggo takkud“), siis on arvatav, et hilisemais teiseis on see laulust välja unustatud.

Taku-värsi muutused on:

- A. Takud (takkud, takkod, takkut, taku) taga (tagga) tõukajalle (tõukajale, toukajalle, tautäjälä, tõukajal, tõukajel) — Vai 2—4, Jõh 1—6, Iis, VNg 1—2, Hlj 2—3, Hlj 5, Kad 4—7, Rak 1, VJg 2, VMr 2, VMr 4, Amb 2, Koe 1, Kuu 1, HJn 2, Han 3, Kse 2, Phl, Jäm 2, Hää, Hls 1, Krk 3, Plt 3, Plt 5, Lai 1, Pal 1, Trm 1, MMg, Trt 4, Vön 1, Vön 3.
- Aa. Takud taha tõukajalle — Hlj 1, Hlj 4.
- Ab. Takud (takkud) takka tõukajalle (tõukajale, tõukajallõ) — Rak 2, JJn, Koe 1, Kos 2, Nis, Vig 2, Var, Han 4, Hps, Khn 5, Vän 7, Pär, Krk 2, Trt 3.
- Ac. Takud tagant tõukajalle (tõukajale) — Tln 2, Rap 2, Mus, KJn 3, As 3.
- Ad. Takkud (taku, takud, takkut) tagat tõukajalle (tõukajale) — Hls 2, Hel 3, SJn 2, SJn 4—5.
- Ae. Takud tagalt tõukajalle (tõukajale) — SJn 1, SJn 3.
- Af. Takud (takkud) tagast (takast) tõukajalle (tõukajale, tõugajal) — Hel 4, Plt 2, Ksi 1—3, Äks, Trt 2.
- Ag. Takkud tagast tõugaku — Trm 2.
- Ah. Takud takku tõukajalle — Trv 6.
- Ai. Pakla tagast tõukajalle — Vln 2.
- Aj. Kes taga, need takud — Sim 2.
- Ak. Kes tõukab tagand, sellel takkud — Vön 3 (kordvärss A redaktsioonile).
- Al. Taga tuukajal taku kasvama — Krk 1.
- B. Takkud taga lükkajalle (lükajale) — Kuu 2, Kär 1.
- Ba. Takud (takkud, dakud) takka (tagga, dakka) lükkajalle (lukkajale, lykkajale, lükkajal, lükkajatel) — Nrv, Kad 3, Ann 1, Tür 1—4, HJn 1, HJn 3, Tln 1, Kos 1, Kos 4, Rap 1, Rap 3—5, HMD, Kse 1, Kir, Hps, Jäm 5, Muh, Khn 6, Tõs 3—4, Aud, Vän 6, PJg 1, Pal 2.
- Bb. Takud tagant (tagand) lükkajalle (lökkäjälle, lükajale) — Krj 2, Jäm 3, Khn 1, KJn 1.
- Bc. Takud tagalt lükkäjälle — SJn 3.
- Bd. Takud tagast lükäjäle (lükajale) — Tõs 1.
- Be. Takud saavad takka lükkajale — Lih.
- C. Takud taga jooksiijalle — Vai 1.
- D. Takud taga viiatajalle — Amb 1.
- E. Takud (taggud) takka (tagas) vaatajalle (vaatajale) — PJn 2, Vän 1—5, Tor 2.
- Ea. Takku tagant vaatajale — Ran 2, Rõn 3.
- F. Takud toas istujale — Rap 2, Rap 6.
- Fa. Taku (takud, takku, takkud, takko) tares (taren, tarõn, tare) istujalle (istujale, isdujale, isdujallõ, istojale, istujile, istjale, istujatel) — Hls 3—4, Krk 4, Hel 2, Trv 5, Pst 1, Pst 3, Vil 1—2, Vln 1, Kõp, Vl x 1, TMr 1, TMr 3, Vön 2, Rõn 1—2, Ote 1—2, Kan 2.

Fb. Takud tares tukkujalle (tukkujale) — Vil 2—3.

Fc. Takku tare saisajale — Vlg 1.

„Takud toas istujale“ (F—Fa) kuju on võetud värsist „Tutrad toassa istujale“. See kontaminatsioon on levinud eriti Lõuna-Eestis, kus „tuba“-sõna asemele on tulnud „tare“ nimetus.

Alliteratsiooni tõttu asendatud sõna t u k k u j a (Fb) leidub ka tudra-värsi variatsioones (vrd. C-redaktsioonist Hlj 2). Tare s e i s j a (Vlg 1) on tare istuja ja tare tukkuja juhuline paralleel, kuigi selle verbaalnoomeniga esineb (As 1) Lutsis eri värss:

„Saizjal sadehidze!“

On võimalik, et see verbaalnoomen on laenatud pakla-värsist (Vän 6):

Pakla paigal seisjale,

kus „saisja“ verbaaltuletis on üldine.

Värsis „takud taga vaatajale“ on sõna „vaataja“ laenatud eri värsist (Hlj 3):

Vareskaerad vahtijalle,

kus vahtima ~ vaatama esineb algupäraselt selles värsis. Neli verbituletist: tõukaja, lükkaja, viiataja ja jooksiya, on taku-värsis ainuesinevaid. Jooksija ja viiataja, tähenduses vibutaja, lehvitaja, on hilisemaid variatsioone. Lükkaja ~ tõukaja paralleel-esindus on enam levinud ja vanem. Levimise poolest on tõukaja laiemas piirkonnas tuntud, ulatudes Tartumaani, kuna lükkaja verbituletist Ta:l ei esine. See paralleelne esindus on võrdlemisi vana. Knüpfperi vanemais teiseis on need lahkuminevad juba esinenud, vrd. Kad 3: lükkajalle ja Kad 1, Kad 4: tõukajalle. Viimasel kujul esineb see ka vanimas trükitud teisendis a. 1838.

Kuna taku ja pakla tähendused on teineteisele lähedased kui mitte sünonüümid, siis on taku asetus pakla-sõnaga (Ai) puhtjuhuliselt pakla-värsi mõjustusel tekkinud.

Pakla-värss esineb järjekindlalt taku-värsiga koos, kas tavaliselt taku-värsi järel või taku-värsi ees (Pst 3, Trv 5):

A. Pakla paigal seisajale (seisijale) — Trv 5, Pst 1, Pst 3.

B. Pakle parsil kurtajale — Krk 4.

Pakla-värss on üles tähendatud ainult kahest maakonnast: Pä ja Vl. Vanimad teisendid on Halliste ja Paistu kihelkonnast (Hls 4, Pst 1) aastast 1893. — B-redaktsioonis esineb kurtaja pro

seisaja, milline kuju on laenatud (lina)luu-värsist, kus kurtaja sõna esinemine on normaalne. Linaluu-värsi muutused on:

- A. Luu kurun kurtajale — Vlg 1.
- B. Luu kursi kullejele — Hel 2.
- C. Luu loukal istujalle — Jõe 1.
- D. Buud (luud) ahu güttaajale — Muh.

C-redaktsiooni on verbituletis istuja üle võetud tudra-värsist. Verbaalnoomenid kurtaja ja kulleje 'kuulaja'¹⁾ on (lina)luu-värsis paralleelselt esinenud, kus esimene on a. 1889, teine värss 1890. aastal üles kirjutatud.

Juhulistest liulaulu lõppu liidetud ridadest on vareskaera-värss enam arenenud:

- A. Vareskaerad (vareskaara, vares kaerad, varese kaerad, varesekaerad) vahtijalle (vahhtijalle, vahtijale) — Hlj 3, VJg 2, Koe 3—4, Krj 2, Mus, Kär 1, Vän 6, Hls 2, Pal 2.
- Aa. Vareskaelad (varesekaelad) vahtijalle (vahtijal) — HJn 4, Rap 5.
- B. Nälg hein nälja naerijalle — Ksi 2.

V a r e s k a e l a d on juhuline tuletis vareskaertest. Et vareskaer resp. nälghein on taliviljas kasvav kaeraliik, millel pole ühist liulaulus tavalise linaga või linasaadustega (takk, pakal, ebemed, luud), siis on see värss arvatavasti juhtumisi sattunud liulaulusse. Vareskaera-värss esineb liulaulu kirjapanus 1876. a. alates, mil see Wiedemanni poolt on üles tähendatud²⁾.

Üksikuist liulaulu lõppu liidetud värssidest mainitagu (Hlj 3):

Lestad leeme keitijalle!

Leemekeetmiskeelu-värss esineb tudra-värsi järel vareskaera-värsi ees, kuna vareskaera-värsile järgneb samas teisendis (Hlj 3):

Linased püksid liugujalle!

Et „liuguja“ sõna esineb juba värsis: „linad pitkad liugujalle“ sama teisendi alul, siis on laulu lõpul „linaste pükste“ liugujalle ennustis paralleelesindus.

Kõrvuti pakla-värsi B-redaktsiooniga esineb parsil puhkaja pro kurtaja (Kos 1):

Praht saab parsil puhkajalle,

Seemned seki sidujale!

Nähtavasti sisaldab seegi Kose khk. 1891. a. kirjapandud teisend p r a h i j a s e e m n e t e kohta juhulise eri värsi.

¹⁾ See esineb liulaulu algusredaktsiooni B-sarja kordvärsis: „Hõle kubu saab kuulajale!“ (Hää).

²⁾ Wiedemann, AIÄLE, lk. 352—353.

Samuti juhuline on Kihnu saare teisendi lõpp (Khñ 5):

Kassimuñnid lible otsas,
Koerakotid kepi otsas.

Kohati on liulaulu kasustatud vastlapäeva mängulauluna (Iis), kus kaks-kolm mängijat ringi sees seda laulu laulsid. Laulu lõpul lauldi „kuprad, kuprad“ ..., mil puhul tantisiti ringi sees. See Iisakust saadud hiline teade (1926. a.) on üksik ja ka juhuline. Muidu lauldi liulaulu mäest liugu lastes, nagu see laulude puhul teiseisid märgitud (näit. Nrv, Amb 1, Tür 3, HJñ 2, Vig 2, Mus, Tõs 1, Hel 1, Ksi 1, Urv jne.). Sõna k u p r a d esineb ka eri värsina liulaulu lõpul (Pär):

Kuprad kuhja kuningalle.

Kas kuhja kuninga all mõeldi kelgul istujate „lastekuhja“ juhtijat, on selgusetu. Samas teisendis tähendatakse, et liulaulu lauldi kelku (mäkke) vedades.

Eri värssides kujutatakse liulaulus, kuidas pidi vastlasõitja sõites istuma ja ennast hoidma. Kes soovis keni linu, see pidi sõidul istuma keskele:

A. Linad keskel istujalle! — Rap 4.

B. Kes keskel, need kenad linad! — Sim 2.

Eriti Soomes kujutati, et mahakukkuja sai takuseid linu¹⁾. Sama kartus näib olevat meilgi²⁾, milline hoiatus leidub laulus (Tõs 2):

Hoidke vennad ilusaste,	Et ei kukku küllelida,
Tõmmakem kõik tugevaste,	Ega ei lange seljalida!

Kõhuli kukkuja, sabale astuja ja istuja sai (Phl):

Kanäpäd kõholä kokkojälä,
Heinä Hännälä astojälä,
Öläd annan äigä estojälä.

Eelesitatud värssides, kus kujutatakse mitmesuguseid lina- (vilja)-saadusi kelgu eri paigus liuglejale või mitteliuglejale, on ridade omavaheline järjekord ebauhtlane. Arvatav on, et laul, siirdudes kuskilt oma lähtekohalt, on tublisti kannatanud inimeste kõikuva mälu tõttu, mispärast värsiridadest alaliselt üksikud puuduvad. Puuduvate värsside täiteks on asetatud uusi, millede seisukoht laulus ei ole olnud enam nii järjekindel. Seda järjekorra mitmekesisust võime kujutada järgmise kavandi kaudu, kus tudra-värssi tähendab A, odra- A₁, ebeme- B, herne- B₁, lühikese lina C, taku- D, tatra- D₁ pakla- E, luu- F ja vareskaera- (~ nälgi-

¹⁾ Varonen, Vainajainpalv., lk. 251—254.

²⁾ H III 18, 442 (10) < Vigala, 1894.

heina-) värssi G, kuna kordvärssides tähendab lustet a, kena lina b, prahti c, seemet d, lesti e, linaseid pükse f, pepri g, kanepit h, hein i, õlgi j.

Esitatud värsikombinatsioonide järgi jagunevad teisendid:

A: VJg 1, VMr 5, Kuu 3, Jür 1, Rid, Khn 2.

A + B: Sim 1, Koe 3—4.

A + B + D: Kad 4, Kad 7, VMr 2, VMr 4, Tln 1, Kos 2, Vig 2.

A + B + C + D: Kad 1, Plt 3.

A + D: Vai 2, Jõh 1, Amb 1, Rap 5, Ris, Hps, PJg 2, KJn 2.

A + D + B: Hlj 4, Rak 1, Hää.

A + a + D + B: VMr 1.

A + F + D + B: SJn 1.

B + D: Han 3, PJg 1, Pär, Krk 2, Hel 4, SJn 3—4, Ksi 1, Trm 2.

B + D + A: Tõs 1.

B₁ + D + A₁: Krk 3.

B + D + A + b: Rap 3.

B + D + b: Sim 2.

B + A + D: Tõs 3, Trv 6, Plt 4, Trt 3.

B + E: Vln 2, Kan 2.

?C: Har.

F + D + A: Hlj 5.

D: Jõh 2—3, Tür 1, Tür 3, Tln 2, Rap 6, Nis, Kir, Pha 2—3, Khn 1, Khn 5—6, Vän 5, Hls 1, Hls 3—4, Hel 3, Trv 3—4, Vil 1, Kõp, Vi x 1, Ksi 3, Äks, TMr 1, TMr 3, Võn 2, Ran 2, Rõn 1—3, Ote 1—2, Kan 3, As 3.

D + A: Vai 1, Vai 3, Jõh 4, Hlj 1—2, Rak 2, HJn 2, Rap 1, Kse 2, Jäm 2, Jäm 5, PJg 2¹⁾, Tõs 4, Tor 2, Vän 1—4, Vän 7, SJn 5, MMg.

D + B: Nrv, Iis, VNg 1, Kad 6, JJn, Koe 1—2, Ann 1—2, Tür 2, Tür 4, Kuu 1, Kos 4, Rap 2, Lih, Jäm 3, SJn 2, KJn 3, Plt 2, Plt 5, Lai 1—2, Pal 1, Trm 1, Trt 2, Võn 3.

D + B + A: Kad 5, Amb 2, Kuu 2, HJn 1, Var, Han 2, Aud, Trt 4, Võn 1.

D + B + A + G: HJn 4.

D + B + G + A: Ksi 2.

D + B + A + F + c + d: Kos 1.

D₁ + B + C + D: Jõh 6.

D + B + G: Han 4.

D + B + G + A: Rap 4.

D + A + B: VNg 2, Kad 3, HJn 3.

D + A + G: VJg 2, Krj 2, Mus, Kär 1, Vän 6, Hls 2, Pal 2.

D + A + F: Muh.

D + A + e + G + f: Hlj 3.

¹⁾ Sama laulik (Madis Kontson) on need värsid algul laulnud: A + D, teistkordsel kordamisel: D + A järjekorras.

D + A + g: Pha 1.

D + G: Kse 1.

D + F: Hel 2, Vil 2—3, Vln 1.

D + E: Vän 6, Krk 4, Trv 5, Pst 1, Vlg 1.

D + h + i + j: Phl.

E + D: Pst 3.

h: Mär, Pil 1.

Esitatud 38 variatsioonis on kõige paremini lauliku meeles püsinud D-värss, mis esineb juba üksikult 32 teisendis (vaata kavand nr. 4); B-värss aga üksikult üldse ei esine (välja arvatud Ing 1 ja Vad 1, kus B-st on arenenud iserada, nimelt sama verbi juures on muudetud eseme nime „ebe“ (Kad 3, adjektiiviga „matalaiset“ (LIn 1) või ümberpöörduvalt verbi asendis „istujalle“ (LIn 1) pro „tõmbajalle“ (Rap 2). B-värss esineb alati ühenduses A- või D-ga.

Juba Virumaa vanimais Knüpfperi teiseis esineb kaksikesindus A + B + C + D ja A + B + D (Kad 1, Kad 4) ja D + A + B (Kad 3), mis kinnitab, et D-värsi esinemine liulaulus oli läinud sajandi esimesel poolel juba ebakindel. Kuid kõige vanemas 1837. a. trükitud teisendis on värsside järjekord taas A + B + D. Värsside A + B + D järjekorra vanemust ja A- ning D-värsi vahelduse hilispära viitab värsside teisenemisrohkus. Üldise meelepidamis-seaduse järgi ununevad laulu lõpu pool olevad värsid sagedamini kui laulu keskel olevad värsid. Seda tõsi-asja võime siin konstateerida, kus D- (8 eriarendust) ja B-värssidel (9 eriarendust) on palju enam variatsioone kui A-värsil (5 eriarendust).

Peale kolme tähtsama A + B + D-värsi on teiste värsside asend ühtlane. C on asetunud kombinatsioonis B ja D värsi vahele. E-värss esineb alaliselt D-värsiga koos. F-värss on tavaliselt järgnenud D-le (välja arvatud Kos 1, kus see järgneb A-le). G-värss on liidetud (välja arvatud Hlj 3 ja Rap 4) teise, kolmanda või neljanda värsina liulaulus viimaseks.

Eelmise põhjal võime konstrueerida liulaulu normaalkuju järgmiselt:

Lähme liugu laskemaie!

Lina liugu pitka kiudu:

Lina liu laskejalle,

(v. Liugu laugu laskejalle

Linad pitkad liugujalle),

Tutrad tuassa istujalle,

(Pebred rehepeksijalle),

Hebemed eesta vedajalle,

(Lühikesed linad lemmel),

Takud takka tõukajalle,

Pakla paigal seisajalle,

Luu kurun kurtajalle,

Vareskaerad vahtijalle,

(Lestad leeme keitijalle,

Praht saab parsil puhkajalle,

Seemned-seki sidujalle)!

Liulaulu täielisemad teisendid esinevad Põhja-Eestis, kuna Lõuna-Eesti teisendid on rohkem katkendilised ja puudulikud. Põhja-Eesti teiseidest on täielikumad Harju- ja Virumaa kirjanud.

Mõned liulaulusse liidetud värsiread on seotud kindlate kohanimedega, nagu näit. (Jõh 1) teisend:

Linnas liugevad emandad, Taga Narva naised noored!

Eelmise põhjal on Narva-tagusel maa-alal Ingeris liulaskmine noorte naiste harrastus. Nagu kiigelaulus neiu soovib hästi kõrgele kiikuda, nii et teda nähakse kaugetes maakohtades ja linnades, nõnda soovib lihaheite liulaskja sõita oma laulu-ettekujutuses (teisend Vön 2):

Sõida regi Rija poole, Rii vehmre Villandide,
Rii talla Tartu poole, Rii pöörus Pühajärve.

Setu lihaheite-laulude teiseidest esinevad sageli üksikud kohanimed liugumissõidu sihtidenä. Nii näit. (Vas 2):

Livvêlgë' ja lavvêlgë' (Ja) Liigu alla Liiva kõrts'i.

Liiva kõrts on Vastseliina kihelkonnas. Lihaheite-sõidus mainitakse liuhobusest (Lob 16, Pet 3):

Lei iks ta moa Moskêvahe.

Lauliku mõttekujutuse kõrval esineb kohanimesid ka lähemast piirkonnast. Sagedasti mainitakse järgmist kaht külanime (Lob 12):

Viiks meidä sa Verskahe, Lustiks lüümä vii Lobotkahe.
Või teisendis (Lob 10):

Nuu'ks veenü mii Verskahe, Nuu'ks Lobotkahe lää lusti lüümä.

Kohanimed esinevad ka vastupidiselt (Lob 11):

Lobotkahe lääme lusti lüümä, Verskahe lääm veerätämmä!

Sõidu puhul mainitakse (Lob 12):

Anna'ks ruuska sa rohkõmbast... Virgalt saamõ sis Verskahe.

Liusõidu-hobust kujutab laulik (Pet 8):

Iks ol' sôa sõnni, Jarootsi ruun!

Lobotka ja Verska on mõlemad üksteise lähedal asuvaid küli Põhja-Setus.

Ingeri liulaulud, mis käsitlevad peamiselt lihaheite-sõitu hobusega, sisaldavad samuti kohanimesid. Nii näiteks liusõidul (KIn 2):

...Liput linnahan näkyvät,
Harja riuvut Hatsinaan,
Päätoriuvut Pääkorahen.

Kohad, peale Rootsi, Riia ja Moskva, mida on kasustatud lauliku ettekujutuse võrdluseks, kuuluvad kõik Eesti maa-alale.

*

*

*

Saaremaal Jämaja kihelkonnas tuntakse veel erisugust liulaulu, mis ei ole ühenduses eeltoodud lauluga. Jämajas on lihaheitel kalurid mererannas mägede peal hüüdnud (Jäm 1, Jäm 4):

Tursad (aga) tulgu meie (meite) merde,	Mere põhja pörsukene!
Muda (aga) mingi muude mutsu (mutsa).	Uju aga uju halli poissi,
Tule aga tule tursukene,	Hakka meite õnge otsa!

Siis saadud suvel palju turski. Et laulust on üles kirjutatud ainult kaks teisendit, mõlemad on Jämaja kihelkonnast, siis ei selgu siin selle laulu areng ainetiku puudusel. Ka ei ole lähemalt teada, kas seda tursapiüügi kohta käivat liulaulu on lauldud Saaremaa teistes kihelkondades, peale Jämaja. Niipalju on kindel, et see liulaul tursapiüügist on esinenud paralleelselt tavalise liulaulu kõrval, mis ennustab linaõnne (vrd. teisendeid Jäm 1 ja Jäm 4, mis A. Kuldsaar'e poolt on kahel korral saadetud Jämajast).

Oma ja vööra lina.

Oma ja vööra lina võrdluse laul esineb Soomes, Eestis, Vadjas, Setus ja Lutsis.

Kavand nr. 5.

Lä 0	Ha 1	Jä 0	Vi 5	So 90
Sa 0	Pä 12	Vl 20	Ta 14	Va 3
			Vlg 2	Võ 10
				Se 6
				As 3

Eesti, Setu ja Lutsi teisendeid on 73: Hlj 1—2, Kad 7, VMr 1, VMr 7, Kuu 3, Khn 2—3, Khn 6, Tõs 1, Vän 1, Vän 5, Hää, Hls 1, Hls 4, Krk 1, Krk 3—4, Hel 1—3, Trv 1, Trv 3—5, Pst 1, Pst 3—4, Vil 1—2, Vil 3, Vln 1—2, SJn 1—2, SJn 4, KJn 2, Vl x 1, Ksi 1, Trm 1, TMr 1—2, Vön 1—2, Puh 1—2, Ran 2, Rõn 1—2, Ote 2, San 1—2, Kan 1—2, Urv, Krl 1—2, Har, Plv 1, Röp 1—3, Vlg 1—2, Lob 30, Pet 2, Pet 16, Pet 23, Pet 28—29, As 1—2, As 5.

Oma ja vööra lina võrdluse laulu algosa esineb järgmistes redaktsioonides:

A-redaktsioon.

Refrään-algus esineb oma ja vööra lina laulus peamiselt Võrumaal, mis teiseneb järgmiselt:

- A. Liugle laugle — Kan 1.
- Aa. Liuglemi (liugleme) lauglemi (laugleme) — Urv, Krl.
- B. Liugleme laugleme, liugleme, laugleme — Krl.
- Ba. Liuelgeme, lauelgeme lingu, liugu — Vlg 1.
- Bb. Liveldes, laveldes liuge lauge — San 2.
- C. Liuge, lauge re'ekene — As 1—2.

Oma ja võõra lina refrään-algus erineb liulaulu A-redaktsiooni värssidest selle poolest, et siin esinevad värssid on imperatiivikujulised. Kuid samu imperatiivikujulisi refrään-värssse tabame Setumaa täiesti erinevates lihaheite-lauludes:

- A. Livvêlgē' ja lavvêlgē! — Vas 1.
- Aa. Livvõlgõ ja lavvõlgõ! — Lob 4—5.
- B. Livvêlgē iks mie', lavvêlgē! — Pan 3.
- Ba. Livvõlgõ õks mii' lavvõlgõ! — Lob 10.
- C. Livvë-iks lëmma, lavvëlëmma! — Pet 2.

Eeltoodud teisendite järgi on Võrumaa ja Setumaa teisendid omavahel kindlas ühenduses. Kuna suuremas osas selle laulu teisendeis refrään puudub, siis on arvatav, et Võrumaa teisendeid on mõjustanud Setumaa lihaheite-laul.

Oma ja võõra lina laulu algusesse on liidetud veel liulaulu algvärssse. Nii esineb Plv 1 ja Ráp 1 teisendeis liulaulu B-redaktsiooni ja Ráp 2 teisendis liulaulu C-redaktsiooni algvärss.

Refrään-värss oma ja võõra lina laulus esineb ka kahe värssiga, kus liulaulu C-redaktsiooni „lina liugu pitka kiudu“ algvärss on muudetud järgmiselt:

- A. Liuglõmi (liuglemi) lina' (lina) pikä — Urv.
- Aa. Liugleme linad pikaks — Krl.

ja teine värss:

- A. Lauglõmi (lauglemi) kiu' (kiu) laja (laia) — Urv.
- Aa. Linad pikaks, kiud laiaks — Krl.

„Laia kiu“ väljendit liulaulus ei tunta. Arvatavasti on see „pika kiu“ asemele moodustatud.

Kahevärsiline refrään-algus esineb veel (Har) teisendis:

Läks-mii mihe lüügelõma, Lüügelõma, laugelõma!

See värss on juhuline; on ju teada, et nii mehed kui naised lasksid lihaheitel liugu mägedel.

B-redaktsioon.

B-redaktsiooni tunnuseks on „meie“ asesõna, mis on teisenditest kohati kadunud. Üherealised värssid omavad järgnevaid muutusi:

- A. Mede (meie) lina liuu (liu) piku (pikku, pikun) — Trv 1, Trv 5, Pst 1, Pst 4, VI x 1.
- Aa. Linad liuu pikkunessa — SJn 2.
- Ab. Lina liu pikässe — Rõn 2.
- B. Minu lina liniku piku — Võn 2.
- Ba. Mi (mii) lina (lina') linko (lin'ke, linkõ) piu (piu') — Plv 1, Ráp 1—3.

- Bb. Mii üks linad liniges[e]d — Lob 2.
- Bc. Mii lina linkest — Pet 29.
- Bd. Noil üks (iks) lina (lina') linikist — Pet 2¹).
- Be. Meil üks läävä lina' linikest — Pet 28.
- Bf. Läävä' üks sul lina lin'kest — Lob 30.
- Bg. Läävä lina' linkest — Pet 16'.
- Bh. Meie lino saava üks linkest — Pet 23.
- Bi. Lina meile liinikus — TMr 1.
- Bj. Lina pikiliniikus — Vln 2.
- Bk. Lina piki linikis — Kan 2.
- C. Meie (meite) lina linna piku (pikku) — Hls 4, Krk 1, Krk 4, Vil 1.
- Ca. Lina linna pikutsesse (pikutsese) — Hls 1, Hel 3.
- Cb. Linad linna pikkunessa — SJn 2.
- Cc. Lina kasvab linna pikutses — Pst 3.
- D. Mede linad metsa pikused (metsapikused, metsä pitkusöd, pikut-sös) — Khn 2—3, Khn 6, KJn 2.
- E. Meie lina meeste piku (pikku) — Hel 1, Vlg 1.
- Ea. Meil lina miiste piijus — Har.
- F. Meie lina (linad) lõhu niitsis (lõhenitsis) — Urv.
- G. Mede linad leos ligugu — Hää.
- H. Meie lina meelelise — Trv 3—4.
- J. Meile saava sileda lina — TMr 1.

Paralleelselt on esinenud A ja B.

Arvamine, nagu lina kasvaks liu piku, on võrdlemisi laialdane²⁾.

Alljärgnevas redaktsioonis liumäe, liutee, reetee, reejälje ja liulaskmisega linapikkuse võrdlemine põhjeneb samal põhimõttel. Poeetilise ilmega on eriti teisend (Urv), millel on oma iseseisev kordvärss:

- A. Lõhu niitsis kandlekeelis.
- B. Lõhenitsis kandlekeelis.

Lõhu ~ lõhe on võrumurdeline lühivorm sõnast lõuend, kangas, kuna niitsed tähendavad arvatavasti niiti.

Kordvärssidest on kõrtsi aia ja kõrtsi harja võrdlus linakasvu pikkusega liidetud Aa- ja Cc-teisendite juurde Viljandi-maal:

- A. Kõrtsi aia kõrgunessa — SJn 2.
- Aa. Kõrdsi arja kõrgutses — Pst 3.

¹⁾ Vrd. ka kahevärsilist esindust Setus (Pan 1):

Livvõlgē iks linno hüvvi...

Linik iks tahtsē linno hüvvi!

²⁾ Vrd. Lihahede Eestis, Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat VI, lk. 20 jj.

Teine kaherealine kordvärss on liitunud Ca juurde:

- A. Kugur otsa kulda nopsi — Krk 3, Hel 3¹⁾.
- B. Kugur otsa, kui see kuhja — Hls 1.
- C. Kugara kolme arulises — Rõn 2.

ja teine värss:

- A. Seemel sisse siidi nopsi — Krk 3.
- B. Seemel sisse kui sii siidi — Hel 3.
- C. Kiudu pääle, kui see siidi — Hls 1.

Linaseemnest ja kugarast esineb liulauluga kontamineeritud laulus „Imed“ (TMr 2) vastav motiiv²⁾:

...Meri üles künneti,	Kubar pääle kui see kulda,
Lina sisse külveti,	Seeme sisse kui sibula.
Lina kasvi kui see linti,	

Või (Ksi 1): Linna kasvis kui se linti,
 Kiiudu selga kui se siiti,
 Kuppar otsa kui se kulta,
 Lähme linnu kiskumaije!

Linakasvu ja liniku võrdlusele on järgnenud Setus kordvärss:

- A. Mii pagla pallapoolisd — Lob 2.
- Aa. Mie (mie') õks (iks) pakla (pakla') palla poolist (pallapoolist) — Pet 2 a—b (v. 21 ja 29).
- Ab. Mie, pakla palla poolest — Pet 23.
- B. Pakla' läävä palajast — Pet 28.
- Ba. Läävä' pakla palkkast — Lob 30.
- C. Pakla pala poolöst — Pet 29.
- D. Pakla palajast — Pet 16.

ja teine värss:

- A. Tano lina tasatses — Vln 2, Kan 2.
- B. Tanolaingo tazatsit — Pan 1 (v. 8 ja 10).

On eriti huvitav, et viimases kordvärsis VI ja Se teisendi read ühtivad, välja arvatud sõna lina ja lõnga ümberasetus mõlemas värsis.

¹⁾ Vastav värss esineb Läti liulaulus:

„Selta poga galina“, s. o. „kuldne kugar otsa“. Latvju Dainas V, n:o 32232, v. 4.

²⁾ Soome liulaulus esineb linaseemnete kohta käiv värss järgmisel kujul:

Tirin, lirin liinasia,
 Pitkääpäisiä pellavia,
 Sata siement sisään. (EKHä 80.)

C-redaktsioon.

Vastav oma ja võõra lina laulu algusvärss esineb ühenduses ka liulauluga. Kuid lina sitkust, pehmust ja värvi määravad värsid kujutavad oma lina häid omadusi ja kuuluvad seepärast algupäraselt lina võrdluse laulu. Muutused on järgmised:

- A. Linad pikad, luud lahedad (lahedad, lõhetad) — Tln 2, Vil 2—3, Kõp, SJn 1, SJn 4.
- Aa. Linad pitkaks, luud lahesse — Vln 1.
- Ab. Linad pikad, luust lahedad — SJn 2—3.
- Ac. Linad pikkad luust lagedad — Vän 1.
- Ad. Linad pikkad linad lahedad — Hää.

Kolmandas värsijalas on sõna „luust“ vokaali lõppkao tõttu kaotanud. Endine kuju oleks luusta, mille järele aga tuleks neljandasse värsijalga kolmesilbiline sõna. Siin on Aa-s esinev pluurali nominatiivne kuju luud algupärane, kuna järgnevad värsid on moodustatud samal analoogial:

- A. Sika sarve (sikasarve) sikkusesse — Vil 2—3.

Lina värvi sooviti:

- A. Nirgi villa (nirgivilla) valgeessa (valgusesse) — Vil 2—3, Vln 1, SJn 2.

Ja lõpuks lina pehmust võrreldi:

- A. Kassi karva pehmeessa (pehmusesse) — Vln 1, SJn 2.
- B. Kassi saba (kassisaba) pehmusesse — Vil 2—3.

Kuna „saba“-sõna esinedes teises värsijalas on viga, tuleb A-redaktsiooni „karva“-sõnaga pidada algupäraseks.

D-redaktsioon.

D-redaktsiooni värsid kujutavad nagu B-redaktsiooniski lina pikkust, kuid ka lina värvi ja seemnete suurust. Lina pikkust kujutavad värsid, mis koosnevad kahest värsipaarist, on analoogilised B-redaktsiooni A-esindusega. Liu pikkuse asemel võrreldakse siin linakasvu liumäe, liutee, reete, ree-jälje pikkusega ja liulaskmisega.

D-redaktsiooni esimese värsi tähtsamad muutused:

- A. Nõnda (nindap, nenda) pikaks (pikkaks, pikkas) meie lina (linad) — Kuu 3, Vlg 1—2.
- Aa. Nii pikkad meie lina — San 2.
- Ab. Nii pikäs meie lina — Rõn 1, Ote 2, San 1.
- Ac. Nii pikast (pika', pikä) me (mii) lina' — As 1—2, As 5.
- Ad. Meie (meije) lina nõnda (ninda) pikäs (pikkas, piiju) — Hel 2, Puh 1.

- Ae. Mi lina nii pikas — Kan 1.
 B. Nõnda pikad minu linad — Hlj 1, Võn 1.
 Ba. Nii pikaks (pikkaks) minu lina — Vil 3.
 Bb. Nii pikad (nipitkat) linad (linnad) minule (minnule) — VMr 1, VMr 7, Trm 1.
 C. Nõnda pikäs saagu lina — TMr 1.

A-esinduses korvab „meie“-sõna vea kolmandas värsijalas ja on selle poolest B-redaktsioonist algupärasemal astmel.

Teise värsi muutused on:

- A. Kui on liu laskemine — VMr 1.
 Aa. Kui see liu laskemine — VMr 7.
 Ab. Kui se liud laskemaie — Trm 1.
 B. Kui see linu mäekene — Hlj 1, Võn 1¹).
 Ba. Kui om meie liugu mäge — Jür 2.
 Bb. Nii pikka kui liuge mäe — San 2.
 C. Kui see (se) liu teekene — Vil 3, Hlj 2.
 D. Kui sii (si, see, sjoo) riitikene (rii, ree tiikõne, teekene) — Hel 2, San 1, Vlg 1—2, As 1—2.
 Da. Kui sii tiiraakõnõ — As 5.
 E. Kui nii (nee) rii (ree) jällekese — TMr 1, Puh 1, Rõn 1.
 Ea. Nagu rii jällekese — Ote 2.

Liu (< livvu) laskemine on arvatavasti selle värsi algupärane kuju.

Setus on eelesitatud värsipaar arenenud tavalise maslenitsa-laulu liitosana neljavärsilises ühenduses (Pet 2a, v. 13—16, Pet 2b, v. 12—15):

1903.

Nii iks no hüäst mie' lina',
 Kui iks sie rie tiekene,
 Nii iks pikäst mie' lina',
 Kui saa iks sie saani jälekene.

1928.

Nii õks no hüäst mii lina,
 Kui õks sie' tükikene!
 Nii õks pikäst mii lina
 Kui saa õks sii' saani jälekene.

Samad värsid on püsinud kõige uuemais Setu kirjapanudes (Pet 2b). Setu kordvärss on Eestiski tuttav (San 2):

Nii pikäs meie lina,
 Kui si rii tiikõne,

Saksa saani jälekõse!

On huvitav nähtus, et peavärss rii tiikõne ja kordvärss saani jälekõse on kontamineerudes muudetud uuesti peavärsiks: rii jällekese (E—Ea). Puudulikku linavõrdlust kujutavad värsid:

- A. Kes läheb liugu laskemaie — Kad 7.

¹) Vrd A. Kaarna „Eesti luuleilm“, lk. 149 (1931. a.).

Vastav värss on taas ainuke juhtum ja võib-olla linaleotus-laulust võetud; vrd. Hlj 3:

Kes siis tuleb liugumaie!

Järgmised värsid on:

A. Sellel (selle) kasku pikad linad — Kad 7.

?B. Mulle kasugu pikad linad — Tõs 1.

Siia kuulub ka kordvärss:

A. Pikad linad, lahked linad — Kad 7.

Lutsi eestlaste linavõrdlus on ühenduses kanepiga (As 1):

Ke liuel, tool lina',

Me liugli, me lina',

Kea karas, tool kanebi'.

Me kargzi, me kanebi'!

Kui liugleja sai lina ja kargaja kanepi, siis selle kõrval sooviti pikki linu ja kanepit eriti „kodustele“ ja „velüstele“ (As 2):

Venüge velüste lina',

Kazuge kodo kanebi!

D-redaktsiooni järgnevad värsid on palju lihtsamad eelmistest. Lina värvi võrdlusvärsside muutused on:

A. Nõnda valged minu linad — Hlj 1, Vön 1.

Aa. Nii valgeks minu lina — Hlj 2.

Ab. Nii valged linad minule — VMr 7.

Sellele vastab järgmine värss:

A. Kui see lume (h) angekene — Hlj 1, Vön 1.

B. Kui se (see) lumi liu mäela (liumäla) — Hlj 2.

Ba. Kui lumi liuu mäella — VMr 7.

?C. Nõnda valge, kui sii vasdal — Vän 5.

D. Miiste piijus, naiste valges — Har.

E. Pleegi kiudu valgessa — Rön 2.

F. Nirgi villa (nirgivilla) valgeessa (valgusesse) — Koe 2, Vil 2, Vil 4, SJn 2.

Nagu eespool tähendatud, on G-esindus algupäraselt kuulunud C-redaktsiooni. E-värss on esinenud kordvärsina B-redaktsiooni E—Ea-värssidele. F-esindus kuulub juhuliste värsside hulka, kuna vastav teisend (Rön 2) on segaselt kirjutatud ja värsiridade järjekord segi paisatud. Linaseemnete kohta on ainult üks värsipaar (Vön 1):

Nõnda suured lina seemned

Kui need memme koogikesed!

Naise kehaosa esineb võrdlusena analoogiliselt Soome liulauludes, näit.:

Simmossi juuriskoi,

ku ämmän perspuoliskoi!¹⁾

¹⁾ VS 15 ja VS 26.

Mõlemad võrdlused on kummalgi maal iseseisvalt tekkinud ja arenenud.

Eelmainitud neli oma ja võõra lina laulu algusredaktsiooni kujutavad oma lina või linasaadusi. Need laulu algvärsid on tekkinud kõrvuti. A-redaktsioon esineb piiratud Kagu-Eesti alal. Samuti esineb C-redaktsioon Pä, Vl ja Jä piiratud alal. Need kaks esindust oma ja võõra lina laulus moodustavad kitsa-piirilise eriarendus-rühma. B- ja D-redaktsioon on esinenud ülemaaliselt. D-redaktsioonis leidub rohkesti teisendeid Vi-st, kuna B-redaktsioonis ei leidu Vi-st ühtegi kirjapanu. B-esindusest on rohkesti teisendeid Pä ja Vl piirkonnast, kuna samast piirkonnast Pä on ainult 2 küsimusalust värssi ja samuti Vl vähe D-redaktsiooni kirjapanusid. Selle kõrval on alasid näit. Ta, kus mõlemast redaktsioonist leidub näiteid. Et D-redaktsiooni algvärsid kujutavad sisult sama, mida üks osa B-redaktsioonist, siis võib oletada, et primitiivsemast B-esindusest kujunes hiljemini täielikum D-eriarend. Lina värvi ja linaseemne suurust kujutavad värsid on D-redaktsiooni hiljemini juurde liidetud.

*

Võõra lina värsid kujutavad oma ja võõra lina laulu lõpposa. Kuna enesele soovitakse ülejoomulikus suuruses linu, soovitakse võõrastele linu palju vähemais mõõtmeis. Võõraste all mõeldakse küla, valla, tõstre (= teise talu), mõisa, papi ja köstri linade omanikku. Küla lina värsi muutused on:

- A. Küla (külä, kyla, hüla) lina (linad) küünra (küinra, kõindre, küündrä, küündre, küundre, kundre, küünre, kyynrapikused) piku (piu, piú, pikun, pitkusõs, pitkusõd, pikused) — Khn 2—3, Khn 6, Krk 1, Krk 4, Hel 2, Trv 5, Pst 1, Pst 4, Vil 1, KJn 2, Vl x 1, Vön 2, Plv 1, Ráp 1—2, Vlg 2.
- Aa. Külä õks no linad kündri piu'd — Lob 2.
- B. Külä lina küüra pikku — Hls 4.
- C. Lina meile, luu (luud) küläle — TMr 1, TMr 2.
- D. Küläle kolgi-alutse — TMr 1.
- E. Küla linad leos mädagu — Hää.

Normaal-esindus on siin A, kuna B—E on hilisemaid muutusi. Kolgi-alutse (D) lina on võetud eri värsist (Ote 2):

Kodapoolitsale kolk-alutse.

Iseloomustavad on B- ja E-esindused Pä, kus külale soovitakse linaluid või linu, mis leos mädanevad.

Valla lina värsimuutused:

- A. Valla lina (lina', linad) vassa (vaksa, vaaksa) piku (pikku, piku, pikun, pik, piu', piiju, pikused, pitkusõd, pitkusõs, pikused) — Khn 2—3, Khn 6, Krk 4, Hel 2, Trv 5, Pst 1, Pst 4, KJn 2, Vl x 1, Vön 2, Plv 1, Rär 1—3, Vlg 1—2.

Aa. Valla lina vasa piust — Lob 2.

Teise talu lina värsimuutused ¹⁾:

- A. Tõistre (tõstre) lina tõlva piku (pikku, piju) — Krk 1, Krk 5, Hel 1, Trv 3—4, Vlg 1.
B. Tõsel (tõisel) talul tõlva piku — Hel 2, Vlg 2.

Mõisa lina värsimuutused:

- A. Mõisa lina mõtsa piku — Hel 2.
B. Mõisa lina mulla al — Vön 2.

Võrumaal esineb veel papi ja köstri lina värss. Papi lina värsimuutused:

- A. Papi (pappi) lina paiju (paiu) pudsus — Kan 1, Urv.
B. Papi linad (papilinat) pajuvitsus (-st) — Krl 1—2.

P a j u p u d s u nimetus esineb veel ühes sajatuslaulus, nimelt kes lihaheitel ei tule liugu laskma, selle lina läheb (Har):

Paiju-pudsus pakalõis!

Köstri lina värsimuutused:

- A. Köstri (köstre) lina (linad) küüvitsas (küü vitsas, küümitsas, küüvitsust, vitsus) — Kan 1, Urv, Krl 1—2.

Viljandi- ja Tartumaal esineb eri redaktsioon võõra lina laulust, kus üksikutele taludele nende talunimede järgi soovitakse linu. Nii (Hel 1) teisendis:

Rommistlil lina roobi piku.

Rommistle on talunimi Jõgeveste vallas. Samuti teisendis (Puh 1):

Keesile kasugu kena lina,
Kihule kiutse lina,
Lokkule lobeda lina,
Silgile sileda lina,
Tanile tasatse lina,
Karjale kareda lina,

Mäe tarele mäda lina,
Alatarele hallevõetu (halva) lina,
Purkarile pureda lina,
Kihumäele kidijätse lina,
Komorile kolkalutse lina!

¹⁾ Arvatavasti Lutsi eestlastelt on saadud üksik läti keelne oma ja võõra lina võrdluse runo (ERA, Läti 1, 47/8 (4) < Tirza, Baznīckalns):

Nāburgu tēvam gari lini,
mūsu tēvam vēl garāki;
cik no kalna nolaidos,
tik no auss nokodos.

Naabri isale pikki linu,
Meie isale veel pikemaid;
Nii palju kui mäest alla lasksin,
Nii palju hammustasin sea kõrvast.

Keesi, Kihu, Loku, Silgi, Tani, Karja, Mäetare, Alatare, Purkari, Kihumäe ja Komori talud on laulu üleskirjutus-paigast Kavilda vallast, Järvakülast. Samast vallast on teinegi kirjapanu (Puh 2):

Peebul pika pehme lina,	Rekutoomal rebase,
Tiidel tingutse,	Andresel haleda,
Toomal tutsaka,	Kaldijaagul kareda,
Hansul haljakese,	Tumatrel tudikese.

Lauliku vahetegemise järgi sooviti ühele talule meelepärased, teisele halbu linu. Samal eeskujul sooviti linu veel teisendis (Ran 2):

Jaagul saagu jakutse,	Kõrdsil kolka alutsed,
Mäejaagul mädänu,	Kutskal kõige paremba! ¹⁾

Endisel ajal mõõdeti sulaseile ja kodapoolseile palga ette linu nurmel siis, kui need olid pisikesed. Köstri ja papi kõrval on ühes Ta teisendis (Ote 2) vahet tehtud ka peremehe ja sulase-kodapoolse linakasvus:

Peremehele pikä lina,	Kodapoolitsele kolk-alutse!
Sulasele suure lina,	

Eeltoodud oma ja võõra lina laulu teisendite põhjal oleks laulu normaalkuju järgmine:

Mede lina liuu piku	Kassi karva pehmeessa!
(Nõnda pikaks meie lina	Küla lina küünra piku,
Kui on liu laskemine),	Valla lina vaksa piku,
Kugur otsa kulda nopsi,	Tõistre lina tõlva piku,
Seeme(1) sisse siidi nopsi,	Mõisa lina mulla all(a),
(Linad pikad, luust lahedad)!	Papi lina paiju pudsus,
Sika sarve sikkusesse,	Köstri lina küüvitsas!
Nirgi villa valgeessa,	

*

Vadja lihaheite, s. t. „tšihlagovirzi“ laulus võrreldakse küla, valla ja tõistre linakasvu asemel oma, s. o. liuguja või laulja linu magaja ja tukkuja linadega järgmiselt (Va 1—2, Va 7):

Makajā linad matalad,	Voho villā valķetta,
Nukkujalē läpi luized!	Pedrā sōņē sirķetta,
Liukujelē pitšād linat,	J /— /—/ ķerķetta! ²⁾
Laulajelē lahte valķead!	

Käesolevas vadja oma ja võõra lina laulus on ühtekuuluvaid vārse nagu:

Voho villā valķetta,	Nirgi villa vaigeesse,
Pedrā sōņē sirķetta!	Sika sarve sikkusesse!

¹⁾ Vrd. lk. 45—46 liulaulus esinevaid Eska ja Siska talu nimesid.

²⁾ Vrd. Salminen, Valtjalaisten runojen alkuperästä, lk. 48—49 nr. 2: v. 29—35.

Lutsis esineb vadja laulu algvärstile paralleel:

Makajā linad matalad. Magahjal madala'! (As 1).

Sama värss esineb Ingerist kirja pandud liulaulus:

Matalaiset makkaajalle! (LIn 1).

Ühel vadja värsil, mis on liulaulust oma ja võõra lina laulu siirdunud, on Eestis rohkesti vasteid:

Liukujelē pitšät linat! Linad pitkad liugujale!

(vrd. lähemalt liulaulu algvärsside B-redaktsiooni A—Aa-esindust). Sama värss on tuntud Ingeris:

Linat pitkät liukujalle (LIn 1).

*

Soome lihaheite-lauludes leidub oma ja võõra lina võrdluslaulust 90 trükitud teisendit: VS 2, 5, 15, 22—23, 26, 30—31, 33, 35—37, 42, 44, 48, 50, 52, 55, 62, 69, 75; Sat 14, 20; Uus 3, 5; EKHä 3, 5—6, 8, 10—11, 29, 31, 36, 43, 46—47, 52, 54, 56, 59—61, 64, 67, 69, 72—74, 78, 80—81, 83, 87, 90, 96—97, 103, 106, 109—110, 117, 120—122, 127, 133, 135—138, 140—142, 144, 146, 148, 151, 155—157; PHä 7; EK 1, 3; EP 1—2; Varonen, Vainajainpalv. lk. 252; Enäjärvi, Viht. kansanr. lk. 29; Helminen, Vuotuisj. lk. 11; Toivonen, Kal. vuos. 97. Oma linu kujutavad värssid on järgmised:

- A. Meijä liina (-s) sylttä pitki — VS 2, 22—23.
- Aa. Tähän kylä (-h) sylttä pitki (pitkii pellavii) — VS 15, Uus 5.
- Ab. Talolas¹⁾ o sylttä pitki — VS 26.
- Ac. Meijän (meidän) pellava (-t) syltää (syltä) pitkii (pitkiä) — VS 42, 44, 48, 50, 62, 69.
- Ad. Oma (-p) pellava (-s) sylttä (syltti) pitkiks (pitki) — VS 30—31, 33, 75.
- Ae. Meidän taloon pitkiä pellavia — Sat 20.
- B. Huroo! Pitkät pellavat meidän kylään — EKHä 54.
- Ba. Hurra, pitkiä pellavia
Kasvakoon meirän pellossa — EKHä 43.
- Bb. (Ja) Pitkät pellavat meille — EKHä 52, 59, 72a.
- Bc. Pitkiä pellavia N. N: ään — EKHä 103.
- Bd. Pitkiä liinoja,
Pitkiä pellavia tälle puolelle — PHä 7.
- Be. Hui pitkiä pellavaisia,
Isontuvan Anna-Liisalle — EKHä 138.
- Bf. Meille pitkiä (-ii) pellavia (-vaisii, -vaitii) — EKHä 60, 89, 90, 120, 136, 140—142.
- Bg. Meille pitkät pellavat — EKHä 69.

¹⁾ Talola — talunimi Soomes.

- Bh. Meille pitkii hienoi pellavaitii — EKHä 144.
- Bi. Meille hienoja, pitkiä — EKHä 146.
- Bj. Meille pitkiä kästöit' — EKHä 148.
- Bk. Ittelle pitkiä pellavia — EKHä 109.
- C. Meille kun silkinsuonia — EKHä 29.
- D. Meille pellavia, teille tappuroita — EKHä 87.
- E. (Ja) Hyvät pellavat meille — EKHä 46.
- Ea. Meille hyvät pellavat — EKHä 74.
- Eb. (Hurroo) meille hyviä pellavia — EKHä 117, 122.
- Ec. Ittelle hyviä pellavia — EKHä 127.
- F. Meil kaik parhama pellava — VS 36.

Selle kõrval sooviti külale linu:

- A. Kylän pellava (-t) kyynärää pitkii (pitkää) — VS 48, 50.
- B. Kylän (-m) pellava (-t, -k) k... ää pitkii (pitkiks) — VS 30—31, 33, 69, 75.
- Ba. Kylä liina (-k) k... ä pitki — VS 2, 22—23.
- Bb. Muihin kyli k... ä pitki — VS 55.
- C. Toiseen kylään tippuroit, tappuroit (tuppuroita, tappuroita [Hurrooo!]) — EKHä 142, 157.
- Ca. Toissen kylään huonoja — EKHä 121.
- Cb. Tippuroit ja tappuroit tonne kylään — EKHä 81.
- Cc. Tippurat tappurat toiseen kylään — EKHä 54.
- Cd. Tappurat toiseen kylään — Varonen, Vainajainpalv. lk. 252.
- Ce. Toiselle puolelle tervatappuroita! — PHä 7, Varonen, Vainajainpalv. lk. 253.
- Cf. Tippurat tappurat tähän taloon (~ tohon tölliin) — Enäjärvi, Viht. kansanr. lk. 29.
- Cg. Kylän pellavat pippuroita, pappuroita (tappuroita), paljaita päistäreitä — EKHä 3, 7.
- Ch. Toisen kylän uuninpäälle tappurat, tappur[a]t! — Uus 5.
- D. Kylän pellavat tuumaa pitkii — VS 42, 44.
- E. Huroo, pitkiä pellavottia
Ja naapurikyläasille ¹⁾ tappurat — EP 2.

Süllapikkustest omadest linadest ei leidu vasteid eesti teiseis. Küll võiks kõrnutada järgmine (B) värss soome teisediga:

Meil kaik parhama pellava.

Meie lina meelelise.

Võrdle sama laulu alguse B redaktsiooni G-esindust. Samuti Setu oma ja võõra lina võrdluslaulus tabame analoogilise värsi (Pet 2):

Nii iks no hüäst mie' lina'!

Teises ülalesitatud värsis on A-esindus täpsalt sama kui Eestiski:

Kylän pellava kyynärää pitkii.

Küla lina küünra piku.

¹⁾ Lausuti küla nimi.

C-esindus samas värsis on laenatud arvatavasti teise talu linavärsist; vrd.:

- A. Naapurin pellavat tuumaa pitkiä! — VS 62.
- B. Jokikaustal¹⁾ tuuman pitki — VS 26.
- C. Jokikaustal¹⁾ virsta pitki — VS 26 (vastulaulus).

Teise talu linu võrreldakse Eestis tuntud „tõlva“ asemel Soomes peale „tuumaa“ (arvamise) veel tuhaga:

Toisien taluon tuhkaa! — Helminen, Vuotuisj. lk. 11.

Juhul, kui enesel olid halvad linad, sooviti teistele veel halvemaid:

- A. Meille hyvää koivuntuhkaa,
Toiseen taloon poroo — EKHä 31.
- B. Meilän piisiin hyvää tuhkaa,
Toisten piisiin sanna soroo — EKHä 135.

Üldiselt sooviti teisele talule resp. naabrile või muile liugu lastes halbu linu:

- A. Toiseen taloon tuppuroi, tappuroi (~ tuppuroita, tappuroita, ~tuppurat, tappurat) [huroo!] — EKHä 96, 109, 122, 133.
- Aa. Tippurat (tuppurat) tappurat toiseen taloon — EKHä 28, 31, 46, 155a.
- Ab. Toisen talon pellavat,
Kun (kon) tappurii — EKHä 9, 10.
- Ac. P... aruhot toiseen taloon — EKHä 59.
- B. Tuppuroit (-ra), tappuroit (-ra) naapuriin (-rille) — EKHä 83, EK 1.
- Ba. Tippurat tappurat naapurin väelle — EKHä 155.
- Bb. Niput naput naapuriin — EKHä 156.
- Bc. Tuppuroita tappuroita N. N:ään — EKHä 103.
- C. Muille tuppuroit (tippuroi) tappuroit — EKHä 138, 141.
- Ca. Tuppuroit tappuroit,
Muiten mijien nurkkaan — EKHä 151.
- D. Teirän pellavat
Kon loukunrämmenii — EKHä 4, 5.
- Da. Tippurat tappurat teille — EKHä 52, 67.
- Db. Hurroo teille tuppurat tappurat — EKHä 110.
- E. Tuppuroita, tappuroita
tän talon pellalla kasvagoon — Sat 14.
- Ea. Teidän taloon tippuroita — Sat 20.

Ametmeestest nimetatakse soome teisendeis seppa:

Sepällen hiilet! — Helminen, Vuotuisj. lk. 11.

Kirikumõisale, nagu Eestis papile ja mõisale, sooviti halbu linu:

- Pappilan paska! — VS 36.
- Pappilah tuppurat tappurat — EKHä 141.

¹⁾ Jokikausta — talunimi Soomes.

Nagu Eestis, nii ka Soomes mainitakse mõnedes teisendites talusid, milledele soovitakse häid või halbu linu:

- Pitkii liinoi Lahrel (omaan taloon) — Enäjärvi lk. 29.
 Hussooo huonot,
 Laihat Laaksol,
 Tupilan tuuri (turhat) — VS 35, 36.
- A. Risahäntä Rilvalaan,
 Vellikuppi Kemmolaan,
 Huistuppi Huittulaan,
 Nurkkavyrrä Nuuralaan — EKHä 36.
- B. Tippurat tappurat Kouvalaan¹⁾ — EKHä 47.
- C. Tippurat, tappurat Taappolaan,
 Kierräheinät (kierreheinät)²⁾ Kerkkolaan — EKHä 56, (59),
 61, 74.
- Ca. Hurroo! tippurat, tappurat Taappolaan,
 Kieräheinät Kiipulaan
 ja hyvät pellavat Hyvikkälään — EKHä 64.
- Cb. Tippurat tappurat Tuokkolaan,
 Kuivat kuitut Kuumolaan,
 Meille parhat pellavat — Uus 1.
- D. Nurkantakuset Nuolialaan,
 Kukonkannukset Kuumalaan,
 Pitkät pellavat Turenkiin — EKHä 59.
- E. Tippurat tappurat taipaleelle — EKHä 73.
- F. Tippuris (tippurat), tappuris (tappurat) Tampereelle — EKHä
 72a, 78.
- G. Pitkiä pellavia Toivaalaan,
 Tuppuroit, tuppuroit Juttilaan — EKHä 97.
- H. Huroo, Hyvämmäkeen hyviä pellavia,
 Alvettulaan tuppurat tappurat — EKHä 106.
- I. Tuppuroi tuppuroi Aleskylään,
 Ylöskylään pitkii pellavaisii — EKHä 137.
- J. Mammalle pitkiä pellavia,
 Pyttyläisille³⁾ tuppuran tuppuroi,
 Aholaisille³⁾ ikkunan tukkihii — Uus 3.
- K. Meil pitkii pellavii,
 Hiivalaisil tuppuroi, tuppuroi,
 Saunan ikkunan tukkeita — EK 3.
- L. Kärnäläisille pellavia,
 Porvosille tuppuroita — EP 1.

Husso ja Tupila on külanimed Paimiost. Samuti (vrd. eel-
 esitatut) on paiganimesid Talola ja Jokikausta. Talunimede

¹⁾ Teisendil on märkus: Kouvala on naabriküla.

²⁾ Üks umbrohi lina hulgas.

³⁾ Naabriküla nimed.

esinemine oma ja võõra lina soome-eesti teisendeis võib olla tekkinud kummalgi maal eraldi, kuigi teisendite puudusel ei saa seda otsustada. Paralleelse esinemise poolt on asjaolu, et üksikutele taludele soovitavad lina on erisugused; Eesti: roobi piku, kiutse, sileda, tasatse, kõige paremba ja kena ning lobeda, kareda, mäda, hallevõetu, pudedu, kidijätse, jakutse ja kolka-alutse; Soomes: sülla-, arvamis-, versta-piku või viletsad, lahjad, umbrohused, tudrased ja asjatud.

Soome teisendeis võrreldakse oma ja võõra lina laulus ka oma ja võõra naereid:

A. Oma juurika niinko nurkanpäitä! — VS 37.

B. Meirän nauriit kon nurkan päit — VS 52.

Külale aga:

A. Kylä juurikat kun pulkan päitä! — VS 37.

B. Kylän nauriit kon kirpun päit! — VS 52.

Kuna tavaliselt lina villpeadele (= peistara) soovitakse kadu:

Kaik peistara saunan penki al! — VS 5, 15.

hüüti siis, kui sooviti kellelegi paha, näiteks:

Kaik päistäreet naapurille! — Toivonen, Kal. vuos. III 97.

või

Suutarin äitil kaikk päistärät!

s. o. kingsepa emal kõik villpead. Nendele Soome teisendeile vasteid ei leidu, kuigi värsid sisult peaksid kuuluma oma ja võõra lina laulu.

Toodud teisendite põhjal selgub, et soomlastel, eestlastel ja vadjalastel on olnud ühine oma ja võõra lina laul.

*

Hoopis iselaadsed on liivlaste vastlalaaulud, kus mäest liugumise asemel kõneldakse lambavillade pügamisest. Mõned dr. O. Looritsa kaudu hangitud näited osutavad seda:

L 119: Strop strop min uonõpuogad,

Strop strop tikapuogad: ¹⁾

kui ma iž ²⁾ stropiñt'ub ³⁾

il' tara tarad bārbaniezõ.

¹⁾ Lamba talled.

²⁾ Ise.

³⁾ Villu lõikan.

- Kr 20: Singi pringi vastalova ē vastalova,
siññist punnist vastalovad ē vastalovad.
- Kr 69: Strop strop uonõpuoga
Strop strop jōsō (~ tika)
pietõ spruogõn vilaks¹⁾
kupla²⁾ (~ pitka) tabarõks.
- Kr 152: Pitka tabar spruogõn lāmbaz
pitka tabar jōsō
trip strop jōsō
trip strop uonõpuoga.

Siin toodud liivlaste vastlatalaulud Lūž'i ja Koštrõg'i külast moodustavad täiesti iseseisva tüübi lambavillade niitmisest. Pealejõulune lammaste niitmine toimus Eestiski vastlapäeval, millega ühenduses olid eri tembud, nagu näit. mustas kuues niitmisel said lamba villad mustad ja pehmed, kuna lambad ei õndunud³⁾. Eestist vaslatalaulu kirjapanusid lamba niitmisest ei ole saadud.

¹⁾ Villadeks.

²⁾ Ümmargused.

³⁾ Vt. E. R. M. aastar. VI, lk. 16.

Paela punumine ja kudumine.

Lina väljatöötamisest on liulaulu jätkudes üksikuid katkeid.

Kavand nr. 6.

Lä 0	Ha 2	Jä 0	Vi 0		
Sa 2	Pä 3	Vi 0	Ta 1		
			Vlg 0	Se 0	
				Lat 5	

Neist teiseendeist leidub kaheksa kirjapanu: Tln 2, Rap 2, Krj 2, Pha 1, Aud, Vän 5—6, Pal 2.

Nagu kommetest selgub, oli lihaheitel kiire paelapunumine, mis kujunes mitmel pool võistluseks töötajate vahel. See tuli arvamisest, et just lihaheite-päeval punutud pael eriti kaua vastu pidas. Mõni nobe paelapunuja olevat sel õhtul 7 paari paelu valmis pununud. Vanaema laulnud siis nurgast (Rap 2):

Neiu näpud nobedamad

Peened niiti keerutavad!

Viisupaelu tuli kiiresti punuda, mida kujutab järgmine lauluteisend (Pal 2, vrd. Vän 6):

Laske lapsed libedaste

Vastla Mart läab parsile,

Näpud käija (käja) nobedasti,

Jätab paelad poolikule!

Vastla Mardi asemel esineb Saaremaal „Pastla Mari“ (Krj 2):

Pastla Mari läheb parsile,
Heidab paelad õrsile,

Põlle põiketi põhu päele,
Sini kõrdi seinääre.

Linade ketramist kujutab järgmine teisend (Tln 2):

Linad pikad, luud lahedad! Takud pahad tongutada!
Linad head kedrada,

Kangast tuli lihaheitel hoolega kududa (Pha 1):

Tallan mina katki tallelavad — eh-ee,
Vean katki vändi rauad — eh-ee,
Sõtkun katki sõtke lauad — eh-ee!

Kangast kooti rahvalaulu kujutust mööda lihaheitel määratusti (Aud):

Meie teeme pikkad kangad: Kummed telled, nelläd niied,
Sada küünart kangas pikk, Kaheksamad kammelaadid.
Kümme küünart kangas lai,

Kootud riidest pidi küllaldaselt kõigile piisama (Vän 5):

Et saaks sagsal särkisida, Peiul padja pöörisida!
Ämmal alus-palakida,

Ühist kindlaskujunenud kangakudumis-laulu ei leidu, samuti kui ei ole paelapunumis-laulust enam kui 2—3 kirjapanu. Lihahetelaulu jätkuks on punumis- ja kudumismotiivid spontaanselt tekkinud, kontamineerudes liulaulu ja oma ning võõra lina laulu teisendiga.

Punumismotiiv esineb ka Läti liulaulus järgmisel kujul (Latvju Dainas V n:o 32217¹⁾):

Metenam wihfes pinu,	Lihahetitele punun wiisku,
Metenam auklas wiju;	Lihahetitele õmblen särki;
Lai leeldeena wafajās	Las lihawõte
Bafajām kahjinām.	Palja jalu paterdada.

Nii Läti kui Eesti liulaulus esinevad ühiste sõnadena särke ja wiisk. Kuna Eestis kujutakse veel lihaheitel saksa sargile riidet (Aud, Vän 5), õmmeldakse Läti laulus juba särki ennast. Samuti esineb paelapunumis-motiivis erinevus. Eestis punutakse lihaheitel pastlapaela (Krj 2, Pal 2), Lätis pastelt resp. wiisku ennast. Läti ja Eesti punumis-laulu ühtekuuluvus näib tõenäolisena, sest laulus esineb kaks väikese erinevusega ühtivat motiivi.

¹⁾ Matijs Aronu, „Muju tautas dfeejmas“. Rīgā, 1888. Vrd. veel Latvju Dainas n:o 720 ja 1545. Samuti: Treulands-Brihwjemneeks, Sbornik antrop. i etnograf. statej. 1873. Narodnõja pesni I.

Linaleotus.

Kes lihaheitel liuguma ei tulnud, selle osaks sai, nagu märdi- ja kadripäeval annete või märdi- resp. kadriosa mitteandjal, sajatus. On huvitav, et sajatuse osaliseks sai ka jaanipäeval kiigele mitte tuli- ja. Üldiselt on sajatuslaulu esinemine tavaline peale tähtpäevaliste laulude veel pulma- ja kiigelaules. Laulus „Tütar mehele“ on sajatuslaul mitmelt värsilt sama, mis liulaulu sajatuslaul, nagu see selgub alljärgnevas võrdluses.

Kavand nr. 7.

Lä 1	Ha 2	Jä 1	Vi 11	Va 3
Sa 1	Pä 2	Vi 5	Ta 5	
		Vlg 0	Võ 1	

Linaleotuslaulust on 32 teisendit: Jõh 1—2, Jõh 4, VNg 1—2, Hlj 1—5, Kad 7, Koe 1, Kuu 1, Kuu 3, Han 3, Jäm 3 (< KJn 1), Hää, Hls 4, Vil 1, SJn 1—3, KJn 1, Ksi 1, TMr 2, Vön 1, Vön 4, Ran 2, Har, Va 1, Va 7, Va 9. Linaleotuslaulu tuntakse nii Eestis kui Vadjas.

Linaleotuslaulu algusvärsid on samad kui sajatuslaulul:

- A. Kes ei tule liugumaie — Jõh 1—2, Jõh 4, VNg 1—2, Hlj 1, Hlj 3—4.
- Aa. Kiä ei tule lüügelöma,
Lüügelöma, laugelöma — Har.
- B. Kes (kesi) ei tule liugu (liugu, lingu) laskma — Hlj 5, Kad 7, Han 3, Jäm 3, Hls 4, Vil 1, SJn 1, KJn 1, TMr 2, Vön 4.
- Ba. Kes ei (ep) tule liugu (liugu) laskemaie — Hlj 2, Koe 1.
- C. Ken ei tule (tulle) liugu (liiu) määle (mäele) — Kuu 3, Ksi 1.
- D. Kes ei tule vastla liule — Kuu 1.
- E. Kis ei lähä liuu mäele — SJn 2.
- F. Kes ei ole liugu laskmas — SJn 3.
- G. Kes ei viitsi liugu lasta — Vön 1.

Neljast esinevast verbist kõik peale viitsi omavad teise värsijala tõusus lühikese silbi.

Kordvärsina esineb A-esinduses veel eri rida:

Liugumaie laugumaie (laugemaie) — Jõh 1, Jõh 4.

Ka B-esinduses on kordvärss (TMr 2):

Liugu laskma, laugu laskma.

Järgmise värsi muutused on:

A. Selle linad liguje (liguie) jäägu (jäegu) — Jõh 1, Hlj 2, Han 3.

Aa. Sell (selle) linad liguje jäävad — Hlj 1, Hlj 3—4.

Ab. Selle linad likku jäägu — VNg 1, Kad 7.

Ac. Selle linad likku jäävad — Võn 1.

B. Selle linad vedeje jäägu — VNg 2.

Ba. Selle linad vesi veegu,
Vesi veegu, vesi söögu — Jõh 2.

C. Selle lina mädanegu — Jõh 4.

Ca. Sel linad liguje määngü — Jõe 1.

Cb. Linad neil likku mädanegu — Hls 4, Vil 1.

Cc. Linad likku mädanegu — SJn 1—3.

D. Selle linad läpatagu (läpätägu) — Jäm 3, KJn 1.

E. Sel lõpku lina liivikul — Võn 4.

F. Tuul lina lemmikeis — Har.

C-värssides esineb mädanema-verb ka oma ja võõra lina laulus; vrd. näit.:

Küla linad leos mädagu — Hää.

või üksikutele taludele soovitava lina tunnusena:

Mäejaagul mädänu — Ran 2.

Cb omab järgmist kordvärssi:

Heinad kuhja kopitagu — Hls 4, Vil 1.

Liulaulu kommetes ei leidu ennustusi heina kohta; sellest võib arvata, et heina kopitamise kujutus sajatuslaulus on juhuline.

D-esindusse on liidetud kaherealine järgmine kordvärss:

Rukid lustisse (lustesse) ludigu,

Kaerad mingu (mängu) mättä'asse (mätaesse) — Jäm 3, KJn 1.

Samu motiive leidub üksikutes liulaulu teisendite värsmuutustes, nagu pakla-, linaluu- ja vareskaera-värsis.

Ja otra niinkun noita kuusen käpyjä — PHä 7.
 Ohria kun urpuja,
 kauroja kun varpuja — EKHä 135, vrd. EKHä 167.

*

Linaleotuslaulu lõppvärssides kujutatakse lina hallitamist, seenetamist ja kolletamist:

- A. Aia (aja) ääre allitagu (hallitagu) — Jõh 2, Jõh 4, VNg 2, Hlj 2.
- Aa. Aia ääre (eare) hallitama (allitama) — VNg 1, Ksi 1.
- Ab. Aia (aija, aja) ääre (äärde) hallitavad (alletavad, allitavad) — Hlj 1, Hlj 3—4, Võn 1.
- Ac. Aia ääre allendagu — Kuu 3.
- B. A'a (aia) alla hallitagu (allitagu) — Kad 7, Han 3.
- C. Ahju pääle (peale) alletagu (hallitama) — Hlj 5, Kuu 1.
- Ca. Ahju ette allitama — Koe 1.
- D. Kaane alla hallitagu — SJn 1.
- E. Alla pakku hallitagu — Hää.
- Ea. Alla palgi hallitagu — SJn 3.
- F. Talu alla tahmatagu — SJn 2.

C-esindusele järgneb kordvärss (Hlj 5):

Toa taha tohletama.

Ea-esindusele on järgnenud kordvärss (SJn 3):

Peale palgi päevaragu!

Päevaragu r pro t on üleskirjutusviga. Üldine on hallitama-verbi esinemine, mis hiljemini on arvatavasti asendatud tahmatama- ja juhusliku allendama-verbiga. Aia ääre ja sellest arenenud talu alla linade hallitamiskoha kõrval esineb hilismuutustena alla või peale palgi, resp. paku, kaane või a'a, kuna ahju pääle või ette hallitamisega sajatatakse mitteliuglejat ennast.

- A. Seina (seena, seinä) ääre (jääre) sienetagu (seenetagu, seenetägu, sienetägu, sienitägu) — Jõh 2, Jõh 4, VNg 2, Hlj 2, Kad 7, Kuu 1, Kuu 3, Han 3, SJn 2.
- Aa. Seina ääre (äärde, eare) seenetama (seinitama) — VNg 1, Kuu 1, Kuu 3, Han 3, SJn 2.
- Ab. Seina ääre (äärde) seenetavad (siänetavad) — Hlj 1, Hlj 3—4, Võn 1.

Kolmandana järgneb värss:

- A. Koppeli (koppeliie, kopelie) kolletavad — Hlj 1, Hlj 3¹).
- Aa. Kopli pääle kolletavad — Võn 1.
- B. Koera sitta kolletagu — Hlj 2.
- C. Se kodo kalletagu — Kuu 1.
- D. Saagu koju (koo) kolletama — Hlj 5, Koe 1.

¹) Vrd. trükitud teisendit: A. Kaarna, El, lk. 149.

Da. Jäägo koddo koppitama — Ksi 1.

E. Kas õuue kolletagu — Han 3.

Koppel (A—Aa) ja õu (E) on lina kolletamispaigana tavaline, kuna teised on juhulisemaid moodustisi. Järva (Koe 1) ja Harju (Kuu 1) kahes teisendis kujutatakse linaleotuslaulu värssidega mitteliugujat ennast järgmiselt ¹⁾:

...Kes ep tule liugu laskemaie:	Kes ei tule vastla liule:
Saagu koju kolletama,	Se kodo kolletagu,
Ahju ette allitama,	Ahju pääle alletagu,
Seina äärde seenetama! — Koe 1.	Seina ääre seenetägü — Kuu 1.

Tartumaa samasuguses moodustises esineb veel muidki mitteliugujat mõnitavaid värssse (TMr 2):

Kes ei tule liugu laskma,	Velle villu tegema,
Liugu laskma, laugu laskma,	Taadi takku tokutama,
Jäägu kodu kopitama,	Kõttu saistku kõllakuli,
Lava alla allitama,	Makku saistku marakuli.

Eelmiste (Koe 1, Kuu 1) värsside analoogial on tekkinud ühes Virumaa teisendis (Hlj 3) vastupidine kujutus liugujast:

Kes siis tuleb liugumaie:	Seina ääres seisatavad,
Sell linad lius ilusad,	Kopelies kollendavad!
Aia ääres aljendavad,	

Üksiku kirjapanu järgi ei selgu, kas need värssid on algupäraselt kuulunud linaleotuslaulu. Vadja linaleotuslaulus vastavaid värssse ei leidu (Va 1, Va 7 ja Va 9):

Tšen ep tule liikumä,	Koirassēzed korimatta.
Sen linat likōjāko (likojako)	(Tudrat tuleē, rohod peltoo,
Kanel'jas katkomatta,	Linad likoo.)

Vadja linaleotuslaul on rohkesti lihtsustunud, kuid värssidelt sama kui Eestis.

Linaleotuslaulu üksikud piirded on sarnased tütre mehelepaneku lauluga:

Jäegu tema koju kolletama,
Seina eare seenutama,
Ahju ette alletama ²⁾.

Teises teisendis Urvaste kihelkonnast leidub sama motiiv, kus kolletama asemel esineb kopitama:

Imäkene, nennekene,	Jäägu ^k kodu kopitama,
Pang ^t tytär mehele!	Aia alla hallitama,
Kui ei pang', ei palukil!	Saina veerde seenetämä ³⁾ .

¹⁾ Vt. samuti Hlj 5.

²⁾ EÜS IV, 1408 (122) < Muhu.

³⁾ ERA II 2, 125 (1) < Urvaste.

Aia alla kõrval esineb kohati nagu liulauluski ahju
taha:

Jäägu koju kopitama,
Ahju taha hallitama!

Jäägu koju kotti varnaks,
Vana taadi vatti varnaks! ¹⁾

Kolletama ja kopitama kõrval esineb „Tütar mehele“ laulus
veel k o p e r d a m a -verb:

Jäegu koju koperdama,
Ahju taha hallitama,
Toa taha tuigerdama,
Aida ette aigutama,
Keldre ete kerpa söötma ²⁾).

On tähelepanu vääriv, et samad värsid esinevad ka kiige-
laulus:

Kes see ei taha kiigele tulla:
Jäägu kodu kolletama,

Aia taha alletama,
Seina äärde seenetama ³⁾).

Kus on nende värsside algupärane paik ja missugustesse
lauludesse nad laenuna on toodud, seda võib määrata alles
kõikide tüübiteisendite omavaheline võrdlus.

¹⁾ H II 65, 153 (20) < Muhu.

²⁾ H II 58, 55 (5) < Jüri.

³⁾ EÜS II 504 (9) < Kuusalu.

Liuhobune.

Liugu sõitmine hobusega mööda lumivälja on kelguga mäeliugumisest hilisem nähtus (vrd. Varonen, Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla, lk. 251). Hobusega sõitmine lihaheitel on Eestis paralleelselt tuntud vanema liulaskmise kõrval (vrd. kaart nr. 4). Hobusega sõites lauldi samuti kui mäest liueldes. Kes sõites ei laulnud, seda sajatati (IPIn 10):

Ken ei laula laskiaissa,
Lihakeitol heläjä,

Sil poika tehtänee,
Paturiks pantanee.

Setus, Vadjas ja Ingeris leidub rohkesti hobusega sõidu puhul lauldud lihaheite-laule (vrd. kavand nr. 8), mille keskseks teemaks on olnud hobune, kuna sellisest sõidust oodatavat lina kasvu ainult mõnes üksikus teisendis mainitakse.

Kavand nr. 8.

LIn 1	KIn 11	IPIn 15	Va 7
Sa 1	VI 2	Lob 13	Pet 6
		Pan 1	Jrb 0

Liuhobuse kohta käivaid teisendeid on 57: Jäm 3 (< KJn 1), Kõp, KJn 1, Lob 7, Lob 12—18, Lob 24—26, Lob 27—28, Pet 3, Pet 9, Pet 17—18, Pet 26—27, Pan 7, Va 1—2, Va 4—5, Va 9, Va 12—13, LIn 3, KIn 1, KIn 3—4, KIn 6—7, KIn 9—14, IPIn 1—10, IPIn 12—16.

Kahe liulaulu-teisendi järgi Sa ja VI maalt oli Eestis liuhobune laukotsaga linalakk:

A. Mihuke liuu (linu) hobune? —

Linalakka (lina laka) laukuotsa — Jäm 3, KJn 1.

Sama kujutelm laukotsaga liuhobusest esineb Ingeri liulauludes (KIn 11 ja KIn 14):

Teältä löytää (tiält hiää suap) hyvän hevosen,
Herasilmän laukkiotsan.

Laukotsaga hobuse kõrval mainitakse Ingeris kohati lihtsalt lauk (KIn 4):

Ohjaile oro hyvästi, Lase laukki laatusast'.

Laukotsaga liuhobune oli musta lihiga (IPIn 6):

Lase, laukki, loatusaste, Mukaisaste, musta harja!

Üldse mainitakse Ingeri liulaulus liuhobust musta ruunana (IPIn 1, IPIn 4, IPIn 7):

Juokse, juokse, musta ruuna,
Kolkuta (hölkkytä) kova kapio!

Ka Kesk-Ingeris oli liuhobuseks ruun (KIn 7):

Tiäll' on puura, tiäll' on ruuna, Tiäll' on suuri sukkajalka!

Lihaheite mustal ruunal olid pikad kõrvad ja pikk saba (KIn 13):

Antaa huolii mein hevosen Hevosell' on suuret korvat,
Murehtia mustan ruunan; Suuret korvat, pitkä häntä.

Fantaasiarikas liuhobuse kujutus esineb Setu „lihahiite“-lauludes (Lob 7, Lob 24, Lob 27—28, Pan 7, Pet 3, Pet 17, Pet 26):

Vel'to iks no varza val'mistēl'i,	[Vellō ōks kui vitsa helõtõlli,
Miä olē-ēi' iä ieh olnu',	Uha harro oiutõlli:
Kuu päivä kohki käunu',	Tii ōks triksõ, palo praksõ].
Sada päiyä sadulah...	Suoh kũik mättä' mārızivä'
Kui iks ta piezü minemä,	[Suuh tõrgõ' tõrvas kannu',
Lei iks ta liiva liinazihe,	Kõik ōks mi' rampõ' rabisi',
Lei iks ta moa Moskõvahe,	Kõik kivi' kerkähtüvä'],
Püzü-üs upin otsa pääl,	Suurē ruuna sõidakist,
Linaseeme lehe pääl,	Paadi jala pandmizest.

Hiljemini on S. Sommeri käsikirjade-kogusse Petserisse liuhobusest saadetud mitu kirjapanu, mis eelmisest palju ei erine. Võrreldagu näiteks laulikneiu palvet (Lob 15, Lob 25, Pet 17):

Küläks vellō jo virvekäne,	Panõks hopõn sa saani ette,
Uma'ks vellō jo virvekäne!	Panõ'ks virka sa vehmerelle!
	[Panni targa taosilõ ¹⁾].

¹⁾ Pet 18, Pet 26.

Sellele vastasid poisid (Lob 12—13, Lob 16—18, Lob 24, Lob 28, Pet 17, Pet 26—27, Pan 7):

Omma iih meil hää hobõsõ,	Tuha[t] tolmu lüüjad ¹⁾ .]
Omma virga meil vehmerilla;	Püsüs täl uhak otsa pääl,
Olõi iäl nä iih olun,	Kaara terä kaala pääl,
Olõi kuul nä kohki jo käünü.	Linaseeme lihi pääl.
[Pääle istõ hot sada naist,	

Liuhobuse sõitu kujutatakse (Lob 7, Lob 17, Lob 27—28):

Arä'ks ta piisõ minemähe,	Liiva liina põrotõlli.
Padi jalga pandõmahe.	Leivä sis tuld tuima ravva,
Leie tä mua Moskõvahe,	Külmä kivi kibõnet.

Sama sõitu kujutavad hiljemini kirjapandud värsid (Pet 9):

OLT' iks tä siibanõ hoppõn,	Ja rootsi ruun.
Linaleht iks lindaje. —	Külmä lei iks kikk kivi' kibõnit,
Om iks tä sõa sõnn,	Lei iks tuld tuima' ravva'!

Setu ja Vadja liulaulu sõidumotiives on teatav ühendus, näit. värsid (Pet 9 ja Va 4):

Setu:	Vadja:
Lät'se tä iks mäk'k'e mässäteh,	Mäet vie mängetes,
Kalla puuldõ karatõh.	Orgot vei uogates.

Ingeris pidi liuhobune sõitma (KIn 1, KIn 3—4, KIn 10, KIn 12, IPIIn 1, IPIIn 6):

Juoksopi tämä oronen,	(KIn 3): Sekä vitsan virkamatta,
Karkajaapi kaararuuna (kaarja-)	(KIn 10): Ohjas puolta oikomat[t]a.
Ilman ruoskan roimimatta,	
Nahkasiiman (nahkaroisen) nauski-	
matta.	

Jooksumaad kujutati laulus (KIn 6):

J(u)oksopa tämä oroinen	Läpi kaupunkin kaheksan.
Läpi linnan vi(i)en kuuven,	

Liuhobuse jooksu-aega kujutati (IPIIn 2):

Juoksoo sutkin suorasteen,	Kohasteen kolme yötä.
----------------------------	-----------------------

Jooksu-aeg on mõnikord piiramata (IPIIn 4—6, IPIIn 12, IPIIn 16) ²⁾:

Juoksoo miehen mieltä myöte!

¹⁾ resp.:

Jääs regi kivi külge,	Hot meida sada saije,
Jääs saani saisõmahe,	Sada saije, tuha[t] tulli! — Pet 26.

²⁾ Vrd. ka liuhobuse eelistamist muist hobustest ja tema kiitmist (IPIIn 7).

Kuidas säärast hobust toideti, kes vahetpidamata jooksis kakskümmend neli tundi või kolm ööd, seda kujutavad setu liulaulu värsid (Lob 14, Lob 24, Lob 27, Pet 26—27) :

Vele üks kõnõ noorõkõnõ
[Läpes söödä tä maada,
Läpes pitä pikkä unda,
Kõõ tä hoiji hobõsita,
Kallist kaara süüjitä].

Üül üks kanni ütsä' roka',
Pääväl üks kanni katsa' kaara'
[Kaara' vei tä üks ette kahridu',
Pura' ette puhridu'].

Vastlasõidu-hobuse toitmist ja hoidmist kirjeldatakse Viljandimaalgi järgmiselt (Kõp) :

Sõida sõida hobune,
Vallule, vallule! ¹⁾
Ei ma sunni suure tööle,
Ega pane palgi ette!
Ruhimest ²⁾ ma joodan roka,

Vallule, vallule!
Läbi pilu pistan heinad,
Vallule, vallule!
Läbi lae lasen kaerad,
Vallule, vallule!

Ingeris toideti liuhobust pestud heina, leiva või kaertega (KIn 4, KIn 6, IPIn 1, IPIn 3, IPIn 8—9) :

Syötett' on tämä oroine

Pesšyin leivin (heinin), pessyin
kauroin,
(KIn 4): Pesemättömill' rukkoisill'.

Liuhobust söödeti ilma isa teadmata ja söötmissviis oli erisugune (KIn 1, KIn 3, KIn 12, IPIn 8) :

Syötetty tämä oronen,
Kasvatettu kaara ruuna
Ilman ison tietämättä,
Heinät syötin helmastani,

Kaurat kahmaloisestani (ehk IPIn 8:
Hatussais uoot kaurat annot).
Alta soimen annoin kaurat,
Päältä soimen pää(n)rukihit.

Vadja hobuse toitmist kujutati liulaulus (Va 4) :

Nio nio yvä ovosta
Alla pappana pietty,

Kagra pääl kasvatettu,
Einä pääl elletetty.

Söötmissviis oli mitmesugune, näit. (KIn 3) :

Syötetty hyvä hevonen,
Syötetty sian lihoilla,

Kasvatettu kaalin paillä.

Liuhobust joodeti (IPIn 15) :

Sie oot syötelt orrois,
Sie oot juotelt orrois,

Suovesillä, moavesillä,
Lähe lämpymä vesillä;
Hevonen tulikipune!

¹⁾ Tähendab: valjule, rutemale (jooksule).

²⁾ Tähendab: küna.

Sagedasti kujutatakse liuhobuse toitmist taevast (Pet 9, Va 4):

Setu:

Sei iks ta haina taivast,
Jõi iks ta vett vikahtkaarist!

Vadja:

Sei ruohta taivahasta,
Vettä joi räystäheltä.

Sama motiiv esineb Ingeris (KIn 6, IPIn 8—9):

Juotettu tämä oroinen
Her(r)aisest lähtähest,

Jordanen joest.

Jumala allika ja Jordani jõe kõrval esineb Kirde-Ingeris pilv ja räästas (IPIn 3, IPIn 6):

Se on oro, mikä siulla
Veen pilveest vettä,

Syöp kaurat räystähäält.

Liuhobust ehti (KIn 10):

Hopiaisill' hokkiloilla,

Tinasilla tilkkilöillä.

Ilustuste kõrval olid riistad suurepärased (KIn 9):

Hopiaiset on valjaimet.

Liuglemissaan, mille ette liuhobune rakendati, oli tehtud Vadjas eriti hoolikalt (Va 2, Va 10):

Liuku saarninen saanikka,
Liuku veljeni vestetty,
Kalueni kausatettu;

Velli vesti viisi vuotta,
Kausutti kaheksa vuotta.

Liuhobust hinnati kalliks (IPIn 3):

Ruplan maksaa häntärusto,

Joka jouhine kopekan.

Ingeri liuhobune oli toodud Soomest (KIn 9):

Suomen maasta tuo on tullut
Tällä heliäll' hevosell',

Liuvuttamma neitoloita,
Näitä nuorii tyttölöitä.

Vadjas leidub liuhobuse sõidumotiivist üksikuid piirdeid (Va 2, Va 9, Va 13):

Jeka kü kunikāt tšäüväd,
Jekapäiväzed bajarid
Ain on adjas opošet,

Saksa runat satuloise,
Sata satulo selläse.

Viimane värss on ka Eestis tuntud:

Setu:

Sada päivä sadulah.

Vadja:

Sata satulo selläse.

Sellise hobusega sõideti erilist teed mööda (Pet 3), mis setu laulude uuemais kirjapanudes (Lob 14) on pea samasena püsinud:

Vanem kirjapanu (1903).

Sõidi iks mie' tied sillalist,
Lazi iks mie' tied lavvolist,
Eelä' meil vel'lo tied os't',
Toona rahvas raha mašš.

Uuem kirjapanu (1929).

Sõida üks mii' teeda sillalist,
Lasi üks teeda lavvalist,
Sõidi üks teedä ostötud,
Rahva üks raha massötud.

Vadjas liuguti hobusega (Va 1, Va 5, Va 9, Va 12—13):

Lipiätä lidnatietä,
Kareata kaivotietä,
Teräistä tietä myö,
Vahkest vakoa myö.

(Va 5: Ravvoissa rajuit myö,
Kulle(i)ssa kujeit myö,
Õpeissa ertta möö.)

Viimased kaks värssi on laenatud mardilaulust; tuli ju Mart tavaliselt:

Höbedasta õrta mööda,
Kullasta kõrendat mööda.

Vadja liutee libedust kujutab liulaul (Va 2, Va 9):

Mihs on meil tied lipiäd,
Tiet lipiät, maat lakeat?
Meill on tēd lipead,

Tēd lipead, mād lakead:
Sakei meilē sakzad tšäüväd,
Aneï oriad astelevad.

Nii Setus kui Vadjas kiidetakse lagedat „lavvolist“ teed, mis on raha eest lunastatud või rahakate isandate, „sakste“ kasustada.

Setu sillalise tee võrdluseks toodagu lõpuks näide Ingeristki (KIn 3):

Hot on meillä soita paljon,

Niin on meillä soissa sillat!

Setu ja Ingeri liuhobuse laulus esineb mitmeid ühtesattuvaid motiive. Eelmistele lisaks esitatagu veel liuhobuse identne sõidumotiiv (Pet 3, Lob 7, Lob 12—15 ja KIn 4, KIn 6):

Setu:

Ingeri:

Püzü-üs upin otsa pääl,
Kaara terä jo kaala pääl!

Omena on oroin sivull',
Täll on kaari kakran pääl.

Eelmiste ühtesattumuste kaudu võime oletada ühist laulu liuhobusest Setus (Eestis), Ingeris ja Vadjas.

Sajatus.

K a v a n d nr. 9.

Lä 0	Ha 0	Jä 1	Vi 8
Sa 0	Pä 0	VI 0	Ta 4

Eeltoodud linaleotuslaulu kõrval esineb veel teisi sajatuslaule. Rohkesti teisendeid leidub sajatuslaulust, kus kujutatakse puu ja põõsaste kasvu üksikutele kehaosadele. Sellest tüübist leidub 13 järgmist teisendit: Vai 2, Hlj 5, Kad 2, Kad 7, Rak 1, VJg 1, VMr 4, VMr 7, Koe 1, Ksi 1—2, Trm 1, TMr 1.

Laulu algvärsid on nagu linaleotuslaulus, ainult sajatusvärss tuleb juurde:

- A. Saagu saagu ma sajatan — VMr 7, Koe 1.
- Aa. Laugu saugu ma sajatud — VMr 4.

Sellele järgnes:

- A. Saagu saagu ma sajatan — VMr 7, Koe 1.
- B. Kes ei (ep) tule (tulle) liugu (liugo) laskma (laskemaie) — Kad 2, Kad 7, VMr 7, Koe 1.
- Ba. Kui ei tule liugu laskma — TMr 1.
- C. Kes ei läha liugu laskemaie — VJg 1.
- D. Kes ei olle liugu laksmas — Trm 1.

Kes ei tulnud, läinud või ei olnud liugu laskmas, sellele sooviti pikka und:

- A. Jäegu mardini magama — Rak 1.
- B. Sago Martile maggama — Trm 1.

Ja eelmise paralleelvärss:

- A. Ristipäivi (risti päeva) ringutama (ringotama) — Rak 1, Trm 1.

Magamismotiiv sajatuslauluna esineb dr. G. Schultz-Bert-rami kirjapanus (Trm 1) juba enne 1850. a. Teine teisend (Ran 1) on üles kirjutatud 1912. aastal. Värsiread magamis-

motiivist on haruldased, sest et need teistes sajatuslauludes puuduvad.

Motiividest, mis käsitlevad puu kasvamist kehaosadele, on k a s e kasv kaela peale tavalisem esindus:

- A. Kaski (kaske) kasvab kaela peale — Vai 2, VJg 1.
- Aa. Kasko (kasku, kašku, kasvago) kaski (kaske, kask sel) kaela (kaila) peäle (peale) — Hlj 5, Kad 2, Kad 7, Ksi 1, Trm 1.
- Ab. Kask tal kasvku kaala peale — VMr 7.
- B. Kasv'gu kasvjas kaela peale — Koe 1.

K a s e asemel k a s v a j a esinemine (B) on allitereeruv puhtjuhulise sõna asetusega tuttav nähtus.

- A. Niinepuu (niine puu) nisade (nizade, nissade) peale — Vai 2, Hlj 5, Kad 7, VJg 1, VMr 7, Koe 1, Ksi 1.

Niinepuuga kõrvuti esineb õunapuu:

- A. Õunapuu õlade peale — Vai 2, Hlj 5, Kad 7, VJg 1, VMr 7, Koe 1.
- Aa. Auna puut olla peale — Trm 1.

Vahtrast esineb kaks teisendit:

- A. Vahter käe varre peale — Vai 2.
- Aa. Vahtrapuu vasara peale — Hlj 5.

Tamme puu:

- A. Tamme tahaaugu peale — Hlj 5.

Kürnap on rikutud kuju künnapust:

- A. Kürnap' kasvab külle peale — Vai 2.

Puhmaspuudest esinevad sajatuslaulus p a j u, r e m m e l g a s ja k a d a k a s:

- A. Pajo puhmas puusa peale — Trm 1.
- Aa. Paiju põõsas puusa peale — Ksi 1.
- Ab. Paju paksu palge peale — Hlj 5.

Remmelga asemel „teivas“ on vist meelega moonutatud muude:

- A. Remmelg teise reie peale — Hlj 5, VJg 1.
- B. Teivas teise reie peale — Koe 1.

Visakask:

- A. Visakaske v..u peale — Hlj 5.

Kadakast on kaks teisendit:

- A. Kadak karvaaugu peale — VMr 7.
- Aa. Kadakas karvade vahele — Hlj 5.

Samuti esineb pihlakas ainult ühes teisendis:

A. Pihlakas pia laele — Vai 2.

Kuuse esinemisest sajatuslaulus on kolm kirjapanu:

A. Kümme kuuske kulmu peale — VJg 1.

B. Kuusik silma kulmudele — VMr 7.

C. Kasku kuuske kukkelasse — Ksi 1.

Puu resp. põõsaste kasvamise motiiv üksikutele kehaosadele esineb teistes rahvalauludes samuti. Nii näiteks laulus „Tütar mehele“ sajatatakse samuti:

Pane^t tytär mehele!

Ninepuu nisade pääle,

Kui ei pane^g, ei paluki:

Katai karvade^g vahele¹⁾.

Kašk täl kasugu^k kaala pääle,

Kase, niinepuu ja kadaka kõrval esineb „Tütar mehele“ laulus veel teisigi puuliike, millest kuuse resp. kuusiku kasvamine on täpselt identne liulaulus esineva värsi motiiviga:

Niinepuu kasvagu nisade peale,

Konna kübarad käte peale,

Kuusik kasvagu kulmude peale,

Sea juured selja peale,

Sita seemed silmade peale,

Samblad kasvagu saba alla²⁾.

Ka pihlakas, remmelgas ja õunapuu esinevad „Tütar mehele“ laulus:

Hakaku aednik ehitama,

Pihelgas ta piha peale,

Puida peale istutama:

Kadakas ta kõhu peale,

Kask kasvagu talle kaela peale,

Remmelgas reie peale,

Niinepuu ta nina peale,

Pärnapuu põlve peale,

Õunapuu ta õla peale,

Jalakas jala sääre peale,

Viinapuu varvaste vahele³⁾.

Kadripäeva sajatuslaulus tabame samuti liulaulu sajatusele lähedasi värse. Nii Pärnu ühes teisendis sõimatakse Kadrit „väga häbematul kombel“ (nagu üleskirjutaja tähendanud):

Pere poega Soome⁴⁾ sõnni,

Kadakas kahe kaendla alla,

Pere tütar pipar putsi,

Nöges nina otsa pääle⁵⁾.

Kasvagu puju putsi pääle,

¹⁾ ERA II 2, 125 (1) < Urvaste.

²⁾ H II 58, 55 (5) < Jüri.

³⁾ ERA II 32, 249 (3) < Hageri.

⁴⁾ Käsikirjas: soome.

⁵⁾ E 69890 (3) < Pärnu.

Et sajatuslaulul on olnud eesmärgiks teravalt pilgata ja häbistada, sellepärast on üksikuid sõimu sisaldavaid värssse ühel ajal kasustatud mitmes eri laulus. Analoogilisi värssse liulaulu sajatusest leidub pulmalaulude ja kiigelaulude sajatustes. Esi- algse ainete võrdluse järgi võiks oletada, et sajatuslaulu värssid on pulmalauludest, kus need ehk tekkisid mõrjsa ja peiu laitus- lauluna vastastikku isameeste ja kaasitajate sõimutunnetest, hiljemini üle kantud tähtpäevaliste, esijoones jaani-, märdi-, kadrilauludesse ja lihaheite-liulauludesse.

Lihaheite-liulaulus on paralleelselt laenatud värsside kõrval esinenud iseseisvalt tekkinud sajatusvärssse. Sellise sajatuslaulu eritüübina esineb Lõuna-Eestis ja Setu paar värssi lina ja villa kohta:

Kui ei tule liugu laskma — TMr 1.

Sellele värssile järgnes harilikult:

Lina sis kursti kuluma — TMr 1.

ja kordvärssi kujul esineb veel:

A. Villa vakka vanuma — TMr 1.

B. Villa' vakka vannusel — Plv 1, Ráp 1.

Need värssid on esinenud osalt küll (Plv 1, Ráp 1) linaleotus- lauludes, kuid omavad ilmse sajatuslaulu kuju. Setu teisendeis esineb sama sajatuslaul järgmisel kujul (Pan 3, v. 5—8):

Kui tie' ei' tule' mäe pääle,

Lina' kurs't'i kuioma,

Kui tie' ei' keerä' kingo pääle, —

Pakla' määtsä mädänemä.

Lina kursti „kuioma“ pro kuluma on Setu teisendeis üldine; vrd. näit. (Pet 2 v. 22—27):

Kiä ei' tule' mäe pääle,

Kiä iks astus aho pääle,

Kiä ei' keerä' kingo pääle,

Lina' iks tuol kurst'i kuioma,

Kiä iks kiert keresehe,

Pakla' iks määtsä mädänemä.

S. Sommeri kogus leiduvad sama sajatuslaulu värssid kahes teisendis. Ühes teisendis pöörduakse sajatusega ühe isiku poole, teises on sajatus sihitud hulga kohta. Toodagu näitena mõlemad uuemad kirjanud kõrvu, mis üles kirjutatud samalt isikult:

A. Kui sa õks õi tulõ mäe pääle

Keerä ei kingo pääle

Lina sul' sis kursti kuiogu

Pakla sis määtsä mäaku, (Lob 11) ¹⁾.

¹⁾ Vrd. Pet. 16, Pet 23.

- B. Kui tii ei tulõ mäe pääle
Kui tii ei keerä kingo pääle
Lina kurtsi kuioma
Pakla määdsä mädänemä (Lob 6) ¹⁾.

Eeltoodu põhjal on enam kui neljakümne aasta vältel käsitlusalune sajatuslaul (vrd. Pan 3 ja eelmine B teisend) püsinud Vil'o ja Lobotka lahus asuvas külas peaaegu muutumata. Kursti > kurtsi metatees, kui keeleline nähtus, on ainuke olulisem muutus. Kahjuks puuduvad Võrumaalt linakursti sajatuslaulu-värsi üleskirjutised, mis oleksid sidemeks Setu- ja Tartumaa vahel, sest et Tartu-Maarja ja Setumaa vahemaa on laulu edasiandmiseks liiaks suur. Villa vanumise sajatust Setu värssides ei leidu. Esitatud sajatuslaulu värsid linasaadustest on liulaulus algupärased.

¹⁾ Vrd. Lob 30, Pet 28—29.

Liitlaulud.

Mitmed liitlaulu teisendid esinevad ühenduses teiste laulutüüpidega. Siit jäävad välja Setumaa eritüübilised lihaheitelaulud, mille normaalkuju kui ka liitosade analüüs nõuab eri käsitletu teises, hiljemini ilmuvas kirjutises. Muude tüüpidega kontamineeritud eesti liitlaulu teisendeid on 12: Hlj 4, Kad 4, Kuu 2, HJn 1, HJn 3, Ksi 1—2, TMr 1—2, San 2, Vlg 1, As 1.

A. Liitlaulud vastlalaauluga.

Haljala teisendis liidetakse vastlalaulu lõppu kahe vahevärsiga õllekiituse-laul järgmiselt (Hlj 4):

Vastel vahib vainiulla,
Otsib olle kañeeida,
Vahib viina vaatisiida.
Viinakene-vennikene,
Õllekene-oimukene,

Kallekene-kaunikene ¹⁾!
Õlut tiäb minule suoja,
Ma tiän ollele palava,
Kiitan kannule kasuka,
Umalalle uue kuue.

See liitlaulu osa ei ole teistesse kihelkondadesse edasi levinud. Teise iseseisva liitlaulude rühma moodustavad Kursi kihelkonna teisendid. Siin on vastlalaulu mõjustanud mardipäeva-laulud, nagu (Ksi 1):

Vastal valge poisige,
Vastal tulnud kaugeelta:

Ülle soo, läbbi jõggede,
Läbbi vetta läigatanud.

Need värsid on laenatud mardipäeva-laulust, näiteks: „Mardid tulnud kaugeelta“ (Lüg, Kad, Rak, Amb, JJn, Koe, Pee jne.), „Üle soo, läbi jõgede“ (VMr) jne. Kursi teises variandis „Vastla santide laul“ mainitakse juba ilmselt vastlapäeva kerjajaid (Ksi 2):

Vastla valge poisikene, liugo, laugo ²⁾!
Tilokene tihasekene!
Talusse sisse ta tallutab,
Ua suppi ta himmustab,
Sea jalgo ta sirutelleb,
Sea sabad ta sõlmitelleb,
Mago nahka nokiseleb.

Võtke vasta vastelauda,
Laske sisse vastla sandid!
Ärge pange pahaksi,
Et teid vastal vaatma tulnud,
Iina västrik sija lenand.
Vastal tahab tansitada,
Tulge vastalt tansitama.

¹⁾ Kallekene: kaljakene < kali.

²⁾ Refrään, kordub iga värsi lõpul.

Motiivid, mida vastel „valge poiss“ süüa soovib ümberkohandatud vastla seajalgade söömise kombele, ja vabandus tantsima tuleku pärast on laenatud mardipäeva-laulu vastavatest samasulistest värssidest.

B. Liitlaulud liulaskmis-lauluga.

Vastlalauluga koos esinesid ainult järel-liitelised laulud. Ühenduses liulaskmis-lauluga esinevad nii ees- kui järel-liited. Eesliitena esineb liuguma-tuleku kutselaul noortele tüdrukutele (Ksi 1):

Siit lääh rinta neidisiida,	Vainijalta valdakonda,
Tulge teilta teine rinda,	Saksolta sadda tuhhata,
Kuubijalta kolmas rinda,	Linnad pikkad, luud lahetad.

Liuguma-tuleku kutse on ainulaadne ja esineb vaid üksikus Kursi teisendis. Seegi laulujätk on laenatud ilmselt mõnest üldisest mängule või laulule kutsumise laulust.

Kadripäeva-laulust on laenatud liulaskmis-laulu vähemalt järgmised järel-liitelised algusvärssid (Ksi 2):

Vastal vaagub vilasida,	Siis te takusid ooteate,
Nuuksub lina nuustikeisa,	Karmi luida kalutate.
Tautelleb taku koonlid!	Kui on vastlal andid antud,
Kui ¹⁾ tahad vastlal andid anda,	Niidi linu te noppite,
Kasvavad linad katutseni.	Niitieksi te rapotate,
Kui ei taha vastlal andid anda,	Lõu[e]ntiks te lõugutate.

Ka selle laulujätku lõpposa motiivid on laenatud mardilaulust, kuigi laulus lähemalt ei öelda, missuguseid andisid vastlapäeva-sandid palusid. Edasised sama teisendi värssid on laenatud taas mardipäeva lauludest (Ksi 2):

Vaadke hästi te järele:	Lina õnned teil õitsego,
Kui on vastlad uhkeida,	Lina aasad teil haljago,
Lina õied uhkeida;	Lina loukutid lõksugo;
Kui on vastlad ta karedad,	Jumalaga nüüd jättame,
Lina kuprata kähevad.	Teisi taluse lähme,
Olge terved, nüüd täname,	Lina õnne neil soovime.
Lina õnne teil soovime:	

Kadrinas on liulaskmis-laulu lõppu liidetud tuntud kõrtsimineku-laul (Kad 4):

Mina kõnnin kõrtsi poole:	Ido, Tido, te on viltu,
Kõrtsi-naene, Krõödakenne,	Kõrtsi naene kõnnib viltu,
Lina-naene, Lenakenne,	Kallas mõõdo kallakülle,
Aia-naene, Annekenne,	Olle tobi urakille!
Ma-naene Marretakenne!	

¹⁾ Käsikirjas: kuid.

Liulaskmis-lauluga nii ees- (HJn 1) kui järel-liidetult (HJn 3, Kuu 2) esineb vana laulu asemele tunginud uus tüüp (Kuu 2) ¹⁾:

Vanast seatud vastlapäeva
Kõige suurem sõidu päeva.
Saksad sõitsid saaniga,
Talupojad regedega,

Mina vaene kelguga.
Tagant tulen, ette lähen;
Lähen liugu laskemaie.

Reega mäest liulaskmise lauluga liitub Valgas täiesti juhuslikku laadi eri laul (Vlg):

Veege see regi mäele,
Saatke saanid kesed murru;
Tätku hirne helede,
Neiu ikke alusade,
Neiu käie käbehede,

Ants laulse halede,
Juba munad murult katte,
Ants laul ilma mütsida,
Juba Katre kaunu,
Silmavesi järel jäänu.

Sõna „muru“ osutab suvist aastaaega, mil vastlaliu laskmine oli võimatu. Käesolev liulaulu liiteosa on sisu poolest segane ega sobi eelmise lauluga ühte.

C. Liitlaulud oma ja võõra lina lauluga.

Siin esineb viis järel-liitelist laulu. Kursi teisendis liitub oma ja võõra lina lauluga järgmine linakitkumis-laul (Ksi 1):

Lähme linnu kiskumaije:
Sealt minna põimin põlle täije,
Rohhelisse rukka täije,

Sinnise seeliku täije,
Punase palaka täije,
Kallelise kuue täije.

Küsimus-ahellaulu kujul on liidetud „Kuke kulda handa“ eri tüüp (TMr 1):

Kelle kuke kulda handa?
Meie kuke kuldahanda.
Kelle kana vaski-kaala?
Meie kana vaski kaala.
Kell' om riida ristatside,
Vana alu vastatside?

Meie riida ristatside,
Vana alu vastatside.
Küla naise, näiukese
Heitse latse vootele,
Jurevä esä sülele. —

Samas kihelkonnas on liidetud veel oma ja võõra lina lauluga „Imed“-tüüp (TMr 2):

Oi imeta, oi imeta,
Mis nägin ma käo külana:
Härjad hauksid, koerad kündsid,

Harakad hagu tegivad.
Meri üles künneti,
Lina sisse külveti ²⁾.

Ühes Sangaste teisendis esineb õunu ja pähkleid korjama mineku laul koos imelikul viisil talvel liulaskmisel lauldava linade

¹⁾ Vrd. E. R. M. aastar. VI lk. 23.

²⁾ Edasised värsid vaata lähemalt lk. 59.

võrdluslauluga. Ühendavaks jooneks on siin vaid mõlemates lauludes esinev „mägi“ (San 2):

Läkki ulgan ubinille¹⁾,
Mäe pääle pähkelille!

Ulgan olen ubunil hää,
Mäe pääl pähkli vereve.

Lutsis on oma ja võõra lina võrdluslauluga liidetud veel noorte neidude ilutsemislaul (As 1):

Ilotelem, naljatelem
Sjoole noorele iale,
Sjoole paarale palgele!
Jumal teed tõist kõrra,
Vai me näe, vai me näe i;
Mozhe iks me kooban kugum,
Mozhe me havan hala.
Las iks kägu kooban kukke,
Sizäks havane halakõ!

Me istu izä lava otsan,
Kieritele kezet tare,
Tantsutele kezet tare.
Et to kägu kätte saanu,
Suvilinnu mü sõrmile:
Ma to käo kākistanü,
Suvilinnule surma tennü;
Käost saanu kää rät'i,
Suvilinnust suu rät'i.

See redaktsioon esineb tavaliselt Se teisendites, kus lihaheitepäeval tüdrukuid mäe peale tantsima kutsutakse enne liulaskmise algust.

D. Liitlaulud sajatuslauluga.

Kursis esineb ainus juhus, kus järgmine linade külvamise laul on sajatuslaulu lõpposaga ühte liidetud (Ksi 1):

Merre ääred künnetiije,
Ranna ääred raiutiije,

Mis seal peale küllvatiije?
Läksin linnu vaatamaije!

*

Sellega on esitatud liulaulu kontaminatsioonid, mis, nagu siit selgub, on olnud mitmesuguste tüüpide, esmajoones uueaegse liulaulu (HJn 3) ja märdipäeva-laulu mõju all. Kadripäeva ja liulaulu mõju on olnud vastastikune, sest leidub liulaulu värssse ka vastuoksa laenatud. Nii näiteks esineb kadripäeva-laulus vastlaulau-motiiviline värss (Koe):

Külma küsib kindaaida.

Vastlalaulus on see motiiv üldine.

¹⁾ Iga värsi lõpul esineb refräänina: „liuge, lauge“.

Trükitud laulud.

V a s t e l.

Tsüklis katoliiklaste mälestused („Katholische Erinnerungen“) on H. Neus¹⁾ a. 1850 vastlallaulu esmakordselt trükituna avaldanud (vt. lk. 26). See teisend (= Kad 1) on A. F. J. Knüpfferi poolt enne a. 1843 (1822?) rahva suust (kontamineeritud liulauluga) kirjutatud ja hiljemini A. Saaberk'i²⁾, K. Peterson'i³⁾, J. Aavik'u⁴⁾ ning T. Sander'i⁵⁾ poolt uuesti trükitud. Äratrükkides on laulu algupärast teksti osalt muudetud, näit.: 4. värsis „Külma kindad tal käessa“ (Peterson) pro „Külma kindaad käessa“ (Neus), 3. värsis: „Vastel sõidab vaini alla“ (Sander) pro „Vastel soidab vainiulla“ (Neus) jne. „Mängi ja laste laulud'e“ tsüklis on dr. M. Veske⁶⁾ avaldanud trükituna teise vastlallauluteisendi, mis arvatavasti pärit samuti kui eelminegi Kadrina kihelkonnast (Kad 5) ja ka on kontamineeritud liulauluga. Sellest leidub ainult üks õigekirjutuselt parandatud V. Ridala⁷⁾ äratrükk.

Käesolevast sajandist leidub veel kaks vastlallaulu trükitud teisendit. Tsüklis „Puhkamine ja pidu“ toob M. J. Eisen⁸⁾ A. Seemann'i 1898. a. Kadrinast kirjutatud teisendi (= Kad 7), mis kontamineeritud „Oma ja võõra lina“, „Liulaulu“, „Linaleotuse“ ja „Sajatuse“ laulutüüpidega. Teine variant on avaldatud M. Nur-

¹⁾ Neus, EV lk. 98—99, nr. 30.

²⁾ Saaberk, VERk lk. 57, nr. 26.

³⁾ Peterson, ErA lk. 65, nr. 59.

⁴⁾ Aavik, Vr lk. 12, nr. 18.

⁵⁾ Sander, Ekl I (4. trükk), lk. 46.

⁶⁾ Veske, ER lk. 73, nr. 72.

⁷⁾ Ridala, VER lk. 120.

⁸⁾ Eisen, ER lk. 155.

mik'u¹⁾ poolt ja põlvneb prof. W. Anderson'i lastelaulude kogust (= A 6617, nr. 1). See teisend on Hilda Kärblase enese mälu järgi üles kirjutatud a. 1924 Tarvastus, Mustla alevis (Trv. 6) ja trükitud M. Nurmiku poolt muudetud kujul. Näit.: 4. värss: „Laiulla lumiluhilla“ on raamatu kolmandast trükist välja jäetud²⁾. Märksa enam kui vastlaulu on trükis avaldatud liulaulu teisendeid.

Liulaul.

Eesti liulaul ja sellega ühenduses olevad vastlapäeva kombed kelguga mäest alla sõidust esinevad trükis juba läinud sajandi alul. Eesti liulaulu neli värssi, mis esmakordselt 1837. a. ilmunud kalendris³⁾ avaldatud, on järgmised:

Linnad liulaskiale,
Tudrad toaistujale,

Ebbemed eestweddajale,
Takkud taggatoukajale.

Sellest teisendist leidub mitu äratrükki. A. 1854 on F. R. Kreutzwald'i⁴⁾ poolt see ära trükitud. Muudetud on vaid sõnad: liugo laskijalle (1. v.) ja ettevedajalle (3. v.) pro liulaskiale ja eestveddajale. M. Varonen⁵⁾ on 1898. a. sama teisendi Eestim. rahw. Kal:ist muutmatult ära trükkinud. Edasi on Y. H. Toivonen⁶⁾ selle teisendi 1923. a. Kreutzwaldi muudetud teksti järgi näitena esitanud.

Liulaul kontamineeritud vastlauluga esineb trükilt esmakordselt a. 1850⁷⁾, mis on A. F. J. Knüpfferi kirjutatud teisend. Teisend on A. Saabergi⁸⁾, K. Petersoni⁹⁾, J. Aaviku¹⁰⁾, T. Sanderi¹¹⁾ poolt hiljemini uuesti trükitud. Kolmerealine liulaulu katkend on avaldatud trükis a. 1873 J. B. Holtzmayer'i¹²⁾

¹⁾ Nurmik, Tl (1. tr.) 1921, lk. 177, nr. 123; (2. tr.) 1923, lk. 182, nr. 123; (3. tr.) 1929, lk. 167, nr. 113.

²⁾ Raamatu 1. ja 2. trükis see (4.) värss esineb.

³⁾ Vt. Eestim. rahw. Kal. 1838, lk. 41—45.

⁴⁾ Kreutzwald-Boecler, abergl. Gebr. lk. 79.

⁵⁾ Varonen, Vainajainpalv. lk. 262.

⁶⁾ Toivonen, „Pitkiä pellavia, napanauriita“. Kal. vuos. 3, lk. 101.

⁷⁾ Neus, EV lk. 98—99, nr. 30.

⁸⁾ Saaberk, VERk lk. 57.

⁹⁾ Peterson, ErA lk. 65.

¹⁰⁾ Aavik, Vr lk. 12.

¹¹⁾ Sander, Ekl I, lk. 46, 4. tr.

¹²⁾ Holtzmayer, Os. lk. 114.

poolt, mis arvatavasti rahva suust üles kirjutatud. Liulaul¹⁾ kontamineeritud linaleotuse- ja liuhobuse-lauluga esineb esmakordselt a. 1875 rahvapärase teisendina. Selle laulu on a. 1897 M. Lemmerkänd Jämajas „Vanast Kandlest“ uuesti maha kirjutanud ja J. Hurda kogusse saatnud. Arvatavasti Virumaal esinevate liulaulu teisendite järgi on F. J. Wiedemann²⁾ avaldanud kaks rahvapärast teisendit, mis on Y. H. Toivonen³⁾ uuesti näitena esitanud. Tsükliis „Mõistatused, laste laulud, linu healed“ avaldab M. Veske⁴⁾ a. 1879 Virumaalt saadud liulaulu teisendi, mis on kontamineeritud linaleotuse- ja oma ning võõra lina lauluga. Sellest teisendist leidub äratrükke A. Kaarna⁵⁾ a. 1913 toimetatud laulude kogus ja V. Ridala rahvalaulude⁶⁾ valimikus. Samal aastal kui Veske teisend ilmus veel J. Jung'i⁷⁾ poolt rahvapärane liulaulu variant, mis hiljemini teiskordselt ilmus muudetud kujul koos uue variandiga⁸⁾ (see erineb näiteks värsis: „takud taga vaatijalle“ pro „takud takka lükkajale“) a. 1899. Hiljemini on M. Veske⁹⁾ a. 1883 avaldanud veel Virumaalt ühe liulaulu teisendi liidetud vastlauluga, millest V. Ridala¹⁰⁾ leidub vastav äratrükk. Kaks rida liulaulust leidub O. Kalda¹¹⁾ a. 1894 ilmunud lutsi eestlaste „Lihahiite“ aja liuglemise laulus. Sellest leidub variant P. Voolaine¹²⁾ uuemates ülestähendistes. M. Varonen¹³⁾ on a. 1898 avaldanud trükis kaks rahvapärast liulaulu teisendit J. Hurda kogudest: Järva-Jaani (vt. Nrv < JJn) ja Räpina (vt. Ráp 3) kihelkonnast. Räpina teisendi, mis on liulaulu ning oma ja võõra lina laulu kontaminatsioon, on Y. H. Toivonen¹⁴⁾

¹⁾ Hurt, VK II 246, nr. 350; vt. keeleliselt parandatud äratrükki: Saar, Kümme koorilaulu, lk. 25—27.

²⁾ Wiedemann, AIÄLE, lk. 352—353.

³⁾ Kal. vuos. 3, lk. 101.

⁴⁾ Veske, ER I, lk. 85—86, nr. 89.

⁵⁾ Kaarna, El, lk. 149.

⁶⁾ Ridala, VER, lk. 120.

⁷⁾ Jung, Ervu. Kodu-maalt nr. 6, lk. 69.

⁸⁾ Jung, MtEm I, lk. 263.

⁹⁾ Veske, ER II, lk. 73, nr. 72.

¹⁰⁾ Ridala, VER, lk. 120.

¹¹⁾ Kallas, Lutsi maarahv., lk. 93, nr. 49.

¹²⁾ (P, Voolaine): „Lihahiitest“, paastust ja patust, „Postimees“ 1931, nr. 56, lk. 3, v. 4—5.

¹³⁾ Varonen, Vainajainpalv., lk. 262—263.

¹⁴⁾ Kal. vuos. 3, lk. 101.

uuesti a. 1923 ära trükkitud. Käesoleval sajandil on rohkesti trükitud liulaulu teisendeid kirjanduse õpperaamatutes ¹⁾, rahvalaulude valimikkudes ²⁾, ajalehtedes ³⁾, aabitsates ⁴⁾ ja koolilugemikkudes ⁵⁾.

Oma ja võõra lina.

Esmakordselt esineb see laulu jätk M. Veske ⁶⁾ poolt avaldatud Virumaalt rahva suust saadud teisendina laste laulude tsüklis a. 1879. Äratrükke leidub kaks: A. Kaarna ⁷⁾ ja V. Ridala ⁸⁾ laulude valimikkudes. Teise J. Hurda kogudest hangitud teisendi (Räp 3) on M. Varonen ⁹⁾ a. 1898 trükkis avaldanud. Sellest teisendist leidub täpne äratrükk Y. H. Toivonemi ¹⁰⁾ Soome vastlapäeva-kirjutises. Uuematest oma ja võõra lina trükitud teisenditest mainitagu siin M. J. Eiseni ¹¹⁾ poolt avaldatud laulu varianti, mis on Karula kihelkonnast saadud ja prof. Eiseni kogudest tsiteeritud (= Krl 2).

Asunduse-eestlaste sama tüüpi kuuluvast laulust tuleks mainida O. Kalda ¹²⁾ Lutsist kirjutatud, rahva suust saadud teisendit. Setumaalt leidub vaid J. Hurda ¹³⁾ ainus trükitud teisend.

¹⁾ Vt. näit. M. Kampmann, Eesti kirjand. peaj., lk. 125. „Vareskaelad vahtijale“ värss osutab, et teisend on Harjumaalt (võimalik, et Rapla või Harju-Jaani kihelkonnast).

²⁾ Vt. näit. M. J. Eisen, ER, lk. 155, Kadrinast 1898. a. üleskirjutatud teisendi (= Kad 7) järgi.

³⁾ Vt. näit. „Meie Maa“ 1921, nr. 10, lk. 2, arvatavasti rahvapärane teisend (vrd. 3. v.: „Takud tagasi tõukajale“, mis muidu teistes kirjanutes ei esine) ja „Päevaleht“ 1929, nr. 43, lk. 7, v. 1—2, arvatavasti ERA käsikirjadest reporteri poolt maha kirjutatud.

⁴⁾ Vt. M. Kampmann, Uus aabits, lk. 107.

⁵⁾ Nurmik, Tl (1. tr.) 1921, lk. 177, nr. 123; (2. tr.) 1923, lk. 182, nr. 123; (3. tr.) 1929, lk. 167, nr. 113, ära trükitud prof. W. Andersoni lastelaulude kogust (= A 6617, nr. 1).

⁶⁾ Veske, ER I, lk. 85, nr. 89.

⁷⁾ Kaarna, El, lk. 149.

⁸⁾ Ridala, VER, lk. 120; vt. veel: Ridala, Eesti kirj. ajal., lk. 26.

⁹⁾ Varonen, Vainajainpalv., lk. 263.

¹⁰⁾ Kal. vuos. 3, lk. 101.

¹¹⁾ Eisen, Meie jõulud, lk. 137.

¹²⁾ Kallas, Lutsi maarahv., lk. 93, nr. 49.

¹³⁾ Hurt, SL II, nr. 1374.

Paela punumine ja kudumine.

Sellest leidub ainus trükitud teisend J. Jungi ¹⁾ poolt a. 1879 avaldatud raamatus. Tõenäoliselt on teisend saadud Tartumaalt, sest ta sarnaneb näit. Palāmuse variandiga (vrd. Pal 2).

Linaleotus.

Linaleotuse-laulust leidub mitu trükitud teisendit. Esimesena on avaldanud linaleotuse-laulu a. 1875 J. Hurt ²⁾ Kolga-Jaani kihelkonnast. Laulust leidub Mart Saare ³⁾ poolt keeleliselt parandatud äratrükk. Sama tüübi on M. Veske ⁴⁾ a. 1879 Virumaalt kogutud kirjapanudest avaldanud, kuna A. Kaarna ⁵⁾ ja V. Ridala ⁶⁾ on hiljemini selle teksti uuesti lasknud trükkida. Uuematest teisenditest tuleks mainida M. J. Eiseni ⁷⁾ rahvalaulude valimikus ilmunud varianti, mis on pärit Kadrina kihelkonnast.

Liuhobune.

Seegi laul on ilmunud esmakordselt J. Hurda ⁸⁾ Kolga-Jaani laulude hulgas. Hiljemini on J. Hurda ⁹⁾ poolt kaks Setumaa liuhobuse-laulu trükitud teisendit avaldatud (= Vas ja Pet 3).

Sajatus.

Sellest tüübist leidub vaid ainuke M. J. Eiseni ¹⁰⁾ poolt avaldatud teisend, mis on A. Seemanni kaudu a. 1898 Kadrinast üles kirjutatud (= Kad 7).

*

Et peaaegu kõik vastlapäeva eri laulutüüpide trükitud teisendid on puhtal kujul rahva suust saadud, sellepärast on neid käsitledud koos rahvapäraste teisenditega.

¹⁾ Jung, Ervu. Kodu-maalt nr. 6, lk. 69.

²⁾ Hurt, VK II 246, nr. 350.

³⁾ Saar, Kümme koorilaulu, lk. 25—27.

⁴⁾ Veske, ER I, lk. 85, nr. 89.

⁵⁾ Kaarna, El, lk. 149.

⁶⁾ Ridala, VER, lk. 120.

⁷⁾ Eisen, ER, lk. 155.

⁸⁾ Hurt, VK II 246, nr. 350.

⁹⁾ Hurt, SL II nr. 1369 ja nr. 1372. Samas on liusõidu trükitud laule Setumaalt: nr. 1370—1371, 1373—1379.

¹⁰⁾ Eisen, ER, lk. 155.

Eesti liulaulu viisid.

Eesti liulaulu viisidest leidub kirjapanusid: Vi — (3): Sim 1b, VMr 5b, VMr 7b; Ha — (1): Kuu 3b; VI — (4): Pst 2, Vil 2b, Vil 3, KJn 3; Ta — (3): Rõn 2, San (= ER 252, nr. 1809), San (= ER 338, nr. 2220); Võ — (2): Urv b, Vas; As — (2): As 1, As 3, Tt x 1—2— kokku: 17 teisendit. Siin leidub 11 iseseisvat lauluviisi ühes teisendiga ja 4 teistest lauludest laenatud võõrast viisi ühes teisendiga. Iseseisvateks märgitud viisidel on mõnel küll kas üksik käik või takt teise viisi sarnane ¹⁾, kuid vähese ainekliku põhjal ei ole võimalik nende viiside ühtekuuluvust ehk ühisest meloodiast arenemist kindlaks määrata. Samuti leidub võõraste liulaulu hiljemini tarvitusele võetud viiside hulgas selliseid, millel on vaid küsitav sarnasus võõra lauluga (vrd. näit. Linakitkuja: Vil 2b), kuid niisuguseid viise ei ole siiski usaldatud iseseisvate liulaulu meloodiate hulka panna. Viiside liigitamisel on seda tööd abistanud muusikateoreetik ja koorijuht hr. R. Ritsing.

Iseseisvad viisid esitan nagu liulaulus tarvitatavad võõrad viisidki geograafilises järjekorras.

Iseseisvad viisid.

Esimene viis.

Kuu 3b.

Trükitud: Launis, ER 7, nr. 45.

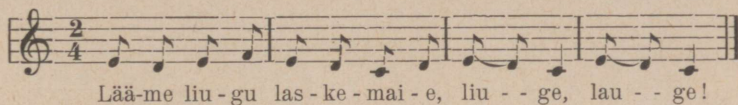
Li - - u, la - u las - ki - jal - le.

¹⁾ Nii näiteks teine, kolmas ja kümnes viis.

Teine viis.

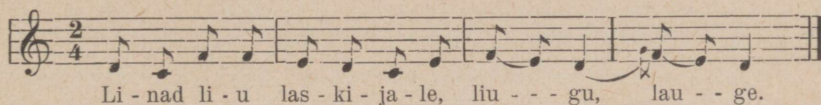
Pst 2.

Trükitud: Launis, ER 345, nr. 2264.

Kolmas viis.

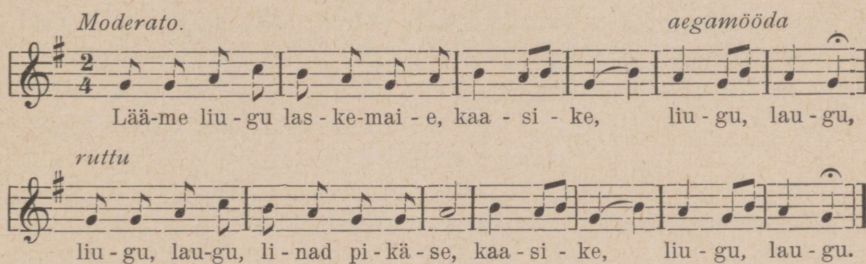
K J n 3.

Neljas viis.

R õ n 2.

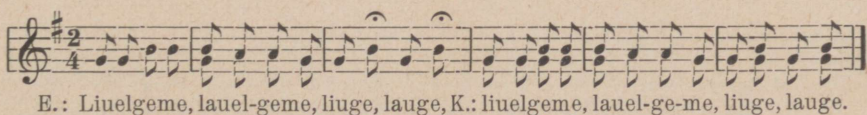
Trükitud: Launis, ER 338, nr. 2223. Väheste muudatustega M. Saare poolt „Hällilaulu“ nime all Eesti Lauljate Liidu väljaandel uuesti trükitud: „Rahvakoorig nr. 1“.

Viies viis.

S a n.

Trükitud: Launis, ER 252, nr. 1809. Sangaste, 1877. Lähtenkorva nr. 308.

Kuues viis.

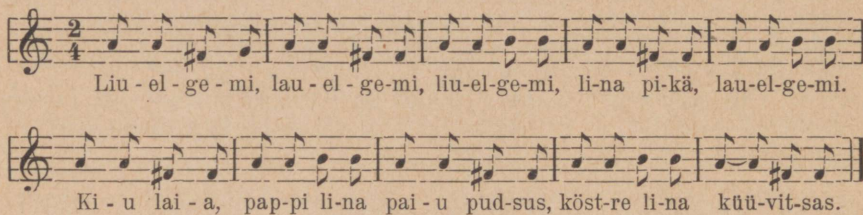
S a n.

EÜS VI 207 (72). A. Möttus, J. Sossi. Sangaste, 1909.
Sõnu vrd. Kad 4.

Seitsmes viis.

U r v b.

Kaheksas viis.

V a s 2.

Trükitud: Launis, ER 370, nr. 2373.

Üheksas viis.

A s 1.

Trükitud: Launis, ER 387, nr. 2481.

Kümnes viis.

T t x 1 (= A s 3).

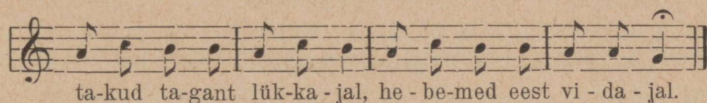
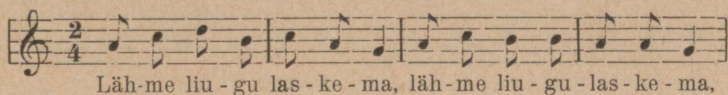
Trükitud: Launis, ER 268, nr. 1895.

T t x 2.

Üheteistkümnes viis.

Trükitud: Saar, Kümme koorilaulu, lk. 25.

On iseloomustav, et vastlaulul ei ole iseseisvat viisi, vaid, nagu hiljemini näeme, on need laenatud võõrsilt. Kuues viis kuulub kõrtsi liusõidulaulude hulka, mis on Lõuna-Eestis, eriti Setumaal ja Ida-Võrumaal laialt levinud.

Kuigi liulaskmine on toimingu laadilt lõbus, esineb kohati kurvatoonilisi viise, nagu: kolmas, üheksas ja kümnes viis. Mõnikord vahelduvad madžoorised ja minoorised väljendused ühe ja sama viisi eri taktides, näiteks üheksandas viisis. Üldiselt on viisid aga $\frac{2}{4}$ -taktilised ja lõbusasisulised. Nagu eespool juba mainitud, leidub esitatud viisides teatavaid sarnaseid kohti, nagu: teise ja kümnenda viisi esimene takt, teise ja kolmanda viisi teine takt, mainitud kolme viisi ja võõraste viiside hulgas esitatud neljanda mõlema viisi refräänid jne., kuid üldiselt on viisid siiski iseseisvalt arenenud.

Võõrad viisid.

Võõrad viisid kuuluvad peamiselt vastla-, osalt ka liulaulu sõnadele. Ühes teisendiga on need viisid järgmised:

Esimene viis.

Sim 1 b.

Savikoja venelane (?).

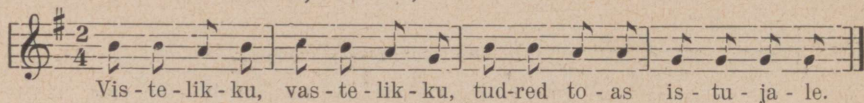

Teine viis.

V M r 5 b.

Kulla ema, sirgu ema, vői: Kellest neist paar saab? (?).

Trükitud: Launis, ER 48, nr. 357.

Kolmas viis.

Tõmba Jüri.

V M r 7 b.

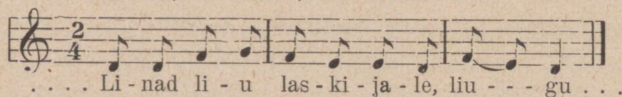

Neljas viis.

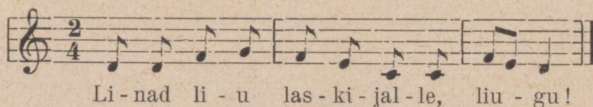
1. Vil 2 b.

Linakitkuja (?).

Trükitud: Launis, ER 272, nr. 1917.

2. Vil 3.

Võõrastest viisidest, mis on liulaulu sõnadele teistelt lauludelt laenatud, on neljas viis minoorse ilmega. Suurem osa laenatud viisidest on lõbusasisuline vastavalt liulaskmis-toimingu laadile.

Eelnevast ilmneb, et üksnes liulaskmis-, oma ja võõra lina ja osalt linalaotuse- (esimene viis) ning kõrtsi liusõidu (kuues viis) laulu sõnadel on olnud iseseisvad viisid, kuna vastlalaulu ettekandel on kasustatud võõraid viise. Vastla-, samuti kui paelapunumis- ja kudumis-, liuhobuse- ning sajatuselaulu sõnade kohta puuduvad iseseisvate viiside kirjanud.

Lõppsõna.

Liulaulu vanimad kirjapanud on tehtud läinud sajandi algupoolel. Lutsi maarahva teisendite järgi pidi liulaulu tuntama vähemalt enne lutsilaste väljarändamist Eestist. Dr. O. Kalda uurimiste järgi (Kallas, Lutsi maarahvas, lk. 36—40) oli see enne a. 1701—1704.

Eesti liulaulu jätkud on suuremalt jaolt omavahel ühendatud ühisesse laulu. Viimasel ajal on märgata selle laulu unustamist, sest et hilisemad kirjapanud sisaldavad ainult mõnerealisi värsikatkeid. Kõige pikemad liulaulu teisendid esinevad L ä ä n e - m a a l, K a r u s e kihelkonnas ja L ä ä n e - V i r u m a a l — V ä i k e - M a a r j a, K a d r i n a ja H a l j a l a kihelkonnas. Kad:s esineb mitu vastlaulu liulauluga liidetult, sellevastu VMr teisendite värsside järjekord vastab enam normaalkujule (V ä i - k e - M a a r j a khk. — laulu algkodu? vt. kaart nr. 3). Liulaulu alul olev vastlaul esineb täielikumal kujul ka Põhja-Eestis, samuti kui selle lauluga tavaliselt kaasas käiv linaletotuseruno. Oma ja võõra lina laulu täielisem kuju on säilinud L õ u n a - E e s t i s, e s m a j o o n e s T a r t u - ja V õ r u m a a l.

Liulaul põhjeneb ebausul. Mida pikem liug, mida kauemini liumäel sõideti, seda pikemad kasvasid l i n a d resp. k a n e p i d. Seesugusel liugumisel liulaulu laulmine tõi head linakasvu-õnne, sellepärast oli liugumiskomme liulauluga juba muistsel ajal vahetult seotud. Ühtekuuluvust kombe ja laulu vahel tõendab liulaulu ja sajatuslaulude sisu.

Soomes liugumisel koonlalaua ,r u k i n l a p a' tarvitamine naiste poolt osutab hilist algupära, — ei ulatu ju voki vanadus kuigi kaugele. Varonen oletab võimalust (Varonen, Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla, lk. 251—252), et k o o n l a - l a u a asemel kasustasid naised muiste liugumisel k e d e r v a r t (kedrepuu) ehk k ü ü n a s p u u d, kuid selle kohta puuduvad andmed.

Liulask on tuntud kõigil põhjamaail ja see lihaheite komme on naabrite kaudu Eestissegi tulnud. Liugusõitmine hobusega tasast teed mööda on mäeliugumisest hilisem nähtus (Varonen, Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla, lk. 251), mis Eestis on paralleelselt esinenud vanema mäeliugumise kõrval (vrd. kaart nr. 4). Selle järgi on liulaul vanem Eestis, Setus, Ingeris ja Vadjas esinevast liuhobuse-laulust.

Germaanlased tundsid lina Pliniuse ja Tacituse ajal, praeguse ajaarvamise alul. Tookordsed naabrid soomlased õppisid vist pea germaanlasilt lina tundma, kui see neil ennemini ei olnud tuttav. Soomes, Eestis, Karjalas, Aunuses ja Vepsas esineb vana germaani laensõna: soome liina, eesti lina, karjala liina, aunuse liinu, vepsa līn 'kanep', muin. skand. līn, gootilein (Toivonen, „Pitkiä pellavia, napanauriita!“ Kal. vuos. 1923, nr. 3, lk. 85—86). Lina-sõna tundmine ei tähendanud veel linakasvatuse oskust. Vanimad ajaloolised teated linakasvatusest Soomes põlvnevad 1500. aastailt (Sirelius, Suomen kansanomaista kulttuuria II, lk. 59). Liulaulu katkete või hüüete tekkimist Soomes ei saa pidada põlvnevaks eelmainitud aastaist, sest linakasvatust tunti palju varem, võib-olla tuhatkond aastaid enne ajaloolisi teateid (Toivonen, „Pitkiä pellavia, napanauriita!“ Kal. vuos. 1923, nr. 3, lk. 85), s. o. läänemere soomlaste ühiselu-ajal (Itkonen, Suomensukuiset kansat, lk. 17, 20—22).

Eesti liulaul pidi samuti tekkima ajal, mil tunti linaharimist. Samas ajapiiris tuleb oletada linaleotuslaulu tekkimist. Nagu liugumisel laulus mainitakse linasaaduste liike: linakiude, linaluid, ebemeid, takke, paklaid, pepri, nõnda oli linaleotuse-toiming linakasvatuse tunnismärgiks. Vastlaulus ei esine linakasvatuse oskussõnu, küll aga leidub oma ja võõra lina laulus linakasvatust tõendavad sõnad: pudsu, kolkalutse (kolgiga peksti linu), linaluu. Paelapunumise ja kudumislaulude järgi tunti linasaaduste kasustamist nõõriks ja rõivaks. Sajatuslaul liitus liulaulu külge hiljemini analoogiliste laulude mõjustusel, nagu jaani-, märdi- ja kadri-lauludes.

Vadja ja eesti liulaulu ja linaleotuslaulu ühtivad piirdeid tõendavad ühise laulu olemasolu, kuigi Vadjas on säilinud neist lauludest ainult mõnerealised värsid. On küsitav, kas need laulud on vana pärand või hilisemal ajal Eesti kaudu Vadjasse siir-

dunud. Oleks kreevineilt vastav laul kirja pandud, siis oleks kindel ajamäära tõendus olemas. Praeguste üksikute katkeliste üleskirjutiste põhjal on raske küsimust lahendada. Kui linaleotuslaul oleks hilisemal ajal Eesti kaudu Vadjasse siirdunud, siis peaks leiduma vastavaid teiseid ka Lääne-Ingerist. Linaleotuslaulu Lääne-Ingeris ei ole aga teiseid saadud. Järjekult embkumb: linaleotuslaulu viisid Vadjasse eesti asunikud läinud sajan-dil või siirdi see laul sinna enne ingerlaste asumist praegustesse elukohtadesse (äürämöised ja savakud siirdusid 1600. a., inger-lased tulid 1100. a. ümber oma praegusesse asumisalas). Tead-mata on, kas seda laulu tundsid vadjalased läänemere soomlaste ühiselu-ajal, s. o. enne 700. a. (vrd. L. Kettunen, Vätjan kielen äännehistoria, lk. 2. Helsinki 1915), samuti kui puuduvad tea-det linakasvatusest ja linaleotuse tundmisest tol ajal.

Kui soome liuhüüdeid eesti lauludega võrrelda, ühtivad „oma ja võõra lina“ laulu mõlemate maade teisendid kolmes piirdes: 1. identne värss: „kylän pellava kyynärää pitkä“ (soome) ja „külä lina küünrä piku“ (eesti); 2. meidän, naapurin, pappilan (soome) ja meie, töstre resp. naabri ja papi linade ennustus; 3. identne laulu konstruktsioon, kus mai-nitakse nimepidi üksikuid talusid, kelledele soovitakse kas head või paha lina.

Et Ingeris ja Vadjas oma ja võõra lina laulu ei tunta, siis võis tekkida ühendus soome-eesti laulude ja hüüete vahel: 1. kas asunikude või ranna ja saarte (Tytärsaar — Lavansaar — Suur-saar — Haapsaar) elanikkude kaudu Soome ja Eesti vahelisel hilisemal läbikäimisel, mis kujunes eriti elavaks 1300. aastast alates; 2. või muistsel ajal umbes 700. a. järele oletatud Varsinais-Soomesse üle lahe siirdunud eestlaste kaudu (H. Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta I, lk. 116—117. Jyväskylä 1916).

Rootsis esineb oma ja võõra lina laulus erilaadne naabri linade ennustus (L. Hagberg, „Stora rofvor och långt lin“ lk. 141):

Långt lin på våra åkrar,
Lort och dådra på grannas!

Pikk lina meie põllule,
Muda ja tutraid naabri omale!

Eesti oma ja võõra lina laulus ennustatakse linade pikkust, kuigi ühes juhulises teisendis (Võn 2) kirutakse mõisa linu mulla alla. Muda ja tutri kõrvu võrrelduna ühes värsis

eesti ja soome senistes kirjapanudes ei leidu. Samuti on tundmatu linakuparde võrdlus sinise värviga (Hagberg ibid., lk. 146):

Stora rofvor och långt lin,	Suured naerid ja pikk lina,
Och fina nuppor och granna	Ja peeni kupraid keni
	blår, siniseid,
Och bara skiten ska' grannarna få!	Ja ainult s...a peavad saama naabrid!

Rootsis esineva muda, tutrade ja väljaheite kõrval võrreldakse naabrilinu Eestis ja Soomes pikkusmõõtudega. Eestis soovitakse naabrile linu tõlva pikku, soome liuhüüetes tuumaa pitkiä. Selle kõrval esineb soome teiseis veel analoogiliselt rootsi liuhüüetele: tippuroit-tappuroit (EKHä 83), tippurat-tappurat (EKHä 154) ja niput-naput (EKHä 155).

Üldiselt on L. Hagberg („Stora rofvor och långt lin“, Fataburen 1913) ja Y. H. Toivonen („Pitkiä pellavia, napanauriita!“ Kal. vuos. 1923, n:o 3, lk. 95—100) võrrelnud rootsi ja soome lihaheite-laule. Need on peamiselt mõnerealised hüüud, mis suurtes piirides vaadatuna üksteisega lähedalt sarnased.

Juurvilja ended, mida eesti liulauludes ei tunta, on soome ja rootsi liuhüüetes analoogilised (G. Nikander, „Fruktbarhetsriter under årshögtiderna hos svenskarna i Finland“, Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXXVIII lk. 248):

Lång hampa och långt lin,	Pikk kanep ja pikk lina,
Stora rötter (kål) som „reven“ min	Suured kaalikad (kapsad) nagu minu õngenöör
Ät vårun mor!	Meie eidele!

Teises huvitavas teiseis võrreldakse linakupart karusil-maga (ajakirjast „Hembygden“, Helsinki 1917—1918, lk. 128):

Horra, horra, longlin,	Hurra, hurra, pikk lina,
Knäpp'n som böunån,	Kugar nagu karusilm,
Line som töumån,	Lina kui ohi,
Skevastäppån i grannas mors	Nagu... naabrieide kohvipannis.
kaffipannån.	

Vastla personifitseerimist rootsi liuhüüetes ei leidu. Eestis on aga vastla personifitseerimist isikuks või poisiks peetud vanaks nähtuseks, mis ulatus tagasi kaugesse minevikku (Eisen, Eesti mütoloogia II, lk. 144), kuid mitte paganusaega, sest vastla nimi on ühenduses paastumisega kristluse päevilt. Eestist

väljaspool, nagu Soomes, Ingeris, Vadjas, Setus ja peaaegu ter-
ves Kagu-Eestis, ei leidu senini ühtegi vastlalaulu kirjapanu.

Läti liulaulus, mis eesti teisenditega võrreldes on iseseisvalt
tekkinud, isikustatakse vastelt järgmiselt (Latvju Dainas V,
nr. 32209):

A p meteni flaiſchi laiſchu,
Lai liniini gari aug;
Ap leeldeenu ſchuhpojos,
Lai telites barojās (~ ganejós).

Vastla ümber (ise) gratsioos-
selt lasen,
Et linad pikaks kasvaksid;
Lihavõtte ümber kiigun,
Et vasikad nuumuksid (söödal
käiksid).

Ühes teisendis võrreldakse liugumist munade keetmisega liha-
võttel (Lavju Dainas V, nr. 32209):

Ēlaidi laidos metenī,
Lai liniini gari aug;
Leeldenā olas wiru,
Lai telites barojās.

Gratsioosselt lasksin lihaheitel,
Et linad pikaks kasvaksid;
Lihavõttel mune keetsin,
Et vasikad nuumuksid.

A p meteni võib läti k. tähendada vastlapäeva või vas-
telt ennast, kes laseb (kelguga) painduvalt. Lätis on tuntud
veel linaleotuse motiiv, mis pole arenenud iseseisvaks lauluks
(Latvju Dainas V, nr. 32210):

Audfeet man gari, lini,
Mirkſteet balti eſerâ,
Es mahſinas wiſinaju
Meteniſcha wakarâ.

Kasvage mul pikaks, linad,
Ligunege valgeks järves,
Mina õekesi sõidutasin (kelgutasin)
Lihahaite õhtul.

Läti vastlalauludes (vrd. Latvju Dainas V, nr. 32209—32235)
leidub küll üksikuid teisendeid liugumismotiiviga, mis aga sisult
meie lauludest erinevad. Lauluvärsside võrdluse järgi selgub, et
vastav lihaheite-päeva kujutelm vastlapoisina on Eestis tekkinud.

REFERAT.

Das estnische Rodellied.

Die Variantenzahl der zu Fastnacht gesungenen Lieder beträgt: für Virumaa (Wierland) 38, für Järvamaa (Jerwen) 13, für Harjumaa (Harrien) 25, für Läänemaa (die Wiek) 16, für Saaremaa (Kreis Ösel) 18, für Pärnumaa (Kreis Pernau) 32, für Viljandimaa (Kreis Fellin) 35, für Tartumaa (Kreis Dorpat) 35, für Võrumaa (Kreis Werro) 15, für die Stadt Valga (Walk) 2, für Setumaa (Setukesien) 69 und für die estnischen Kolonien 6; im ganzen 304 estnische Varianten (s. Karte nr. 1). Ingrische Varianten: aus Westingermanland 3, aus Mittelingermanland 14, aus Ost- und Nordingermanland 16; im ganzen 33 ingrische Varianten. Aus dem wotischen Sprachgebiet stammen 13 Varianten. Finnische Varianten: aus dem eigentlichen Finnland 100, aus Satakunta 21, aus Nyland 6, aus Süd- und Mitteltawastland 172, aus Nordtawastland 9, aus Südsavolax 9, aus Nordsavolax 1, aus Südkarelien 5, aus Nordkarelien 1, aus Südösterbotten 3; hierzu kommen noch als Nachträge 33 Varianten aus Satakunta, 1 aus Süd- und Mitteltawastland, 13 aus Südsavolax¹⁾ und 2 aus Nordkarelien²⁾; alles in allem 368 finnische und 8 karelische Varianten. Die Gesamtzahl aller estnischen, ingrischen, wotischen, finnischen und karelischen Varianten beträgt 726.

Das estnische Rodellied besteht aus fünf Liedteilen. Heutzutage lässt sich keine einzige Variante des Rodelliedes nach-

¹⁾ Als die vorliegende Arbeit bereits gesetzt war, erhielt ich von der Finnischen Literaturgesellschaft durch Herrn Mag. S. Haltsonen Abschriften der hier genannten 34 Varianten aus Satakunta und Tawastland, sowie durch Herrn Mag. J. Lukkarinen Abschriften von 13 Varianten aus Südsavolax. Ich spreche hierfür der erwähnten Gesellschaft meinen herzlichen Dank aus.

²⁾ Während des Druckes der vorliegenden Schrift ist Band VII₅ der Sammlung „Suomen Kansan Vanhat Runot“ erschienen, dessen Liedtexte nr. 4521 a und b (aus Nordkarelien) ich in einem älteren finnischen Drucke benutzt hatte (= V. Heli, Kotiseutu 1913).

weisen, worin alle diese Liedteile nebeneinander vorhanden wären. Es ist fraglich, ob die erwähnten fünf Liedteile überhaupt jemals ein einziges Lied gebildet haben.

Das Rodellied kommt in allen Kreisen Estlands vor, doch repräsentieren die 69 setukesischen Varianten eigentlich mehrere ganz selbständige Lieder (vor allem das Lied vom Schlittenpferd).

Normalform des ersten Liedteils (28 Varianten, vgl. Schema nr. 1; in Klammern stehen jene Verse, die nur in selbständigen Lokalredaktionen des Liedteils auftreten):

(Heute haben wir vistiliku,
Morgen haben wir vas(te)liku,
Übermorgen Aschermittwoch.)
Vistel vastel¹⁾ (das Brüderlein,
Pistel pastel) der kleine Knabe,
Vastel bleibt nicht in der Stube,
Vastel fährt auf dem Anger,
Auf den breiten Schneewiesen,
Auf zinnernen Achsen,
Auf einem Karren von Birkenholz,
Frosthandschuhe an den Händen,
Frostmuster auf den Handschuhen.
(Er hockt zwischen den Dörfern,
Er erwartet die Rodler,
Jene, die sich auf den Handschlitten setzen.)
Vastel singt auf dem Anger.

Normalform des zweiten Liedteils (215 Varianten, vgl. Schema nr. 3):

Gehen wir rodeln!
Flachs mit Fasern so lang wie weit man gleitet,
Flachs dem Rodler
(od.: die Faser dem Rodler,
Langer Flachs dem Rodler),
Der Leindotter dem, der in der Stube sitzt,
(Die Hülsen dem Drescher),
Der Hedeabfall dem, der von vorne zieht,
(Kurzer Flachs, bei dem sich beim Rösten die Rinde löst),
Die Hede dem, der von hinten stößt,
Das Werg dem, der auf einer Stelle steht,
Die Schäben dem, der im Winkel schmolzt,
Das Sandhaargras dem, der da zuschaut,
(Die Hülsen dem, der die Suppe kocht,
Der Abfall dem, der auf den Latten liegt [= faulenz]),
Die Samen dem, der den Sack bindet).

¹⁾ Männliche Personifikation der Fastnacht.

Normalform des dritten Liedteils (74 Varianten, vgl. Schema nr. 5):

Unser Flachs sei so lang, wie weit wir gleiten
(So lang sei unser Flachs,
Wie weit das Rodeln reicht),
Die Kapsel oben ein Goldknopf,
Der Samen innen ein Seidenknopf,
(Der Flachs lang, mit losen Schäben)!
Zähe wie Bockshorn,
Weiß wie Wieselwolle,
Weich wie Katzenhaare!
Des Dorfes Flachs ellenlang,
Der Gemeinde Flachs spannenlang,
Der Nachbarn Flachs mangelholzlang,
Des Gutes Flachs unter der Erde,
Des Pfaffen Flachs im Weidenabfall,
Des Küsters Flachs in der kriechenden Weide!

Normalform des vierten Liedteils (32 Varianten, vgl. Schema nr. 7):

Wer nun kommt zu rodeln,
Dessen Flachs ist schön,
Er grünt am Zaune,
Er steht an der Wand,
Er leuchtet gelb in der Koppel.
Wer nicht kommt zu rodeln,
Zu rodeln, zu rodeln,
Dessen Flachs bleibe in der Weiche liegen,
Er werde grau am Zaune,
Er schimme an der Wand,
Er zersplittere am Steine,
Er leuchte gelb in der Koppel!

Normalform des fünften Liedteils (13 Varianten, vgl. Schema nr. 9):

Es geschehe, es geschehe, ich fluche:
Wer nicht kommt zu rodeln,
Der liege schlafend bis zum Martinstage,
Der rekle sich bis Pfingsten.
Birken sollen wachsen auf seinem Halse,
Eine Linde auf seinen Brüsten,
Ein Apfelbaum auf seinen Schultern,
Ein Ahorn auf seinem Arm,
Eine Eiche auf seinem After,
Eine Flatterrüster wachse auf seiner Seite,
Ein Weidenstrauch auf seiner Hüfte,

Eine Bruchweide auf dem anderen Schenkel,
 Eine Birke mit hängenden Zweigen auf seiner vulva,
 Ein Wacholder auf seinem Haarloch,
 Eine Eberesche auf seiner Kopfplatte,
 Zehn Fichten auf seinem Augenhügel!

Diese Teile des estnischen Rodelliedes sind meistens untereinander zu einem einheitlichen Liede verbunden. In der letzten Zeit merkt man, daß dieses Lied in Vergessenheit^{*} gerät, denn die jüngeren Aufzeichnungen sind bloß wenige Zeilen enthaltende Bruchstücke. Die längsten Varianten des Rodelliedes stammen aus West-Läänemaa (-Wiek), aus dem Kirchspiel Karuse (Karusen), sowie aus West-Virumaa (-Wierland), aus den Kirchspielen Väike-Maarja (Klein-St. Marien), Kadrina (Katharinen) und Haljala (Haljall).

Die der Normalform am nächsten stehenden und vollständigsten Varianten kommen aus dem Kirchspiel Väike-Maarja, wo die wahrscheinliche Heimat unseres Liedes zu suchen ist (siehe die Karte nr. 3). Das den Anfang des Rodelliedes bildende Vastellied (= 1. Liedteil) begegnet in vollständigerer Form ebenfalls in Nordestland, ebenso wie das gewöhnlich damit verbundene Flachswichelied (= 4. Liedteil). Der Vergleich des eigenen und des fremden Flachs (= 3. Liedteil) hat sich in vollständigerer Form in Südestland erhalten, in erster Linie in Tartumaa (Kreis Dorpat) und Võrumaa (Kreis Werro).

Wann hat das Rodellied in Estland entstehen können?

Die ältesten Aufzeichnung dieses Liedes sind im Anfang des vorigen Jahrhunderts gemacht worden. Nach den bei den Ludsener Esten (Lutsi maarahvas) aufgezeichneten Varianten zu urteilen, muß das Rodellied mindestens schon vor der Auswanderung dieser Kolonisten aus Estland (also vor 1701—1704) bekannt gewesen sein. Neus verlegt die Entstehung des Rodelliedes in die katholische Zeit; in diesem Liede finden sich aber durchaus keine katholischen Züge, die auf die Fastensitten hinwiesen, sondern es ist ein Zauberlied zur Beförderung des Flachswuchses.

Wenn man die finnischen Rodelrufe mit den estnischen Rodelliedern vergleicht, so haben die beiderseitigen Varianten des Liedes vom „eigenen und fremden Flachs“ folgende drei Züge gemeinsam: 1) den gemeinsamen Vers: „Kylän pellava kyynärää pitkä“ (finnisch) und „Külä lina küünrä piku“ (estnisch) = „Des Dorfes Flachs ellenlang“; 2) die Prophezeiung über mei-

dän („unseren“), naapurin („des Nachbars“) und pappilan („des Pfarrhauses“) Flachs (finnisch) und meie („unseren“), töstre bzw. naabri („des Nachbars“) und papi („des Pfaffen“) Flachs (estnisch); 3) den identischen Aufbau des Liedes, worin die einzelnen Höfe bei Namen genannt werden, denen man entweder guten oder schlechten Flachs anwünscht.

Da in Ingermanland und bei den Woten das Lied über den eigenen und den fremden Flachs nicht bekannt ist, so konnte die Verbindung zwischen dem estnischen und dem finnischen Liede auf zwei Wegen entstehen: 1) entweder durch Ansiedler bzw. Strand- und Inselbewohner (Tytärsaar — Lavansaar — Suursaar — Haapasaar) bei dem jüngeren finnisch-estnischen Verkehr, der besonders seit 1300 lebhaft geworden ist; 2) oder in der Urzeit bei der ungefähr nach 700 anzusetzenden Auswanderung von Esten nach dem eigentlichen Finnland quer über den Finnischen Meerbusen.

Auch die übereinstimmenden Züge der Liedteile nr. 2 und nr. 4 bei den Esten und bei den Woten beweisen die Existenz eines gemeinsamen Liedes, obgleich bei den Woten nur einige kurze Fragmente davon erhalten sind. Es ist fraglich, ob diese Lieder bei den Woten altes Erbgut oder aber jüngere Entlehnungen aus dem Estnischen sind.

Infolge Materialmangels sind nur deskriptiv behandelt worden die in Kontamination mit dem Rodelliede auftretenden Verse aus den Liedern: „Der Dorschfang“, „Das Bandflechten und -weben“ und „Das Schlittenpferd“. Das Schlittenfahren mit Pferden ist eine spätere Erscheinung als das auf einem Handschlitten den Berg Hinabfahren, und ebenso sind auch die entsprechenden setu-kesischen Lieder über das Schlittenpferd jünger als das Rodellied.

Von estnischen Rodelliedmelodien sind insgesamt 17 Aufzeichnungen vorhanden. Es sind dies 11 selbständige Melodien nebst einer Variante sowie 4 bei anderen Liedern entlehnte Melodien ebenfalls nebst einer Variante.

Tarvitatud kirjandus.

- Aavik, J. Valik rahvalaule. Tartus 1919. (= Aavik, Vr.)
- Aronu, M. Muhju tautas dfeefmas. Rigâ 1888.
- Boecler-Kreutzwald. Der Ehsten abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten. Mit auf die Gegenwart bezüglichen Anmerkungen beleuchtet von Dr. Fr. R. Kreutzwald. Petersburg 1854. (= Kreutzwald-Boecler, abergl. Gebr.)
- Eesti-ma rahwa Kalender ehk Tähtraamat 1838. aasta peäle, pärrast meie Issanda Jesusse Kristuse sündimist. Vastla- ja tuhka-päevast. Tartu 1837. (= Eestim. rahw. Kal.)
- Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat VI. Tartus 1931. (= E. R. M. aastar.)
- Eisen, M. J. Eesti rahvalaulud. Tartus 1919. (=Eisen, ER.)
- Eisen, M. J. Eesti mütoloogia II. Tallinnas 1922.
- Eisen, M. J. Meie jõulud. Eesti Kirjanduse Selts. Tartu 1931.
- Enäjärvi-Haavio, E. Vihtiläistä kansanrunoutta. Helsinki 1931. Eripainos Eteläsuomalaisen Osakunnan julkaisusta Uusimaa I. (= Viht. kansanr.)
- Hagberg, L. „Stora rofvor och långt lin.“ Fataburen 1913.
- Heli, V. Vähäisen laskiaisen vietosta Karjalan puolella. Kotiseutu n:o 2, 1913.
- Helminen, H. Vuotuisjuhlista. Kotiseutu, 1930. (= Vuotuisj.)
- Hembygdén, Helsinki 1917—1918.
- Holtzmayer, J. B. Osiliana I. Verhandlungen der Gel. Estn. Ges. zu Dorpat VII, 2. 1874. (=Holtzmayer, Os.)
- Hurt, J. Vana Kannel. Täieline kogu vanu Eesti rahvalaulusid. I—II. Tartu 1875—1886. (= Hurt, VK.)
- Hurt, J. Setukeste laulud II. Helsingi 1905. (= H. SL.)
- Itkonen, T. J. Suomensukuiset kansat. Helsinki 1921.
- Jung, J. Eesti rahva vanast usust, kombedest ja juttudest. Kodu-maalt Nr. 6. Tartus 1879. (= Jung, Ervu.)
- Jung, J. Muinasaja teadus Eestlaste maalt I. Jurjewis 1899. [Eessõna 1897. a.] (= Jung, MtEm.)
- Kaarna, A. Eesti luuleilm. Tartu 1913. (= Kaarna, El.)
- Kallas, O. Lutsi maarahvas. Suomi III, 12. Helsinki 1894. (= Lutsi maarahv.)
- Kampmann, M. Eesti kirjanduselo peajooned. Esimene jagu. Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused X. Tallinnas 1912. (= Kampmann, Eesti kirjand. peaj.)
- Kampmann, M. Uus aabits. Tartu 1929.
- Kettunen, L. Vatjan kielen äännehistoria. Helsinki 1915.
- Latvju Dainas V. Rigâ 1922.
- Launis, A. Eesti runoviisid. Eesti Kirjanduse Selts. Tartu 1930. (= Launis, ER.)

- Meie Maa nr. 10, Kuressaare, 1921.
- Mustonen, O. A. F. Virolaisia kansanrunoja. Vihuke Eesti rahva laulusid. Suomi III, 7. Helsinki 1893. (= Mustonen, Virol. Kansanr.)
- Neus, H. Ehstnische Volkslieder. Reval 1850—1852. (= Neus, EV.)
- Nikander, G. Fruktbarhetsriter under årshögtiderna hos svenskarna i Finland. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXXVIII.
- Nurmik, M. Teine lugemik. Algkooli III õppeaasta. 1.—3. trükk. Tallinnas 1921, 1923, 1929. (= Nurmik, TL.)
- Ojansuu, H. Suomen kielen tutkimuksen työmaalta I. Jyväskylä 1916.
- Peterson, K. Eesti rahvalaulude antoloogia. Tartu 1919. (= Peterson, ErA.)
- Postimees nr. 56, 1931. Lihahiitest, paastust ja patust.
- Päevaleht nr. 43, 1929.
- Rantasalo, A. V. Inkeriläisten kertova runo „Tytärten surmaaja“. Vertaileva runotutkimus. Suomi V, 9. Helsinki 1930.
- Ridala, V. Valik Eesti rahvalaulusid koolidele. Tartu 1919. (= Ridala, VER.)
- Ridala, V. Eesti kirjanduse ajalugu koolidele. I jagu. I vihk: Rahvaluule. Tartus 1924. (= Ridala, Eesti kirj. ajal.)
- Saaberk (Saareste), A. Valitud Eesti rahvalaulud koolidele. Tartu 1919 ja 1922. (= Saaberk, VERk.)
- Saar, M. Kümme koorilaulu. Tallinnas 1920.
- Saar, M. Rahvakoorid nr. 1. Eesti Lauljate Liit. (Ilmumise koht ja aasta puudub.)
- Salminen, V. Tutkimus vatjalaisten runojen alkuperästä. Suomi V, 7. Helsinki 1929.
- Sander, T. Eesti kirjanduse ajalugu. I jagu. Rahvaluule. (Neljas trükk.) Tartus 1920. (= Sander, Ekl.)
- Setälä, E. N. Bibliographisches Verzeichnis der in der Literatur behandelten älteren germanischen Bestandteile in den ostseefinnischen Sprachen. Helsingfors 1912—1913. (= Setälä, Bibl. verz.)
- Sirelius, U. T. Suomen kansanomaista kulttuuria II. Helsinki 1921.
- Suomen Kansan Vanhat Runot III₂—3, IV₁—3, V₂, VII₅, VIII, IX₃—4, X₁. Helsinki 1916—1933. (= SKVR.)
- Toivonen, Y. H. „Pitkiä pellavia, napanauriita!“ Kalevalaseuran vuosikirja 3. Helsinki 1923. (= Kal. vuos.)
- Treuland, F. (Brihwjemneeks, J. J.). Sbornik antropologitseskikh i etnografitseskikh statej. Narodnõja pesni I. Moskva 1873.
- Varonen, M. Vainajainpalvelus muinaisilla suomalaisilla. Helsinki 1898. (=Varonen, Vainajainpalv.)
- Veske, M. Eesti rahvalaulud I—II. 1879 ja 1883. (= Veske, ER.)
- Wiedemann, F. J. Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten. St. Petersburg 1876. (= Wiedemann, AIÄLE.)
- Wiedemann, F. J. Estnisch-deutsches Wörterbuch. 3. trükk. Tartu 1923.
- Wilberg, G. Endised tähtpäevad Kolga rannas. Eesti Kultuura II. Tartu 1913. Lk. 263—279.

Käsikirjad.

- A = Walter Andersoni lastelaulude kogu.
AES = Akadeemilise Emakeele Seltsi kogu.
ARS = Akadeemilise Rahvaluule Seltsi kogu.
E = Matthias Johann Eiseni kogu.
EKIA = Eesti Kultuuriloolise Arhiivi kogu.
EKNS = Eesti Kirjanduse Seltsi kogu.
EKS = Eesti Kirjameeste Seltsi kogu.
ELG = Eestimaa Kirjanduse Seltsi (Estländische Literärische Gesellschaft) kogu.
ERA = Eesti Rahvaluule Arhiivi kogu.
ERA, VK = Eesti Rahvaluule Arhiivi viiude kogu.
ERM = Eesti Rahva Muuseumi kogu.
ERM etn. arh. = Eesti Rahva Muuseumi etnograafilise arhiivi kogu.
EVR = Eesti Vabariigi kogu.
EÜS = Eesti Üliõpilaste Seltsi kogu.
GEG, DH = Õpetatud Eesti Seltsi (Gelehrte Estnische Gesellschaft, Deutsche Handschriften) saksakeelsete käsikirjade kogu.
H = Jakob Hurda kogu.
H Gr. Qu. = Jakob Hurda suur kvarti (Gross Quart) köide.
H R. = Jakob Hurda raasukeste kogu.
S = Samuel Sommeri kogu.
SKS = Soome Kirjanduse Seltsi kogu.
SMMY = Soome Muinaismuisto Yhdistyse kogu.
SS = Sanakirjan Säätio kogu.
TEM = Tallinna Eesti Muuseumi kogu.

Lühendid.

a. = aasta	Kan = Kanepi
a.? = aasta teadmata	Khk = Kihelkonna
Amb = Ambla	Khn = Kihnu
Ann = Anna	KIn = Kesk-Ingeri
As = Asundused	Kir = Kirbla
Asikk. = Asikkala	Kivij. = Kivijärvi
Aud = Audru	KJn = Kolga-Jaani
a. v. = aastat vana	Koe = Koeru
dr. = doktor	Kongink. = Konginkangas
EK = Lõuna-Karjala	Korpil. = Korpilahti
EKHä = Lõuna- ja Kesk-Häme	Kos = Kose
EP = Lõuna-Põhjamaa	Kr = Kostrõg-küla
ES = Lõuna-Savo	Krj = Karja
Ha = Harjumaa	Krk = Karksi
Han = Hanila	Krl = Karula
Hankas. = Hankasalmi	Kse = Karuse
Har = Hargla	Ksi = Kursi
Hausj. = Hausjärvi	Kul = Kullamaa
Hel = Helme	Kuorehv. = Kuorehvesi
HJn = Harju-Jaani	Kuu = Kuusalu
Hlj = Haljala	Kär = Kärla
Hls = Halliste	Kõp = Kõpu
Hää = Häädemeeste	L. = Luž-küla
Iis = Iisaku	Lai = Laiuse
Irb = Irboska vald	Lat = Latvia
Janakk. = Janakkala	Lih = Lihula
jj. = ja järgmised	LIn = Lääne-Ingeri
JJn = Järva-Jaani	lk. = lehekülg
JMd = Järva-Madise	Lob = Lobodka vald
jne. = ja nõnda edasi	Lä = Läänemaa
Jä = Järvamaa	Längelm. = Längelmäki
Jäm = Jämaja	m. = mõisa
Jõe = Jõelähtme	MMg = Maarja-Magdaleena
Jõh = Jõhvi	msr. = muinaisrunoja
Jür = Jüri	Muh = Muhu
k. = küla	Mus = Mustjala
Kaa = Kaarma	Mär = Märjamaa
Kad = Kadrina	Naakk. = Naakkylä

Nenim. = Nenimäki
 Nis = Nissi
 n:o, nr. = number
 Nrv = Narva
 näit. = näiteks
 Padasj. = Padasjoki
 pag. = pagina
 Pal = Palamuse
 Pan = Pankjavitsa vald
 Pet = Petseri vald
 Pha = Püha
 Phl = Pühalepa
 PHä = Põhja-Häme
 Pil = Pilistvere
 PJg = Pärnu-Jaagupi
 PK = Põhja-Karjala
 Plt = Põltsamaa
 Plv = Põlva
 prof. = professor
 PS = Põhja-Savo
 Pst = Paistu
 Puh = Puhja
 Pä = Pärnumaa
 Pär = Pärnu
 Pöi = Pöide
 Rak = Rakvere
 Ran = Rannu
 Rap = Rapla
 Rautal. = Rautalampi
 resp. = respective
 Rid = Ridala
 Ris = Risti
 Ráp = Rápina
 Rõn = Rõngu
 Rõu = Rõuge
 Sa = Saaremaa
 Saarij. = Saarijärvi
 San = Sangaste
 Sat = Satakunta
 Se = Setumaa
 Sim = Simuna
 SJn = Suure-Jaani
 s. o. = see on

Somern. = Somerniemi
 Soo = Soome
 Sääksm. = Sääksmäki
 t. = talu
 Ta = Tartumaa
 teis. = teisend
 Tln = Tallinna
 TMr = Tartu-Maarja
 Tor = Tori
 Trm = Torma
 Trt = Tartu
 Trv = Tarvastu
 Tt = tundmatu
 Tõs = Tõstamaa
 Tür = Türi
 umb. = umbes
 Urv = Urvaste
 Uus = Uusimaa
 v. = vald (teisendite nimestikus)
 v. = värss või veerg (tekstis ja joone all)
 Va = Vadsja
 Vai = Vaivara
 Vanhak. = Vanhakylä
 Var = Varbla
 Vas = Vastseliina
 Vi = Virumaa
 Vig = Vigala
 Viherv. = Vihervaara, E., üleskirjutaja
 Vil = Viljandi
 VJg = Viru-Jaagupi
 Vl = Viljandimaa
 Vlg = Valga linn
 Vln = Viljandi linn
 VMr = Väike-Maarja
 VNg = Viru-Nigula
 vrd. = võrdle
 VS = Varsinais-Soome
 Vän = Vändra
 Võ = Võrumaa
 Võn = Võnnu
 Äks = Äksi

Lisa.

Kui eelolev värsivõrdlus oli juba trükitud, saabus Soome Kirjanduse Seltsilt mag. S. Haltsose kaudu veel 34 lisateisendit. Nendest on 33 teisendit Satakunnast ja 1 teisend Hämost. Peale selle saabus Helsingist Eestisse vahepeal ilmunud SKVR VII 4—5, kus leidub n:o 4521 a—b all 2 teisendit Karjalast. Saabunud teisendid on:

(lk. 18 nr. jätk) Sat 22. Hämeenkyrö, 1926. SKS:i arhiiv. Ok. II. 8, lk. 71. Kaipio rahvakool. Eino Ahola. — Sat 23. Karvia, 1926. SKS:i arhv. Ok. I. 7, lk. 266. Sarvelankylä rahvak. M. Tuuri < Konstant. Tuuri (50 a.). — Sat 24. Kiikka, 1926. SKS:i arhv. Ok. II. 25, lk. 458. Kiimajärve rahvak. Aili Välimäki. — Sat 25. Kiikka, 1926. SKS:i arhv. Ok. II. 25, lk. 503. Kirkonkylä rahvak. Liisa Alanen. — Sat 26. Kullaa, 1926. SKS:i arhv. Ok. I. 18, lk. 78. Ahmukse rahvak. E. Valli < korjaja isa (54 a.). — Sat 27. Noormarkku, 1926. SKS:i arhv. Ok. II. 27, lk. 298. Lassila rahvak. Irja Kiviranta. — Sat 28. Noormarkku, 1926. SKS:i arhv. Ok. II. 27, lk. 303. Lassila rahvak. Elma Mäkinen. — Sat 29. Suodenniemi, 1926. SKS:i arhv. Ok. I. 7, lk. 598. Pohjakylä rahvak. M. Ahi < Maria Nurmi (55 a.). — Sat 30. Suodenniemi, 1926. SKS:i arhv. Ok. I. 7, lk. 604. Pohjakylä rahvak. M. Koivuniemi < Elin Johansson (46 a.). — Sat 31. Suodenniemi, 1926. SKS:i arhv. Ok. II. 9, lk. 33. Putaja rahvak. Eeva Rantanen. — Sat 32. Nakkila, 1927. SKS:i arhv. Ok. I. 18, lk. 406. Soinila rahvak. Taimi Riento. — Sat 33. Nakkila, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 18, lk. 424. Lattomere rahvak. Hilja Randen. — Sat 34. Honkilahti, 1927. SKS:i arhv. Hämeenl. alak. semin., K. Rauha, nr. 1129. Stefanus Rauha (51 a.). — Sat 35. Köyliö, 1928. SKS:i arhv. Ok. I. 20, lk. 242. Kepola rahvak. Elma Pukka. — Sat 36. Viljakkala, Harhala, 1932. SKS:i arhv. Mattila, M. E. nr. 632. Kustaa Hagelberg (76 a.). — Sat 37. Viljakkala, 1932. SKS:i arhv. Mattila, M. E. nr. 835b. Taavetti Myllymäki (63 a.). — Sat 38. Viljakkala, Harhala, 1932. SKS:i arhv. Mattila, M. E. nr. 871. Aleksiina Selin (76 a.). — Sat 39. Alastaro, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 19, lk. 351. Lauroiste rahvak. L. Salokakannel < korjaja vanaisa (72 a.). — Sat 40. Kiukainen, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 19, lk. 486. Kaisa Rauha. — Sat 41. Keikyä, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 20, lk. 189. Keikyä rahvak. Vilho Katila. — Sat 42. Kangasala Orivesi, Kooni, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 25, lk. 345. Siitama rahvak. L. Kari < Kustaa Unkila (66 a.). — Sat 43. Kuhmalahti, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 25, lk. 352. Kirkonkylä rahvak. H. Saarenmaa < Hanna Saa-

renmaa (57 a.). — Sat 44. Kuhmalahti, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 25, lk. 361. Kirkonkylä rahvak. S. Järvinen < Kustaa Lindberg (62 a.). — Sat 45. Teisko, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 26, lk. 160. Asuntila rahvak. Aino Järvinen. — Sat 46. Teisko, a. ? SKS:i arhv. Ok. I. 26, lk. 250. Ukaa rahvak. Alma Helander. — Sat 47. Ruovesi, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 4, lk. 389. Väärimaja rahvak. Aili Lindell. — Sat 48. Ruovesi, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 4, lk. 403. Väärinmaja rahvak. Helvi Hemminki. — Sat 49. Ikaalinen, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 8, lk. 314. Luhalahde rahvak. Helmi Hällström. — Sat 50. Kokemäki, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 26, lk. 178. Raitio rahvak. Hilja Leino. — Sat 51. Kokemäki, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 25, lk. 318. Jalonoja rahvak. Anni Mäkinen. — Sat 52. Kauvatsa, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 25, lk. 318. Jalonoja rahvak. Anni Mäkinen. — Sat 53. Kauvatsa, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 25, lk. 325. Jalonoja rahvak. Laina Leppänen. — Sat 54. Kauvatsa, a. ? SKS:i arhv. Ok. II. 25, lk. 358. Jalonoja rahvak. Signe Järvinen.

(lk. 23 nr. jätk) EKHä 171. Längelmäki, 1926. SKS:i arhv. Ok. I. 25, lk. 444. Irja Kumpu.

(lk. 24 nr. jätk) PK 2. Pielisjärvi?, 1913. SKVR VII₅ n:o 4521 a. Kotiseutu 1913, lk. 31. V. Heli. — PK 3. Pielisjärvi?, 1913. SKVR VII₅ n:o 4521 b. Kotiseutu 1913, lk. 31. V. Heli.

Eelolevad teisendid osutavad, et „pikki linu“ või „pellavaa ku silkkiä“ (Sat 36), s. o. „linu kui siidi“ tavaliste värsside kõrval esineb kanepivärss kahel kujul: „hamppuja kuin halkoja“ s. o. „kanepid kui halge“ Sat 25, Sat 27—28, Sat 30, Sat 34, Sat 40 ja „hienoja hamppuja“ s. o. „peeni kanepid“ Sat 32, Sat 39. Koolide kaudu saadud juba uueaegsetegi teisendite järgi näib olevat S a t a k u n n a s liugumishüüe üldine.

*

Lõpuks olen saanud Soome Kirjanduse Seltsilt veel mag. J. Lukkarise kaudu 13 lisateisendit, mis on üleskirjutatud kõik Lõuna-Savost. Eelmisega kokku on Lõuna-Savo teisendeid nüüd 22:

(lk. 24 nr. jätk) ES 10. Hirvensalmi, 1893. SKS:i arhv. A. Tanttu. E 51. — ES 11. Lappee, Kunnaliskoti, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 22. Agata Gustafson. — ES 12. Heinävesi, 1933. SKS:i arhv. T. Mohell nr. 55. Jussi Räsänen (45 a.). — ES 13. Heinävesi, 1933. SKS:i arhv. T. Mohell nr. 67. Juho Holopainen (69 a.). — ES 14. Lemi, Kaamaniemi, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 138. Valpuri Karhu. — ES 15. Lemi, Kaamaniemi, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 139. Valpuri Karhu. — ES 16. Lemi, Keskisenpää, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 192. Vilhelmiina Uronen. — ES 17. Puumala, Sopala, 1933. SKS:i arhv. K. Luukkonen nr. 145. Serafiina Auvinen (67 a.). — ES 18. Luumäki, Laukkaankylä, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 212. Aino Laukas. — ES 19. Luumäki, Laukkaankylä, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 217. Anna Laukas. — ES 20. Savitaipale, Kurenkylä, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka

nr. 294. (Äraskirjutatud kaupm. O. V. Jäkälä vihust.) — ES 21. Taipalsaari, Kunnalliskoti, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 11. Ida Haikonen. — ES 22. Taipalsaari, Kirkonkylä, 1933. SKS:i arhv. T. Kohvakka nr. 328. Hilma Lind.

Juurde tulnud teisenditega kokku on nüüd 726 liulaulu. Mag. J. Lukkarise saadetud Lõuna-Savo 13 teisendis leidub kaks „oma ja võõra lina“ laulu ja 11 liuhüüdu. „Oma ja võõra lina“ laulus soovitakse (ES 11):

Meile pitkijä pellavija,
Sata siementä sisässä!

Toisille tuppuroita, tuppuroita!

Või jälle (ES 21):

Hulkkosille ¹⁾ tuppuraa, tappuraa,

Meille silkkijä samettija!

Lõuna-Savo liuhüüetes soovitakse liulaskjale peaasjalikult pikki, peeneid, valgeid, kõvu (ES 10, 17), pakse (ES 14—15) linu, kus ei leidu: „Ei umpiluista eikä lakonaista“ (ES 20). Soovitud linade pikkus on mõnes teisendis kindlaks määratud, näit. (ES 18):

Yheksä syltä yhtsuoroa,

Niim~pitkeä ku puun nuoroa!

Või jälle (ES 22):

Sata sylkkyvä, tuhat siementä,

Tohut tuulee!

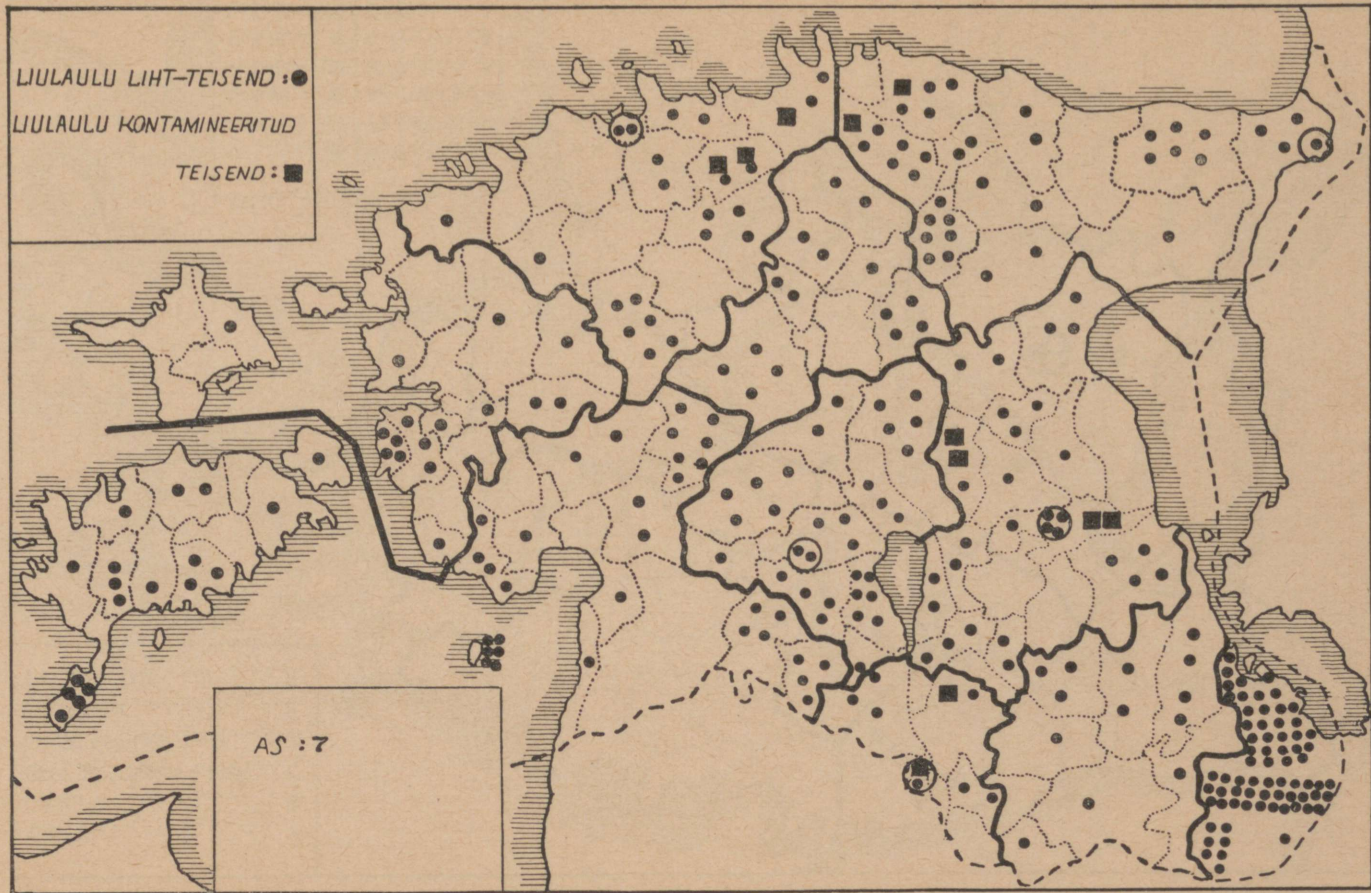
Ühes Luumäelt saadud teisendis soovitakse isegi eesti taolisi linu (ES 19):

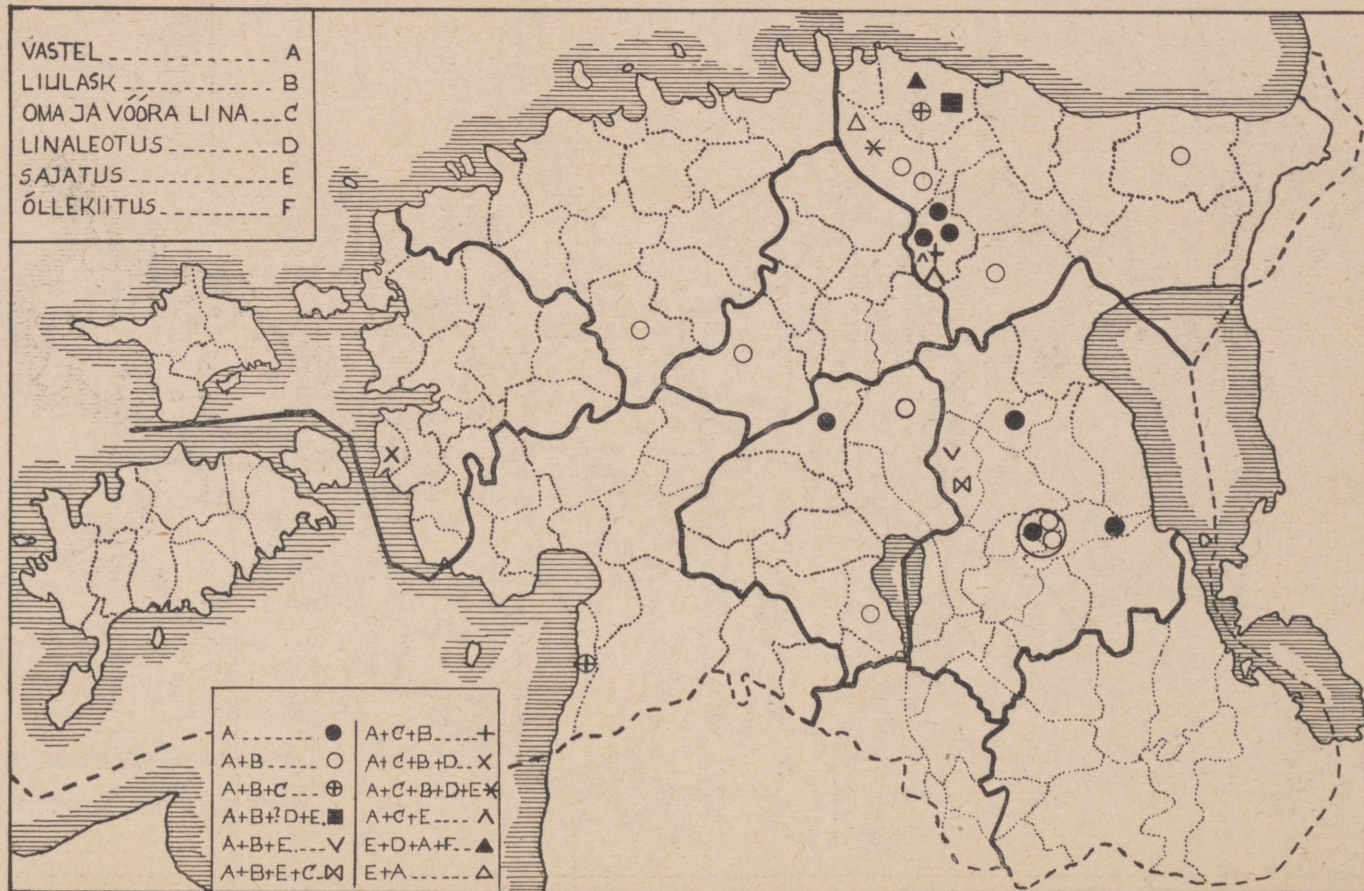
Luju, luju, laskijaista,
Virolaista pellavaista,

Sata sylkkyvä neneä,
Tuhat siementä siseä!

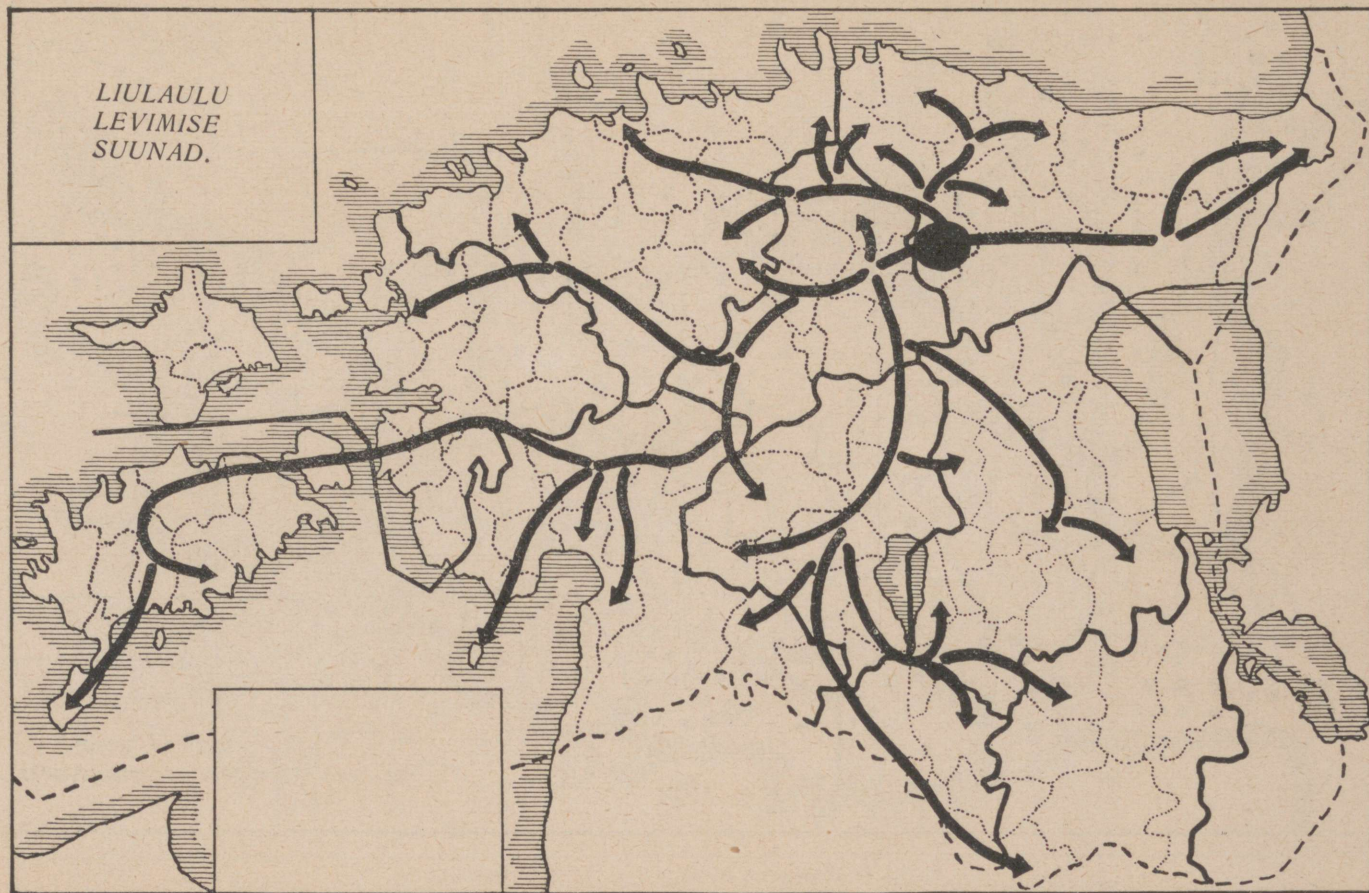
Lõuna-Savo 1933. a. kirjapanude rohke arv osutab, et liulaskmine ja heade linade soovimine on seal praegu veel harilik komme.

¹⁾ Või samuti: Naapurille.

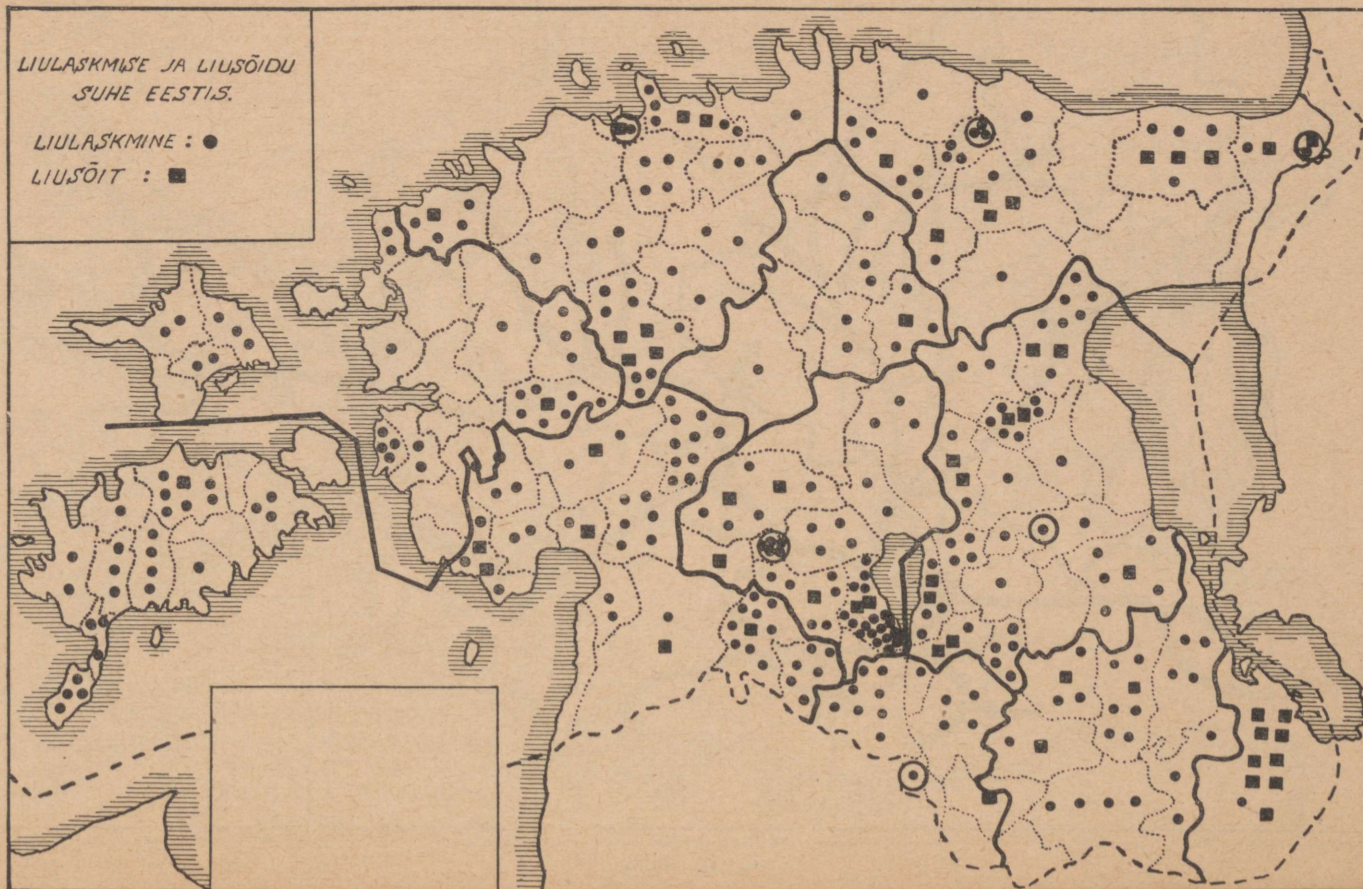

Kaart nr. 3.

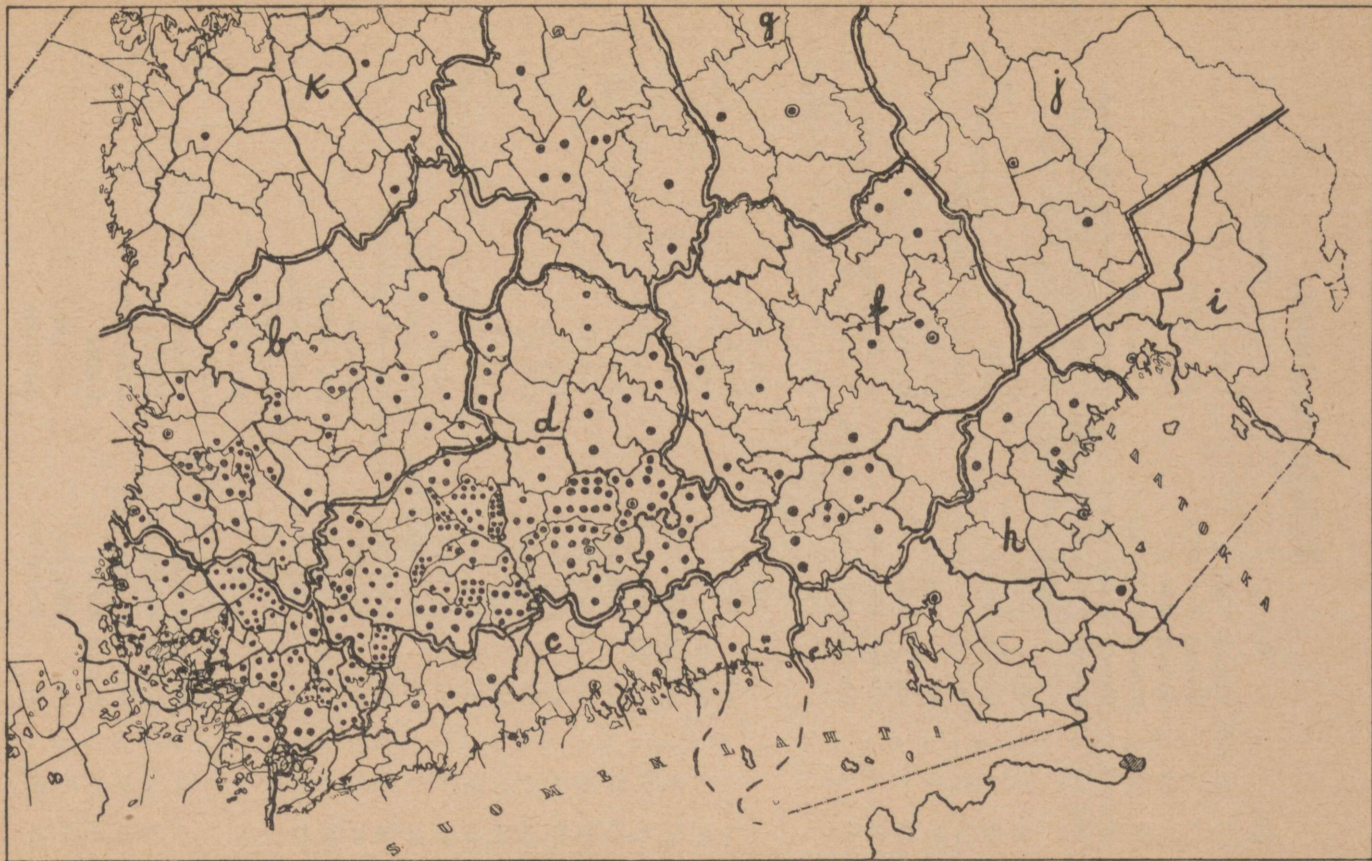

Kaart nr. 4.

(Koostatud ERA : s leiduvate usukommete järele.)

Kaart nr. 5.
Soome liulaulud.

• = teisend, ○ = linn, a = Varsinais-Suome, b — Satakunta, c = Uusimaa, d = Lõuna- ja Kesk-Häme, e = Põhja-Häme, f = Lõuna-Savo, g = Põhja-Savo, h — Lõuna-Karjala, i = Ida-Karjala, j = Põhja-Karjala, k = Lõuna-Põhjamaa.

Trükiparandused.

Lk.:	On:	Peab olema:
3 18 rida	ülevalt VMa 1	VMr 1
5 4 „	ülevalt <i>Nrv (JJa)</i>	<i>Nrv (JJn)</i>
11 12 „	ülevalt <i>Rõu 1</i>	<i>Rõu</i>
13 14 „	ülevalt Pangevitsa	Pankjavitsa
17 1—2 „	ülevalt Mannerjärvi...	Mannerjävi — maha kustutada
18 6—8 „	ülevalt Teisendid Sat 10—12 on pärit EKHä-st, nii et õiged signatuurid oleksid: RKHä 152a, 152b, 152c	
21 7 „	alt Sinén	Sirén
22 1 „	ülevalt Assikk.	Asikk.
23 22 „	ülevalt Humppila	Tammela, Humppila
23 8 „	alt Hankas,	Hankas.,
23 6 „	alt Rautal <	Rautal. <
24 1 „	ülevalt Makkila,	(?) Makkila,
25 4 „	ülevalt (26, 19 r. a., 14 r. a.; 28, 5 r. ü., 19 r. ü.; 29, 10 r. ü., 21 r. ü.; 31, 17 r. ü., 8 r. a.; 32, 13 r. a.; 43, 11 r. a.; 45, 10 r. ü.; 46, 8 r. a.)	
	Jõh 5	Jõh 6
31 8 „	alt MMr	MMg
37 9 „	ülevalt VJa 1	VJg 1
47 4 „	ülevalt Jõh 1—6	Jõh 1—4, Jõh 6
48 10 „	ülevalt sadehidze'	sadehidze'
54 22 „	alt Lob 16	Lob 17
54 18 „	alt Lob 12	Lob 15
54 16 „	alt Lob 10	Lob 13
54 14 „	alt Lob 11	Lob 15
54 12 „	alt Lob 12	Lob 15
54 10 „	alt Pet 8	Pet 9
58 3 „	alt tahtsē	tahtsē
64 4 „	isale pikki linu	isal pikad linad
64 3 „	isale veel pikemaid	isal veel pikemad
64 2 „	lasksin	laskusin
67 1 „	ülevalt pellavaitii	pellavaittii
67 14 „	alt pellavottia	pellavoottia
68 16 „	alt tappuroit,	tappuroit
68 15 „	alt mijien	muijien
69 13 „	ülevalt (59)	(58)
69 20 „	ülevalt parhat	parahat
69 23 „	ülevalt EKHä 59	EKHä 58
70 13 „	ülevalt nurkan päit	nurkanpäit
70 19 „	ülevalt Kaik	Kaikk'
78 17 „	alt likō _ä äko	likō _ä äko
78 16 „	alt Kanel'jas	Kanel' _ä ias

Sisu.

Saateks	3
Teisendite nimestik	5
Vastel	25
Liulask	34
Oma ja võõras lina	56
Paela punumine ja kudumine	72
Linaleotus	74
Liuhobune	80
Sajatus	86
Liitlaulud	91
Trükitud laulud	95
Eesti liulaulu viisid	100
Lõppsõna	105
Referat: Das estnische Rodellied	110
Tarvitatud kirjandus	115
Käsikirjad	117
Lühendid	118
Lisa	120
Kaardid	123
Trükiparandused	128
